

Международный научно-практический
правовой журнал
„ЗАКОН И ЖИЗНЬ”
Издание аккредитовано Высшим советом
по науке и технологическому развитию
АН Молдовы.
Решение №61 от 30.04.09
Категория «С»
ISSN 1810-3081

Учредитель: Министерство
юстиции Республики Молдова

Соучредители:

Конституционный суд, Высшая судебная палата, Министерство внутренних дел, Министерство здравоохранения, Институт истории, государства и права АН РМ, Академия МВД «Штефан чел Маре», Славянский университет, Кагульский госуниверситет Б.П. Хашдеу, Институт прикладной криминологии и уголовной политики, Балтийская Международная Академия, НИИ прав человека НАН Азербайджана, Запорожский национальный университет.

Издается с января 1991 г.
№ 6 (258) 2013 г.

Главный редактор
Л. АРСЕНЕ

Редакционная коллегия

Намик Гасан оглу Алиев, доктор хабилитат права, профессор (Баку), В. Бужор, доктор права, А. Буриан, доктор хабилитат права, М. Георгицэ, доктор хабилитат права, профессор, В. Гуцуляк, доктор права, профессор, Е. Ищенко, доктор юридических наук, профессор (Москва), И. Кайряк, доктор права, Н. Карпов, доктор юридических наук, профессор (Киев), Г. Костаки, доктор хабилитат права, профессор, Т. Коломеец, доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины, (Запорожье), А. Лончаков, доктор юридических наук, профессор (Хабаровск), В. Наумов, зам. главного редактора, Б. Сосна, доктор права, и.о. профессора, В. Флоря, доктор права, Е. Харитонов, доктор юридических наук, профессор, член кор. НАПрН Украина, Заслуженный деятель науки и техники Украины (Одесса).

Адрес редакции:
2012. Кишинев, ул. Пушкина, 22
Дом печати,
телефон для справок: mob. 067431761;
© Перепечатка материалов только с разрешения
издателя

E-mail: legea_zakon@mail.ru
web страница: www.legeazakon.md

СОДЕРЖАНИЕ

Е. СОБОЛЬ. Административно-правовые гарантии обеспечения адаптированности лиц с инвалидностью к современному развитию общественных отношений в государстве	4
А. МАНЖУЛА. Роль милиции общественной безопасности по обеспечению общественного порядка	8
С. ВАВЖЕНЧУК. Пикетирование как составная промышленных акций работников: теоретико-догматический ракурс.....	13
С. ГЛУЩЕНКО. Функциональные и организационные принципы судебной власти в деятельности высшего специализированного суда	17
С. ШАПТАЛА. Щодо аналізу правового регулювання економічної безпеки України	22
С. СІВКОВ. «Взаємодія» і «координація»: масштабність понять.....	27
В. БЛИК. Щодо аналізу правового статусу працівників підрозділів дсбез України	30
У. РАМАЗАНОВА. Природа принципів утворення та діяльності громадських об'єднань	34
Н. МОСТОВА. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ	38
М. МАРЧУК. Поняття та особливості нормативно-правового адміністрування телебачення і радіомовлення в Україні	41
Л. КОЖУРА. Атестація юридичних та фізичних осіб як засіб адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей	45
В. ШКЕЛЕБЕЙ. Інститут соглашений в уголовном судопроизводстве Украины: сравнительный анализ	48
Л. ЕРМОЛЕНКО-КНЯЗЕВА. Этимология дисциплинарной ответственности.....	51
Б. ОНИЩЕНКО. Особенности правового регулирования ответственности должностных лиц.....	54

Компьютерный набор. Формат 60x84 1/8. Печать офсетная
Усл. п.л. 7,5
Отпечатано SRL „Cetatea de Sus”
г. Кишинэу

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ АДАптиРОВАННОСТИ ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ К СОВРЕМЕННОМУ РАЗВИТИЮ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В ГОСУДАРСТВЕ

Е. СОБОЛЬ,
декан юридического факультета Кировоградского института развития человека,
кандидат юридических наук, доцент

SUMMARY

Different scientific approaches to understanding the concept «social adaptation» have been considered, the psychological stages of social adaption of a person in society have been described on the basis of the system of current home legislation and rehabilitation measures in Ukraine in relation to persons with disability.

Keywords: adaptation, person with disability, social adapted, social rehabilitation.

* * *

Рассмотрены разные научные подходы к пониманию понятия «социальная адаптация», охарактеризованы психологические этапы социальной адаптированности личности в обществе. На основании анализа норм действующего законодательства определена система реабилитационных мероприятий в Украине относительно лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: адаптация, лицо с инвалидностью, социальное адаптирование, социальная реабилитация.

Постановка проблемы. Социальная адаптация является обязательным условием приобретения индивидом статуса социального объекта. Вместе с тем лицам с инвалидностью сложно адаптироваться и самостоятельно пройти этапы социализации, возобновить или улучшить здоровье, должным образом материально себя обеспечить и т. п. В данном случае необходима основательная и систематическая поддержка со стороны государства за счет социальной помощи и осуществления реабилитационных мероприятий.

В силу многогранности вопроса социальной адаптации и реабилитации лиц с инвалидностью, он нашел отражение в трудах отечественных и зарубежных специалистов разной направленности, например, юриспруденции, экономики, медицины, социологии, психологии и др., среди которых следует отметить М.М. Айшервуд, Я.И. Безуглую, С.А. Белечева, Т.З. Гарасимова, Л.П. Гришина, И.О. Гуменюк, В.В. Жернакова, Д.И. Лавровую, Е.С. Либман, Е. Сандалий, Н.М. Стаховскую, Б.С. Стичинского, Е.И. Холостова и многих других.

вания) в зависимости от изменения условий внешней среды путем получения и использования информации о ней [2, с. 13].

Значение социальной адаптации можно определить, проанализировав энциклопедическую и словарную литературу справочников в сфере социологии. Например, авторы словаря-справочника «Социология: сроки, понятия, персоналии» (В.М. Пича, Ю.В. Пича, Н.М. Фома и др.), определяют социальную адаптацию как приспособление человека к социальной среде и её требованиям [3, с. 7]; словаря терминов и понятий «Социология» (Е.А. Беленький, В.М. Дебой, М.А. Козловская и др.) – вид взаимодействия отдельной личности, социального сообщества со средой, направленный на согласование требований и ожиданий ее участников, реализацию системы мероприятий по привлечению индивидуального или коллективного социального поведения индивидов в соответствие с определенными в общих чертах нормами, правилами, а также приспособлением их к безопасным социальным и экологическим условиям жизнедеятельности [4, с. 11]; «Большого толкового социологического словаря» (Д. Джерри, Дж. Джерри) – путь, которым социальные системы любого рода (семейная группа, деловая

Целью статьи является исследование административно-правовых гарантий обеспечения адаптированности лиц с инвалидностью к современному развитию общественных отношений в государстве.

Изложение основных положений. От самого рождения человек стремится к интеграции с окружающей средой ради своего выживания и самореализации. В то же время, являясь существом коллективным, он в этом процессе пытается позимствовать поливекторные уклады жизни конкретного общества, то есть происходит социальная адаптация индивида. Термин «социаль-

ный» имеет два значения. В широком понимании он означает общество в целом и используется при сопоставлении социума с природой, социальной формы движения материи с биологической. В узком понимании – наличие социальной связи между людьми, то есть взаимодействия индивидов и группы индивидов, преследующих определенные социальные цели в конкретных условиях места и времени. В свою очередь, слово «адаптация» происходит от латинского слова *adaptatio* – приспособление и рассматривается как способность системы изменять свое состояние и поведение (параметры, структуру, алгоритм функциониро-

фирма, государство) «управляют» или отвечают на среду своего существования [5, с. 17].

О.И. Карякина и Т.М. Карякина акцентируют внимание на том, что адаптация – это активный процесс, в ходе которого личность вырабатывает как приспособленческие формы поведения в сфере образования и общения, так и формы активного участия в общественной жизни. Процесс адаптации индивида происходит всегда, когда человек вступает в длительное, стойкое взаимодействие с новой социальной средой [6, с. 21].

Важной в затронутом нами вопросе следует отметить психологическую основу социальной адаптации. Так, сегодня социально-психологическая адаптация в научных кругах имеет ряд толкований, хотя все они в общих чертах выражают одну идею: процесс активного приспособления индивида к социальной среде, в котором он находится в зависимости от ценностных ориентаций, избранных целей и возможностей, их достижения [7, с. 11]; оптимизация взаимосвязи личности и группы, приближения целей их деятельности, ценностных ориентаций, усвоение индивидом норм и традиций группы, вхождение в ее ролевую структуру [8, с. 5]; приспособление человека как личности к существованию в обществе в соответствии с требованиями этого общества и с собственными потребностями, мотивами и интересами [9, с. 20] и др. В целом можно считать, что социально-психологическая адаптация предусматривает способы интеграции индивида к соответствующей социальной среде с учетом его внутренних интересов, мотивов и т. п.

Процесс адаптации индивида, включая физиологический, биологический, психологический и социальный уровни, за критерием доминирующей формы адаптивной деятельности предусматривает три этапа: 1) ориентационный – направленный на ознакомление адаптантов с социальной средой; 2) оценочный – происходит дифференциация

социального опыта и образа жизни на взаимоприемлемый и взаимоотклоненный отбор возможных при новых условиях форм и способов деятельности согласно установкам и ценностным ориентациям, которые раньше сложились в адаптанта; 3) совместимости – достижения субъектом состояния адаптированности [9, с. 20]. Таким образом, адаптацию необходимо понимать как соответствующий процесс, так и его конечный результат, выраженный в состоянии адаптированности личности к новым факторам среды.

Хорошо адаптированным психоаналитики считают человека, у которого производительность, удовлетворение жизнью и психическое равновесие не нарушены. В процессе адаптации активно изменяется как личность, так и среда, в результате чего между ними устанавливаются отношения адаптированности. На основании изложенного, А.А. Налчаджян считает, что социально-психологическую адаптированность можно охарактеризовать как такое состояние взаимоотношений личности и группы, когда личность без длительных внешних и внутренних конфликтов продуктивно выполняет свою ведущую деятельность, удовлетворяет основные социогенные потребности, в полной мере идет на встречу тем ролевым ожиданиям, которые предъявляет к ней эталонная группа, переживает состояния самоутверждения и свободного выражения своих творческих способностей. Адаптация же – это тот социально-психологический процесс, который при благоприятных условиях приводит личность к состоянию адаптированности [11, с. 6].

В то же время адаптационные процессы могут протекать в одном из таких направлений: а) адаптивность как настоящая или относительная гармоничность между субъективными целями и конечными результатами, которые сопровождаются положительными отношениями индивида; б) неадаптивность как в большей или меньшей степени осознанное несоответствие между целями и результатами деятельности, которая порождает амбивалентные

чувства и оценки; в) дезадаптивность как определенная дисгармония между целями и результатами [12, с. 174].

Следует согласиться с обоснованными выводами С.Т. Посоховой относительно особенностей реализации адаптации индивида, а именно: 1) полнота и вектор самораскрытия определяются активизацией механизмов личной регуляции в трансформации адаптационного потенциала; 2) на начальных этапах адаптации внешние условия воспринимаются как угрожающие физическому выживанию; 3) адаптируемая личность имеет высокую пластичность и способность к сохранению накопленного адаптационного опыта; 4) психологическое содержание аутоадаптации определяется иерархией мотивов, спектром эмоциональных переживаний и активностью в межличностном взаимодействии [13].

Действительно, процесс адаптации и завершающие качественные показатели последующей адаптированности в значительной степени зависят от характеристик сферы приспособления, но в то же время определяющим является адаптационный потенциал личности.

Из вышеизложенного подытожим, что социальная адаптация личности с инвалидностью – это активная паритетная взаимосвязь общества и личности, которая направлена на: выяснение социумом возможных условий приспособления к общественной жизни каждого отдельного индивида; приведение поведения личности к общепринятым нормам и ценностям; обеспечение безопасного и экономического стабильного существования в адаптированной среде; социально-психологическую интеграцию неоднородных элементов общества.

Прохождение процесса социально-психологической адаптации и последующее адаптирование зависит от двух факторов: 1) социальной среды, которая имеет приемлемые характеристики и создает соответствующие условия для адаптации индивида; 2) личностного адаптационного потенциала

– психофизические особенности индивида, которые определяют степень приемлемости и возможности последующей адаптации личности к конкретной социальной среде.

Важным условием завершенности процесса социальной адаптивности личности с инвалидностью являются разноплановые реабилитационные мероприятия. В тексте международно-правовых актов можно выделить, что реабилитация – это: процесс, который имеет целью помочь инвалидам достичь оптимального физического, интеллектуального, психического и социального уровня деятельности и поддерживать его, предоставив тем самым средства для изменения их жизни. Он включает в себя широкий круг мероприятий от начальной и более общей реабилитации к целенаправленной деятельности, например, возобновления профессиональной трудоспособности [15]; эффективные и надлежащие мероприятия для того, чтобы предоставить инвалидам возможность для достижения и сохранения максимальной независимости, полных физических, умственных, социальных и профессиональных способностей, а также полного включения и привлечения во все аспекты жизни [16]. В то же время в Законе Украины «О реабилитации инвалидов в Украине» [17] определяется, что реабилитация инвалидов – это система медицинских, психологических, педагогических, физических, профессиональных, трудовых, физкультурно-спортивных, социально-бытовых мероприятий, направленных на предоставление лицам помощи в возобновлении и компенсации нарушенных или потерянных функций организма для достижения и поддержания социальной и материальной независимости, трудовой адаптации и интеграции в общество, а также обеспечение инвалидов техническими и другими средствами реабилитации и изделиями медицинского назначения.

Выводы. Проведенный анализ норм действующего отечественного законодательства, в частности законов Украины «Об общеобязатель-

ном государственном пенсионном страховании», «О пенсионном обеспечении», «О пенсионном обеспечении лиц, освобожденных из военной службы, и некоторых других лиц», «О государственной службе», «О государственной социальной помощи инвалидам с детства и детям-инвалидам», «О государственной социальной помощи лицам, которые не имеют права на пенсию, и инвалидам», «О благотворительности и благотворительных организациях», «О социальных услугах», «Об основах социальной защищенности инвалидов в Украине», позволил определить систему реабилитационных мероприятий лиц с инвалидностью, осуществляемых в Украине:

1) реабилитационные мероприятия относительно лиц с инвалидностью денежного характера: пенсии: трудовые пенсии (в случае трудового увечья; профессионального заболевания); пенсии в случае общего заболевания (в том числе увечья, не связанного с работой; инвалидности с детства); пенсии лицам, которые стали инвалидами при выполнении гражданского долга; пенсии по инвалидности лицам, которые учатся; пенсии по инвалидности военнослужащим, лицам начальственного и рядового состава ОВД; пенсии по инвалидности лицам, которые пострадали в результате Чернобыльской катастрофы; пенсии по инвалидности лицам, которые необоснованно испытали политические репрессии и впоследствии были реабилитированы; пенсии по инвалидности государственным служащим;

государственные социальные помощи: инвалидам, которые не имеют права на пенсию; инвалидам с детства и детям-инвалидам в возрасте до 18 лет; адресная помощь (инвалидам войны и участникам боевых действий, малообеспеченным и др.); одноразовые материальные помощи (в случае длительной болезни, смерти близких родственников и других особенных обстоятельств инвалидам);

денежные компенсации: на смазочно-топливные материалы; ремонт и техническое обслужива-

ние автомобилей; транспортное обслуживание; стоимости санаторно-курортного лечения; за непредоставление или самостоятельное приобретение средства или услуг реабилитации, предусмотренных индивидуальной программой реабилитации инвалидов;

льготы: бесплатное или при 50% приобретении лекарственных средств; обеспечение санаторно-курортными путевками при наличии медицинских показаний; внеочередное установление квартирного телефона; 50-процентную скидку стоимости проезда на внутренних линиях (маршрутах) воздушного, железнодорожного, речного и автомобильного транспорта; д) бесплатный проезд в пассажирском городском транспорте; ветераны войны и участники боевых действий, другие категории инвалидов имеют ряд дополнительных льгот (получение ссуды на строительство, скидка платы за пользование жильем, внеочередное обеспечение жильем лиц, которые нуждаются в улучшении жилищных условий и др.); другие льготы за счет средств местных бюджетов;

гуманитарная и благотворительная помощи: одноразовые и систематические помощи в денежной форме; помощи в натуральной форме для общественных организаций инвалидов и реабилитационных учреждений для инвалидов и детей-инвалидов (предметы социального назначения и реабилитации инвалидов, медико-социальное оборудование и оснащение, аудио- и видеотехника, предназначенная соответственно для слепых и глухих, аудио- и видеокассеты с учебными, социальными, реабилитационными программами, информацией из физической культуры и спорта инвалидов и т. п.); обеспечение инвалидов автомобилями, признанными гуманитарной помощью;

2) реабилитационные мероприятия относительно лиц с инвалидностью медицинского и социально-обслуживающего характера: социальное обслуживание: социально-бытовые услуги (обеспечение продуктами питания, транс-

портными услугами, осуществление социально-бытового патронажа, социально-бытовой адаптации и т. п.); психологические услуги (предоставление консультаций по вопросам психического здоровья и улучшения взаимоотношений с окружающей социальной средой, применения психодиагностики и т. п.); социально-педагогические услуги (организация индивидуального учебного, воспитательного и коррекционного процессов, спортивно-оздоровительного и т. п.); социально-медицинские услуги (поддержка и здравоохранение, осуществление профилактических, лечебно-оздоровительных мероприятий и т. п.); социально-экономические услуги (предоставление натуральной или денежной помощи и т. п.); юридические услуги (предоставление консультаций по вопросам действующего законодательства, осуществление защиты прав и интересов и т. п.); информационные услуги (предоставление справочных, просветительских, рекламно-пропагандистских услуг и т. п.); услуги по трудоустройству (поиск подходящей работы, содействие в трудоустройстве и социальное сопровождение трудоустроенности личности); другие социальные услуги;

услуги по реабилитации: медицинская реабилитация (восстановительная терапия, реконструктивная хирургия, профилактические мероприятия, санаторно-курортное лечение); психолого-педагогическая реабилитация (консультирование, психолого-педагогическая диагностика и т. п.; образовательные услуги); физическая реабилитация (консультирование, эрготерапия, лечебная физкультура); профессиональная реабилитация (профессиональная ориентация, профессиональный отбор, профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации, профессиональное образование); трудовая реабилитация (приспособление и создание рабочего места с учетом безопасности и особых потребностей инвалида, рациональное трудоустройство); физкультурно-спортивная реабили-

тация (обучение занятиям по физической культуре, оздоровление в лагерях физкультурно-спортивной реабилитации инвалидов, учебно-тренировочные занятия по физической культуре и спорту, занятия спортом); социальная и бытовая реабилитация (приспособление мебели, установление оборудования для адаптации жилищных помещений, обучение основным социальным навыкам, социально-бытовой патронаж, трудотерапия); обеспечение техническими и другими средствами реабилитации (протезно-ортопедические изделия; специальные средства для самообслуживания и досмотра; средства для передвижения; вспомогательные средства для личной подвижности, перемещения и подъема; мебель и оборудование; специальные средства для ориентирования, общения и обмена информацией).

Литература:

1. Рабочая книга социолога / отв. ред. Г.В. Осипов. – изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Наука, 1983. – С. 8.
2. Сучасний словник із суспільних наук / за ред. О.Г. Данильяна. – Х. : Прапор, 2006. – С. 13.
3. Соціологія : терміни, поняття, персоналії : навчальний словниковидовідник / укл. В.М. Піча та ін. – К. : Каравела, Л. : Новий світ – 2000, 2002. – С. 7.
4. Соціологія : словник термінів і понять / упор. Є.А. Біленький та ін. – К. : Кондор, 2006. – С. 11.
5. Большой толковый социологический словарь : пер. с англ. / Д. Джери, Дж. Джери. – М. : Вече-АСТ, 1999. – Т. 1 (А-О). – С. 17.
6. Карякина О.И. Основы реабилитации инвалидов : учеб. пос. / О.И. Карякина, Т.Н. Карякина. – Волгоград : Изд-во Волгоградского гос. унив-та, 1999. – С. 21.
7. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – С. 11,12.
8. Конюхин Н.И. Словарь-справочник по психологии / Н.И. Ко-
- нюхин. – М. : Полиграфресурсы. – С. 5.
9. Большой психологический словарь / под. ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. – 3-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2006. – С. 20.
10. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / укл. В.І. Волович та ін. – К. : Укр. Центр духовн. культури, 1998. – С. 6.
11. Налчаджян А.А. Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии) : монография / А.А. Налчаджян. – Ереван : Изд-во АН АССР, 1988. – С. 15-18.
12. Чухрій І.В. Чинники соціально-психологічної адаптації матерів, які виховують дитину-інваліда / І.В. Чухрій // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2012. – № 9 (11) . – С. 174.
13. Посохова С.Т. Психология адаптирующейся личности : дис.... докт. псих. наук : 19.00.01 / Светлана Тимофеевна Посохова. – СПб, 2001. – 393 с.
14. Кондаков И.М. Психология. Иллюстрированный словарь / И.М. Кондаков. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2003. – С. 11.
15. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, затверджені Резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
16. Конвенція про права інвалідів від 13.12.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
17. Про реабілітацію інвалідів в Україні : закон України від 06.10.2005 № 2961-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 2-3. – Ст. 36.

РОЛЬ МИЛИЦИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА

А. МАНЖУЛА,

кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой административного и уголовного права Кировоградского института развития человека (Украина)

SUMMARY

Article focuses on areas and activities of public security police to maintain public order in the territory of the country. The paper also identifies a means of regulating social relations that constitute the social order, which are legal, and other social norms - norms of morality, customs, religious norms, rules of social coexistence.

Keywords: law and order, police, security, software, forms, preventive measures, subjects, units.

Статья посвящена направлениям и видам деятельности милиции общественной безопасности по обеспечению общественного порядка на определенной территории. В статье также определены средства регулирования общественных отношений, составляющих содержание общественного порядка, которыми являются правовые, а также другие социальные нормы – нормы морали, обычаи, религиозные нормы, правила общественного общежития.

Ключевые слова: общественный порядок, милиция, охрана, обеспечение, формы, профилактические мероприятия, субъекты, подразделения.

Постановка проблемы. Согласно Конституции Украина является правовым государством. Государство отвечает перед человеком за свою деятельность. Утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства. Исключительно законами Украины определяют основы обеспечения общественного порядка. А значит, государство должно отвечать за сохранность такого состояния общественного порядка, который бы позволил гражданам страны в полной мере использовать предоставленные права и свободы.

Необходимо понимать, что под изложенным положением Основного закона кроется реальный смысл жизни украинского общества, современные особенности которого, в том числе и относительно состояния обеспечения общественного порядка, свидетельствуют о необходимости не только формирования у граждан принципиально новых ценностных ориентаций и установок, но и перестройке государственных институтов, в частности органов внутренних дел, с обновлением характера целеустремленности и организации их деятельности.

Актуальность темы. Обеспечение общественного порядка связано с наличием системы правовых норм, создающих базу для ее поддержания. При условии развития демократического правового государства, при надлежащем правовом регулировании, органы внутренних дел должны получить статус авторитетной, чисто правоохранительной структуры с четкой, слаженной, прогрессивной организацией работы, поскольку их эффективное функционирование является основой стабильной жизнедеятельности общества и государства [1, с. 84].

Теоретические и практические

аспекты участия милиции в обеспечении общественного порядка посвящались научные работы как отечественных, так и зарубежных ученых: А.Н. Бандурки, Е.А. Бесмертного, И.П. Голосниченко, В.В. Зуй, А.Т. Комзюка, Ю.Ф. Кравченко, А.И. Остапенка, С.В. Петкова, А.Н. Ярмиша и многих др.

Целью статьи является определение места и роли органов внутренних дел в обеспечении охраны общественного порядка.

Изложение основного материала исследования. Согласно Закону Украины «О милиции» основными задачами милиции являются охрана и обеспечение общественного

порядка [2]. Неотъемлемой частью системы органов милиции Украины является милиция общественной безопасности, в состав которой входит Департамент общественной безопасности, Департамент автомобильной инспекции, отдел ветеринарной инспекции [3].

И.П. Голосниченко отмечает, что исходя из особенностей в области внутренних дел, определенных отношений исполнительно-властной деятельности и теории административного права, можно определить, что административная деятельность органов внутренних дел – это урегулированная нормами административного права их исполнительно-властная деятельность, направленная на обеспечение личной безопасности граждан, защита их прав и свобод, законных интересов, общественной безопасности и борьбу с правонарушениями» [4, с. 7].

С позиции А.Т. Комзюка, «в процессе осуществления этой деятельности работники милиции вступают в многочисленные административно-правовые отношения с гражданами, их объединениями, предприятиями, организациями и учреждениями. Административная деятельность милиции имеет четко выраженный государственно-властный, авторитарный характер, осуществляется в официальном порядке от имени

государства, которое делегирует ей право на применение специфических мер административного воздействия, которые, как правило, не используются другими органами исполнительной власти» [5, с. 3-8].

Задачи обеспечения общественного порядка, как отмечает Ф.Е. Колонтаевский, в той или иной форме выполняют государственные органы, общественные объединения, трудовые коллективы, культурно-воспитательные и другие социальные структуры общества. По целевой направленности понятие обеспечения общественного порядка совпадает с понятием его охраны, и в этом смысле оно охватывает охрану общественного порядка, осуществляется органами внутренних дел, предназначенной для этой цели [6].

Р.М. Опацкий, в сфере обеспечения общественного порядка во время проведения выборов, разграничивает понятия «охрана» и «обеспечение» общественного порядка, что осуществляется органами внутренних дел, говоря о том, что охраной общественного порядка является урегулированная преимущественно нормами административного права, осуществляемая органами внутренних дел (милицией), система воспитательных, организационных и правовых мер, направленных на обеспечение соблюдения правил, регулирующих определенные отношения людей, а обеспечение общественного порядка – это деятельность органов внутренних дел (милиции), других органов государственной власти, органов местного самоуправления, общественных организаций и отдельных граждан, направленная на создание условий для реализации гражданами избирательного права, предупреждение и прекращение нарушений избирательного законодательства и других правонарушений, привлечение виновных в нарушении установленных правил к юридической ответственности, а также восстановления нарушенных прав и свобод [7, с.38-39].

Продолжая данную мысль, следует отметить, что содержание обе-

спечения общественного порядка, как комплексной деятельности органов милиции на отведенной территории, осуществляется, как правило, административно-правовым способом и заключается в следующем;

1) обеспечении условий для спокойной работы и отдыха граждан;

2) совершении превентивных мер, направленных на предотвращение нарушений общественного порядка;

3) создании условий и применении мер, при которых противоправная деятельность или бездеятельность отдельных лиц не вызывала бы гражданам препятствий в осуществлении своих субъективных прав, в выполнении ими установленных обязанностей, удовлетворении их интересов и потребностей;

4) активном взаимодействии с другими субъектами обеспечения общественного порядка;

5) своевременном реагировании на чрезвычайные ситуации.

С целью более полного и точного представления о формах и направлениях деятельности милиции общественной безопасности по обеспечению общественного порядка в пределах соответствующей территории считаем необходимым проведение анализа особенностей деятельности ее нижеприведенных структурных подразделений.

Строчные подразделения патрульной службы Министерства внутренних дел Украины (далее – подразделения патрульной службы) – это структурные подразделения милиции общественной безопасности, созданные в соответствии с приказом Министерства внутренних дел Украины от 23.01.2010 года № 16 «Об утверждении Положения о строевом подразделении патрульной службы Министерства внутренних дел Украина» [8], которые обеспечивают охрану общественного порядка, личной безопасности граждан, защиту их прав и свобод, законных интересов, собственности от преступных посягательств.

В структуру подразделений патрульной службы входят полк, батальон, рота, взвод, группа па-

трульной службы. На базе строевых подразделений патрульной службы могут создаваться группы быстрого реагирования.

К подразделениям милиции общественной безопасности, обеспечивающих общественный порядок на отведенной территории, также относятся и подразделения дорожно-патрульной службы Госавтоинспекции МВД, задачей которых является надзор за дорожным движением с целью обеспечения его безопасности, обеспечение безопасного и бесперебойного движения транспортных средств, профилактика, предупреждение и пресечение преступлений и административных правонарушений в сфере дорожного движения (п.3 Приказа Министерства внутренних дел Украины от 27.03.2009 года № 111 «Об утверждении Инструкции по вопросам деятельности подразделений дорожно-патрульной службы Госавтоинспекции МВД») [9].

Проведенное исследование нормативно-правовых актов по вопросам деятельности указанных структурных подразделений позволило сделать вывод, что видами деятельности по обеспечению общественного порядка являются:

1) административно-надзорная деятельность;

2) организация взаимодействия с другими субъектами обеспечения общественного порядка.

Рассмотрим более подробно данные виды деятельности.

М.И. Еропкин определяет административный надзор милиции как «систематическое наблюдение органов милиции за точным исполнением должностными лицами и гражданами законов и других нормативных актов с целью обеспечения общественного порядка, предупреждение и пресечение нарушений, выявления нарушителей и принятие к ним мер общественного или административного воздействия» [10, с.89].

А.П. Клошниченко трактовал административный надзор милиции «как наблюдение аппаратов милиции за точным исполнением

должностными лицами и отдельными гражданами правил, регулирующих общественный порядок, с целью предупреждения и пресечения его нарушений и привлечения виновных лиц к ответственности» [11, с.255].

Элементами (направлениями) организации административно-надзорной деятельности милиции в сфере обеспечения общественного порядка названы: 1) аналитическая работа; 2) прогнозирование; 3) планирование (определение сил и средств, форм и методов надзорной деятельности; единую дислокацию, подготовку и инструктаж); 4) обеспечение административно-надзорной деятельности (правовое, информационное, кадровое, материально-техническое, финансовое); 5) взаимодействие и координация надзорной деятельности; 6) контроль и надзор за его осуществлением; 7) корректировка административно-надзорной деятельности [12].

Далее в статье рассмотрим вопросы о целях и задачах административно-надзорной деятельности по обеспечению общественного порядка. Итак, целью данной деятельности являются:

- предупреждение проступков путем наблюдения в пределах своей компетенции (главным образом, в общественных местах) за соблюдением гражданами, должностными лицами и организациями нормативных правовых актов, регулирующих общественные отношения в сфере общественного порядка;

- прекращения совершения соответствующих проступков – это действия относительно принудительного прекращения проступков, предотвращения или уменьшения их вредных последствий, применения мер к правонарушителям (в том числе и физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия) [13, с. 41].

Для определения сущности административно-надзорной деятельности милиции по обеспечению общественного порядка целесообразно определить формы такой деятельности.

Прежде следует обратить внима-

ние, собственно, к понятию «форма административной деятельности». Под формой административной деятельности органов внутренних дел понимают однородные по своему характеру и правовой природе группы административных действий, с помощью которых они обеспечивают общественный порядок, безопасность и ведут борьбу с преступностью [14, с.8].

В юридической литературе имеются различные подходы к классификации форм административной деятельности органов милиции.

Так, различают правотворческую (правоустанавливающую) и правоприменительную административную деятельность. Последняя, в свою очередь, подразделяется на регулятивную и правоохранительную; проведение организационных мероприятий; осуществление материально-технических действий, операций [15, с.44].

Наряду с этим, предложена классификация форм административной деятельности на две основные группы: правовые; неправовые (организационные). Правовые формы связаны с установлением и применением норм права. К правовым формам деятельности ОВД относятся издания актов органов внутренних дел; заключение договоров; осуществление других, юридическое значимых действий. Неправовые формы управленческой деятельности не связаны с реализацией распорядительных полномочий ОВД и не влекут установление правовых норм или возникновение, изменение или прекращение правоотношений – проведение общественно-организационных мероприятий, проведение организационно-технических мероприятий [16, с. 30-31].

В свою очередь, Сергеев А.В. акцентирует внимание на необходимости учета для правовой характеристики классификации административных действий милиции согласно их характеру и правовой природы. Указанные признаки, определяет данный автор, позволяют выделить следующие формы

административной деятельности местной милиции:

- проведение общественно-организационных мероприятий;
- совершение организационно-технических и материальных действий;
- издание индивидуальных и нормативных актов управления;
- совершение иных юридически значимых административных действий [17, с.124].

Изложенные выше подходы к классификации могут быть использованы и для выделения форм административно-надзорной деятельности по обеспечению общественного порядка, однако, учитывая положения действующего законодательства, и понимание того, что существенное значение для обеспечения общественного порядка имеет тот факт, что милицией на отведенной территории осуществляется правоохранительная деятельность, направленная, главным образом, на пресечение правонарушений путем ограничения прав и свобод граждан в установленных законом объемах, то целесообразно к формам административно-надзорной деятельности по обеспечению общественного порядка отнести:

- 1) патрулирование;
- 2) выставление постов в общественных местах;
- 3) осуществление профилактических мероприятий.

При обеспечении общественного порядка ведущую роль играют следующие виды нарядов милиции общественной безопасности: патрули, передвижные милицейские группы, патрульные группы, патрули для наблюдения за дорожным движением.

В связи с рассмотрением первых двух форм административно-надзорной деятельности подразделений милиции общественной безопасности по обеспечению общественного порядка, отдельное внимание целесообразно посвятить вопросу применения данными органами (их должностными лицами) административно-

предупредительных мер.

Так, под административно-предупредительными мерами понимаются мероприятия, которые «применяются с целью предотвращения правонарушений, уклонение от выполнения юридических или других обязательств перед обществом, обеспечение общественной безопасности путем предотвращения последствий стихийных бедствий или применения меры к ограничению их распространения, борьбы с ними» [18, с. 36].

Изучение ст. 10 Закона Украины «О милиции» позволяет сделать вывод о том, что милиция имеет право применять значительное количество административно-предупредительных мер. Вместе с тем, было бы неправильно все многообразие административно-предупредительных мер, применяемых милицией общественной безопасности в процессе выполнения возложенных на нее задач по обеспечению общественного порядка, связывать только с уставным законом. Толкование отдельных положений указанного закона позволяет утверждать, что работники милиции имеют право применять административно-предупредительные меры, предусмотренные и другими нормативными правовыми актами. Так, в п. 24 ст. 10 Закона «О милиции» говорится, что милиция обязана «предоставлять в пределах имеющихся возможностей неотложную, в том числе медицинскую, помощь лицам, пострадавшим от правонарушений и несчастных случаев, находящимся в беспомощном или опасном для жизни и здоровья состоянии, а также несовершеннолетним, оставшимся без попечения» [2].

Возвращаясь к рассмотрению видов деятельности милиции общественной безопасности по обеспечению общественного порядка на соответствующей территории, следует отметить, что кроме рассматриваемой административно-надзорной деятельности, в соответствующий перечень входит и участие во взаимодействии с други-

ми субъектами обеспечения общественного порядка.

В советское время (В. Т. Томин, В. К. Колпаков и другие) действия милиции и общественности в сфере охраны правопорядка были разделены на пять основных блоков и включали: общие патрулирования, рейды, обзоры, обходы; совместный анализ оперативной обстановки; совместное планирование мероприятий по охране общественного порядка и борьбе с преступностью; обмен информацией о выявленных причинах и условиях, способствующих совершению преступлений и правонарушений; профилактическая работа с представителями общественности [19, с. 18-19].

Достаточно большой перечень субъектов обеспечения общественного порядка не позволяет в полной мере рассмотреть все аспекты организации соответствующего взаимодействия милиции общественной безопасности, а следовательно остановимся на некоторых из них.

Во-первых, взаимодействия с общественными формированиями по охране общественного порядка является, по нашему мнению, одним из самых действенных.

Согласно ст. 11 Закона Украины «Об участии граждан в охране общественного порядка и государственной границы» общественные формирования по охране общественного порядка и государственной границы осуществляют свою деятельность под контролем органов внутренних дел, путем: совместного с работниками органов внутренних дел патрулирования и выставления постов на улицах, площадях, железнодорожных вокзалах, в аэропортах, морских и речных портах, в местах компактного проживания граждан, расположения предприятий, учреждений, организаций, учебных заведений, участия в обеспечении охраны общественного порядка во время проведения массовых мероприятий, согласованных в случаях, предусмотренных законом, с исполнительными органами местного самоуправления; участия в мероприятиях правоохранительных органов, направленных

на борьбу с отдельными видами правонарушений [20].

Соглашаемся с мыслью, что недостаточный качественный уровень такой деятельности обуславливается следующими факторами: отсутствие оптимального привлечения граждан и общественных формирований по охране общественного порядка, отсутствие конструктивных предложений со стороны указанных подразделений по повышению эффективности деятельности общественных формирований, отсутствие систематического мониторинга результатов такого взаимодействия. Все приведенные недостатки не способствуют осуществлению взаимодействия подразделений милиции общественной безопасности с населением на должном уровне, а значит, совсем не помогают надлежащему обеспечению общественного порядка [21, с. 149].

Другим примером является организация взаимодействия с субъектами охранной деятельности негосударственной формы собственности. Основываясь на позиции Сачаво А.Г. [22, с. 79], следует отметить, что необходимость такого взаимодействия определяется рядом обстоятельств:

- общностью задач, стоящих перед органами внутренних дел и субъектами охранной деятельности негосударственной формы собственности, в сфере охраны правопорядка;

- разным объемом полномочий субъектами охранной деятельности негосударственной формы собственности и органов внутренних дел.

Заключение. Милиция общественной безопасности является специфическим звеном в общегосударственной системе обеспечения общественного порядка. В данном аспекте, на отведенной территории, ее деятельность направлена, главным образом, на организацию и осуществление мероприятий, направленных на укрепление общественного порядка в общественных местах, и предупреждение нарушений общественного порядка.

Необходимость изменения ак-

центров в отношениях между населением и органами милиции обуславливает необходимость усиления через осуществление такой деятельности предупредительно-воспитательной роли милиции, чем карательной. В данном аспекте критериями оценки такой деятельности будет состояние правопорядка на отведенной территории и уровень доверия населения, проживающего и работающего на закрепленной территории.

Список использованных источников

1. Конопльов В. Забезпечення безпеки громадян у діяльності ОВС / Вісник Академії управління МВС, 2009. — № 2 — с.83- 91.
2. Закон України «Про міліцію». — ВВР, 1991. —, N 4 (22.01.91) . — ст. 20.
3. Структура Міністерства внутрішніх справ України (станом на 02.11.2012 р.) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/ua/img/common/uk/publish/article/524421>.
4. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ . Загальна частина : підручник / за заг. ред. І.П. Голосніченка, Я.Ю. Кондратьєва. — К. : Укр. Акад. внутр. Справ, 1995. — 177 с. — [с.7].
5. Аверьянов В.Б. Функции и организационная структура органа государственного управления. — К.: Наук. думка, 1979. — 150 с.
6. Колонтаевский Ф.Е. Организационные основы охраны общественного порядка в современных условиях: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Специальность 12.00.02 - конституционное право; государственное управление; административное право; муниципальное право / Академия МВД РФ. - М., 1996. — 58 с. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=24778>.
7. Опацький Роман Миколайович. Адміністративно-правові засади діяльності міліції щодо забезпечення громадського порядку під час виборів народних депутатів та Президента України: Дис ... канд. наук: 12.00.07 - 2009. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/351866.html>.
8. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23.01.2010 року № 16 «Про затвердження Положення про стройовий підрозділ патрульної служби Міністерства внутрішніх справ України».
9. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.03.2009 року № 111 «Про затвердження Інструкції з питань діяльності підрозділів дорожньо-патрульної служби Державтоінспекції МВС». — Офіційний вісник України, 2009. — № 51 (17.07.2009). — Ст. 1777.
10. Еропкин М.И. Управление в области охраны общественного порядка. — М.: Юрид. лит., 1965. — 215 с.
11. Административное право / Под ред. Ю.М. Козлова. — М., 1973. — 276 с.
12. Ярмак Х.П. Адміністративна наглядова діяльність міліції в Україні: автореф. дис... канд.юрид. наук 12.00.07 / Х.П. Ярмак. — Харків, 2007. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.
13. Цвігун Д. П. Адміністративний нагляд органів внутрішніх справ Адміністративний нагляд органів внутрішніх справ у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки: дис.... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 — теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право. — Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2002. — 169 с.
14. Адміністративна діяльність. Частина особлива: Підручник / За заг. ред. проф. О.М. Бандурки. — Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, «Еспада». — 2000. — 368 с.
15. Административная деятельность органов внутренних дел. Часть Общая. Учебник. М.: МЮИ МВД России. Издательство «Щит-М». — 1997. — 335 с.
16. Адміністративна діяльність: Навчальний посібник // За заг. ред. д.ю.н., доцента О.І. Остапенка. — Львів: ЛІВС, С 2002 р. — 252с.
17. Сергєєв А.В. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів місцевої міліції щодо охорони громадського порядку. Дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 — теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. — Національний університет внутрішніх справ, Харків, 2004. — 216 с.
18. Розенфельд В.Г. Стариков Ю.Н. Административное принуждение. Административная ответственность. Административно-юрисдикционный процесс: учебное пособие. [под. общ. ред. В.С. Сильченка]. — Воронеж.: Полиграфцентр, 1993. — 344 с.
19. Колпаков В.К. Взаимодействие милиции и общественной в сфере правопорядка. — К.: Укр. акад. внутр. дел, 1998. — 80 с.
20. Томин В.Т. Взаимодействие органов внутренних дел с населением: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 1981. — 32 с.
21. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону / ВВР. — 2000. — № 40. — Ст. 338.
22. Небеский Ю.С. Адміністративно-правові засади охорони громадського порядку та забезпечення безпеки громадян у сучасних умовах: дис. ... канд. юрид. наук 12.00.07 / Ю.С. Небеский. — Луганськ: Луганський держ.ун-тет внутр.справ. — 2008. — 222 с.
23. Сачаво Андрій Григорович. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 /Національна академія внутрішніх справ України. —К., 2004.— 163 с.

ПИКЕТИРОВАНИЕ КАК СОСТАВНАЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ АКЦИЙ РАБОТНИКОВ: ТЕОРЕТИКО-ДОГМАТИЧЕСКИЙ РАКУРС

С. ВАВЖЕНЧУК,

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского и трудового права юридического факультета Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана

SUMMARY

In this article, the author describes relevant issues of legal defense and protection of constitutional labor rights of employees as well as their distinct features. Special attention is paid to legal issues of picketing as an element of industrial actions of employees in Ukraine.

Keywords: legal defense of labor rights, protection of labor rights, labor rights, picketing, industrial actions.

* * *

В этой статье автор обращает внимание на актуальные проблемы защиты и охраны конституционных трудовых прав работников, а также на их особенности. Отдельное внимание обращается на правовые проблемы пикетирования как части промышленных акций работников в Украине.

Ключевые слова: защита трудовых прав, охрана трудовых прав, трудовые права, промышленные акции.

В современных условиях вряд ли у кого-то может вызвать возмущения тезис о том, что механизм защиты и охраны трудовых прав работников требует значительного внимания как со стороны ученых, так и со стороны законодателя. Указанное вызвано переориентацией Украины на общепризнанные в мире правовые ценности, среди которых главное место занимают конституционные трудовые права человека и их механизм защиты и охраны. В этом контексте откровенный интерес вызывают промышленные акции работников, а следовательно и пикетирование работников в случае нарушения их трудовых прав. Безусловно, указанные категории являются базовыми в охранно-защитном механизме конституционных трудовых прав. Но нельзя сказать того, что в национальной трудовой доктрине не уделяется значительного внимания пикетированию, как составной промышленных акций работников. Более того, не уделяется внимание понятию промышленных акций. Указанное, в свою очередь, не способствует должному пониманию правовой системы защиты трудовых прав работников, что порождает проблемы правоприменения.

Смещение вектора развития экономики и проблемы реализации права на труд вызывают необходимость качественно нового и углубленного исследования пикетирование, как составной промышленных акций работников. Углубление проблемы необходимости правовой регламентации пикетирование и промышленных акций вызвано кризисными признакам в социальной сфере, что указывает на ущемление прав в трудовых правоотношениях, а также вызванное латентностью нормативно-правовых особенностей, что, безусловно, имеют теоретическое

и практическое значение. Соответствующее положение общественных отношений указывает на наличие многоуровневого сектора теоретико-практических аспектов, что требует детального правового анализа и как следствие обсуждения среди юристов. Поэтому указанное состояние имеющихся проблем трудо-правового характера является мощным толчком для осуществления научного исследования в заданном правовом векторе.

Значительный вклад в разработку соответствующей проблематики осуществили такие известные юристы как В. Венедиктов,

С. Декин, Ж. Моррис, М. Иншин, И. Кисельов, М.Л. Лютов, Т. Пашук, О. Процевский, В. Прокопенко, В. Смолярчук, Б. Хиппл, С. Хонибел, Н. Хуторян, В. Цвих, Ф. Цесарский, Д. Черняева, В. Щербина и другие.

Доктринальные концепции различных периодов развития защиты трудовых прав работников, указанные в работах ведущих ученых, указывают не только на повышенный интерес к пикетированию и промышленных акций, а также на необходимость их нормативно-правового и научно-практического совершенствования.

Поэтому научные достижения в сегменте правовой регламентации пикетирования являются основой учения об охране и защиты конституционных трудовых прав работников.

Целью данной работы является выделение основных дефиниций трудо-правовых отношений пикетирования.

В современной трудо-правовой доктрине право на пикетирование признается основополагающим правом человека и рассматривается как составная права на ассоциацию, что, в целом, соответствует международным и европейским тенденциям определение права на забастовку.

Сразу отметим, что Конвенция МОТ «О свободе ассоциации и защите права на организацию» № 87 [1] и Конвенция МОТ № 98 «О применении принципов права на организацию и на ведение коллективных переговоров» [2] не содержат определения права на пикетирование, забастовку, однако оперируют такими широкими по значению категориями как «свобода объединения», «свобода ассоциации». Системный анализ упомянутых понятий позволяет сделать вывод о том, что право на пикетирование, забастовку, а также ряд других прав, относящихся к промышленным акциям, следует рассматривать как индивидуальное право человека в рамках рассматриваемых категорий. Более того, Комитет по свободе объединения Административного совета МОТ к свободе объединения упоминается в приведенных конвенциях, включая право человека на забастовку [3, с. 109-110]. Следовательно, право на объединение для защиты своих трудовых прав является составной индивидуального права на защиту конституционных трудовых прав человека.

Следует согласиться с тем, что забастовка, по национальному трудовому законодательству, не охватывает защиту ряда других действий работников, в частности, таких как пикетирование и другие смежные действия, направленные на защиту трудовых прав. Учитывая приведенное и правовой опыт ряда государств с прогрессивным трудовым законодательством (Великобритания, Швеция) и с целью построения четкой правовой системы защиты конституционных трудовых прав работников считаем необходимым предложить зафиксировать на уровне нового ТК понятие «промышленные акции работников», что будет родовым по отношению к таким понятиям как «забастовка», «пикетирование». Из

анализа трудового законодательства вышеприведенных государств следует, что термин «промышленная акция» наделяется юридическим значением с более широким уровнем абстракции. Как следствие, он включает такие понятия как «забастовка», «пикетирование», а также другие действия направленные на защиту индивидуальных трудовых прав, а также «локаут».

Таким образом, необходимо сразу же отметить, что именно будем подразумевать, используя понятие «промышленные акции работников». Полагают, что соответствующее понятие может быть определено следующим образом. Промышленные акции работников (выделение наше - автор.) - это разновидность самозащиты оперативного характера, включая средства защиты трудовых прав работников, которые выражаются через забастовку, пикеты, другие смежные действия, направленные на защиту конституционного трудового права и законного интереса работника. Среди промышленных акций работников, в первую очередь, следует обратить внимание на пикетирование, как средство таких акций, что позволяет защитить конституционные трудовые права. Учитывая курс Украины на евроинтеграцию, отправной точкой в этом вопросе следует считать Хартию основных прав Европейского союза. Так, согласно ст. 11 упомянутой Хартии, каждый человек наделяется правом на свободу выражения своего мнения, а согласно ст. 12 той же Хартии обладает также правом на свободу мирных собраний и на свободу ассоциаций [4]. Указанное позволяет утверждать о необходимости закрепления на национальном нормативном уровне права работника на пикетирование, ведь оно является частью права на защиту конституционных трудовых прав.

Понятие «пикет» или «пикетирование» не используется и не рас-

крывается на уровне КЗоТ или на уровне закона. Указанное понятие отсутствует и в проекте ТК. Впрочем, если обратиться к Приказу МВД Украины «Об утверждении Устава патрульно-постовой службы милиции Украины» можно найти определение пикетирования. Так, согласно п. 336 приведенного Приказа МВД Украины пикетирование - это форма демонстрации, во время которой выставляются представители везде, например, перед домами объединений, предприятий с целью выражения протеста против чего-либо, для обеспечения охраны на месте проведения забастовки и демонстрации [5]. Нельзя не отметить, что определение довольно размытое по своему характеру. Из анализа нормативного определения следует, что законодатель разграничивает понятия «забастовка» и «пикет», что является позитивным. Однако, последнее рассматривает как форму демонстрации. Впрочем, демонстрация, учитывая этот Приказ МВД Украины, осуществляется по поводу высказывания любых общественно-политических настроений. Отдельно следует отметить в определении непонятность субъектного состава пикета через использование термина «представители» без указания на то, кого они должны представлять. Таким образом, законодатель предоставляя определение «пикетирования», сместил акценты в сторону общественно-политической составляющей, что является не верным, учитывая наличие признаков трудо-защитной природы пикетирования. Интересно, что пикетирование в развитых государствах рассматривается значительно шире, чем в Украине и означает перекрытие работниками движения улиц или входа в здание работодателя с целью помешать нормальной работе предприятия работодателя [6, с.124-125]. Если обратить внимание на государства бывшего

СССР, то заметна тенденция сужения права на пикетирование. Так, в трудовом праве Республики Казахстан если примирительные органы, рассматривавшие спор, не смогли достичь согласия сторон или работодатель уклоняется от примирительных процедур, то работник вправе использовать собрания, митинги, демонстрации, пикетирование, включая право на забастовку [7, с.245][□]. Учитывая указанный тезис, положительным кажется то, что имеет место разграничение таких понятий как «демонстрация», «забастовка», «пикетирование». Указанное подчеркивает тезис, по которому пикетирование является отдельным средством промышленных акций работников, призванных реализовать защиту конституционных трудовых прав. При этом нельзя не отметить того, что в трудовом доктрине встречается слияние защитных механизмов забастовки и пикетирования. Так, И.Я.Кисельов в этом контексте использует термин «забастовочный пикет» [8, с.161].

Говоря о пикетировании, которое осуществляется работниками в случае нарушения их конституционных трудовых прав, следует иметь в виду, что оно может быть как незаконным, так и законным. По этому поводу М. Л. Лютов в контексте законодательства Великобритании вспоминает об официальных (те организованных или на которые дано согласие профсоюза) и неофициальных (те, проводимых работниками по собственной инициативе) пикетированиях [9, с.159]. Незаконное пикетирование осуществляется вне закона, а законное пикетирование осуществляется в соответствии с порядком, установленным законом.

Законное пикетирование работниками может проводиться при следующих условиях. Во-первых, работники реализуют право на пикет в случае наличия оснований

для совершения самозащиты, о которых речь шла выше. Во-вторых, целью пикета должно быть прекращение трудового правонарушения, или явной угрозы такого правонарушения, информирование общества о наличии правонарушения или его потенциального возникновения. В-третьих, пикет организуется работниками на рабочем месте, а если это невозможно (пилоты, матросы, работники железной дороги и т.д.), по месту государственной регистрации работодателя или по месту нахождения центрального исполнительного органа работодателя. Впрочем, в юридической литературе высказывается точка зрения, что пикетирование проявляется в том, что отдельные работники или группы работников собираются в здании работодателя или около него [10, с.89]. С данным утверждением трудно согласиться, ведь непонятно, что понимать под понятием «здание работодателя» и как действовать работникам, если таких зданий несколько в собственности работодателя. Учитывая соответствующие недостатки, предлагается вышеприведенный вариант условия пикета. В-четвертых, пикетирование может осуществляться определенным кругом субъектов трудового права. В юридической литературе можно найти точку зрения, согласно которой право на пикет принадлежит тем рабочим, которые лишены права на забастовку [8, с.233].

Думается, что субъектный состав пикета, все же, должен иметь определенные границы, но не должен ограничиваться работниками, находящимися с работодателем в индивидуальных трудовых отношениях. В состав пикетчиков следует также отнести представителей профсоюзов, уволенных вследствие трудового спора, по поводу которого осуществляется пикет, а также работников юридических лиц, связанных корпоративными

правами с юридическим лицом, работники которого осуществляют пикет. Впрочем, в Великобритании на уровне Кодекса практики о пикетировании имеет место ограничение количества митингующих в количестве шести работников [11, с.1032], что, безусловно, сужает право на пикетирование и его эффективность. В-пятых, организаторы пикета должны предоставить уполномоченным государственным правоохранительным органам информацию о линии пикета.

Учитывая приведенное, считаем, что понятие пикетирования работников может быть определено следующим образом. Пикетирование работников (выделение наше - автор.) - это промышленная акция работников, направленная на защиту конституционных трудовых прав.

Нельзя отрицать того тезиса, что право на пикетирование граничит с рядом других субъективных прав. Так, право работника на пикетирование плотно граничит с правом на передвижение, право на тишину, право на личную жизнь, право на надлежащее деловую репутацию и т.п. Если работники, реализуя право на пикетирование, нарушат границу вышеприведенных прав, такие работники должны быть лишены иммунитета от гражданской (например, возмещение убытков работодателю) и / или трудовой ответственности. В этом контексте следует обратить внимание на то, что в законодательстве некоторых государств (например, Российская Федерация) устанавливается административная ответственность за нарушение законодательства о пикетировании (ст. 5.38 КоАП РФ [12]) Сейчас в Украине стоит насущная необходимость разработки трудового законодательства о пикетировании работников.

Таким образом, следует констатировать, что цель данной работы достигнута, ведь выделены основные дефиниции трудо-правовых

отношений пикетирование. Вместе с тем автор, исследуя указанную проблематику пришел к следующим выводам. Во-первых, Конвенция МОТ «О свободе ассоциации и защите права на организацию» № 87 и Конвенция МОТ № 98 «О применении принципов права на организацию и на ведение коллективных переговоров» не содержат определения права на пикетирование, забастовку, однако оперируют такими широкими по значению категориями как «свобода объединения», «свобода ассоциации». Во-вторых, с целью построения четкой правовой системы защиты конституционных трудовых прав работников считаем необходимым предложить зафиксировать на уровне нового ТК понятие «промышленные акции работников», что будет родовым по отношению к таким понятиям как «забастовка», «пикетирование». В-третьих, промышленные акции работников - это разновидность самозащиты оперативного характера, включая средства защиты трудовых прав работников, которые выражаются через забастовку, пикеты, другие смежные действия, направленные на защиту конституционного трудового права и законного интереса работника. В-четвертых, пикетирование – это промышленная акция, работников направленная на защиту конституционных трудовых прав. В-пятых, право работника на пикетирование плотно граничит с правом на передвижение, право на тишину, право на личную жизнь, право на надлежащую деловую репутацию и т.п. В-шестых, выделены условия законного пикетирования работников.

Вместе с тем, через значительную актуальность и многогранность рассматриваемой проблематики ряд положений о пикетировании работников требуют дальнейшего научного исследования.

Список литературы:

1. Конвенция Международной организации труда «О свободе ассоциации и защите права на организацию» № 87 от 4 июля 1950 / / [Электронный ресурс]: Верховная Рада Украины. Официальный веб-сайт. Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_125/print1363364517116971
2. Конвенция Международной организации труда № 98 от 01 июля 1949 г. «О применении принципов права на организацию и на ведение коллективных переговоров» / / [Электронный ресурс]: Верховная Рада Украины. Официальный веб-сайт. Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_004/print1363364517116971
3. ILO. Freedom of association - Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO. Fifth (revised) edition, Geneva, 2006 – 275 p.
4. Хартия основных прав Европейского союза от 7 декабря 2000 г. // [Электронный ресурс]: Верховная Рада Украины. Официальный веб-сайт. Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524/print1363946338678396
5. Приказ Министерства внутренних дел Украины «Об утверждении Устава патрульно-постовой службы милиции Украины» от 28 июля 1994 г. № 404 / / [Электронный ресурс]: Верховная Рада Украины. Официальный веб-сайт. Режим доступа: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94/card6 # Public](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94/card6#Public)
6. Лютов Н. Л., Морозов П. Е. . Международное трудовое право: учебное пособие – Москва: Проспект. – 216 с.
7. *Ахметов А., Ахметова Г.* Трудовое право Республики Казахстан. Учебник. – Ал-маты: «Нур-пресс», 2005. – 455 с.
8. Киселев И.Я. Зарубежное

трудовое право. Учебник для вузов. – М.: Инфра М, 1998. – 263 с.

9. Лютов Н.Л. Коллективное трудовое право Великобритании: [монография] – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 232 с.

10. Hepple B. A. Hepple and O’Higgins: Employment Law. 4th ed. London, Sweetand Maxwell, 1981. – 430 p.

11. Deakin S., Morris G.S. Labour Law. 4th ed. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2005. – 1177 p.

12. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. № 195-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2002. – № 1 (ч. 1). – Ст. 1.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫСШЕГО СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО СУДА

С. ГЛУЩЕНКО,

кандидат юридических наук, соискатель кафедры организации судебных и правоохранительных органов Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»

SUMMARY

This article investigates the functional and organizational principles of the judiciary with respect to activities of higher specialized court.

Key words: the principle, high specialized court, the judicial system, the courts.

* * *

В статье исследуются функциональные и организационные принципы судебной власти применительно к деятельности высшего специализированного суда.

Ключевые слова: принцип, высший специализированный суд, судебная система, судебные органы.

Постановка проблемы. Проведение научных исследований определенного правового явления требует выявления и выяснения точного понятия и содержания терминов и других отправных элементов понятийного аппарата, используемых в специальной литературе юридического направления при его характеристике, а при необходимости – раскрытия сущности и классификационных признаков. Таким образом, функциональные и организационные принципы деятельности высшего специализированного суда подлежат исследованию как отдельное правовое явление.

Актуальность темы исследования заключается в том, что функционирование судебной власти и ее организационного воплощения – судебной системы и соответствующих судебных органов – основывается на определенных принципах, которые находятся в системном единстве и направлены на то, чтобы судебная власть могла эффективно осуществлять свою деятельность в понимании защиты прав и свобод человека и гражданина.

Исследованию принципов судебной власти посвящены работы многих ученых-юристов, таких как С. В. Андросчук, В. В. Городовенко, О. В. Гончаренко, А. М. Колодий, О. В. Лавриненко, И. Е. Марочкин, М. В. Цвик, С. В. Шевчук и других. Но указанные авторы не экстраполировали свое внимание на сущность этих принципов в контексте деятельности высшего специализированного суда, или изучали этот вопрос в своих работах косвенно. Поэтому актуальность такого исследования не вызывает сомнений.

Целью этой статьи есть анализ функциональных и организационных

принципов судебной власти в контексте их значения в деятельности высшего специализированного суда как вершины подсистемы специализированных судов соответствующей судебной юрисдикции.

Изложение основного материала исследования. Говоря о принципах судебной власти, необходимо констатировать их разноплановость, которая приводит к различным подходам к их классификации. Это связано с тем, что пока не выработано единых научно обоснованных направлений такой классификации. В то же время наиболее используемым подходом усматривается возложение в основу исследования функционального назначения и объекта отображения. Исходя из этого, профессор С. Л. Лысенков классифицировал принципы на социально-правовые и специально-правовые [1, с. 166]. Говоря о нашем исследовании, общеправовые принципы, наполняясь спецификой сущности судебной власти, приобретают черты принципов судебной власти с одновременным отражением системы судебных орга-

нов и особенностей их деятельности. Профессор И. Е. Марочкин предложил систему принципов судебной власти классифицировать на три подсистемы: 1) институциональные (общие принципы судебной власти); 2) функциональные (принципы осуществления судопроизводства); 3) организационные или судоустройственные принципы (принципы организации системы судебных органов) [2, с. 54].

Функциональные принципы как принципы судебного производства касаются отношений, возникающих в ходе судебного рассмотрения гражданских, уголовных, хозяйственных, административных и дел об административных правонарушениях. В то же время в отличие от принципов, присущих отдельному виду судебного производства (например, хозяйственному), функциональные принципы раскрывают общие положения осуществления и реализации судебной власти, характерные для любого процесса рассмотрения судебного дела, и присущи всем видам судебных процедур. К функциональным принципам (принципам судебного производства) судебной власти наукой судоустройства отнесены следующие: государственный язык судопроизводства; гласность судопроизводства; коллегиальное и единоличное рассмотрение судебных дел; участие народа в осуществлении судебной власти; проведение судопроизводства по принципам равенства сторон; состязательность; презумпция невиновности; обеспе-

чение обвиняемому, подозреваемому, подсудимому права на защиту; право на обжалование судебного решения; обязательность судебного решения [3, с. 34-45].

На наш взгляд, в контексте деятельности высшего специализированного суда необходимо обратить внимание на такой функциональный принцип как право на обжалование судебного решения. Решение дела по существу, как правило, является полномочием суда первой инстанции. Пересмотр судебных решений, кроме случаев, установленных законом, обеспечивается государством путем их апелляционной и кассационной проверки.

В то же время вопрос пересмотра судебных решений и его форм решаются разнопланово. Это связано с особенностями развития той или иной правовой системы и с национальными традициями. И хотя единых стандартов по этому вопросу не существует, анализ отдельных положений международно-правовых актов позволяет сделать вывод, что дело должно рассматриваться как минимум двумя судебными инстанциями. Изложенное следует из правовой природы института апелляции, основное назначение которого – обеспечение законности решения суда первой инстанции, устранение возможных судебных ошибок, достижение более компетентного рассмотрения дела путем полного (или частичного) пересмотра решения суда коллегией судей. Следовательно, в каждом случае должна обеспечиваться возможность пересмотра решения судом апелляционной инстанции. Как отмечает по этому поводу О. Б. Прокопенко, обращение в апелляционный суд не должно быть обусловлено необходимостью выполнения дополнительных условий, кроме тех, которые предусмотрены процессуальным законом и взглядами определенных должностных лиц, от которых зависела бы возможность представления апелляции [4, с. 83].

В целом мировая и европейская практика придерживаются правила, по которому в построении судебной системы необходимым и достаточным является наличие двух инстанций – первая разрешает споры по существу, а вторая наделяется

полномочиями по пересмотру дела в полном объеме по вопросам и факта, и права с целью исправления судебных ошибок (эта обязанность возлагается на суд второй инстанции). Дальнейший пересмотр судебных решений, как правило, обеспечивается с целью их проверки на предмет правильности применения норм права в делах, имеющих важное значение для правоприменения в целом и одинакового направления судебной практики (суд кассационной инстанции). Итак, в высшем специализированном суде право на обжалование судебного решения реализуется путем кассационного пересмотра дел на предмет возможных нарушений норм материального и процессуального законодательства.

Кроме того, необходимо обратить внимание на такой функциональный принцип как арбитражное. Указанный принцип закреплялся в Законе Украины «Об арбитражном суде» и в Арбитражном процессуальном кодексе Украины. Суть этого принципа заключается в том, что суд способствует достижению соглашения между сторонами о добровольном урегулировании спора путем непосредственных переговоров. Условия достигнутого соглашения излагаются в адресованном арбитражному суду письменном заявлении, подписанном представителями сторон. В свою очередь, арбитражный суд принимает решение в соответствии с заключенным соглашением, но в том случае, если оно не противоречит законодательству, фактическим обстоятельствам и материалам дела. Изложенное в полной мере касалось деятельности Высшего арбитражного суда Украины, который имел полномочия как разрешения споров по существу, так и пересмотра вынесенных этим же судом решений. Вместе с тем, принцип арбитража фактически утратил свое значение, поскольку сегодня не имеет нормативной основы.

Организационные принципы основывают отношения, возникающие по поводу организации судебной системы, структуры ее органов, статуса судей и не связанные с рассмотрением и решением конкретного вида судебного дела. То есть, судоустройственные принципы воз-

никают в связи с организационными отношениями, вытекающими из особенностей организации определенной системы судебных органов. В контексте Украины к организационным принципам деятельности системы судов общей юрисдикции относятся конституционные положения построения судебной системы и статуса судей, в частности: единство судебной системы и статуса судей; территориальность, специализация и инстанционность; независимость, неприкосновенность, несменяемость и профессионализм судей.

На наш взгляд, для данного исследования наиболее важным является вопрос реализации принципов территориальности, специализации и инстанционности в контексте деятельности высшего специализированного суда. Так, ч. 1 ст. 125 Конституции Украины определяет принципы построения системы судов общей юрисдикции – территориальность и специализацию. Заметим, что среди ученых почти не дискутируется вопрос, распространяется ли территориальность как принцип судебной системы на все суды, действующие в государстве, поскольку судебная организация на сегодня построена согласно административно-территориальному делению, которое установлено ст. 133 Основного Закона Украины.

В то же время принцип территориальности как один из организационных принципов требует более детального внимания. Так, по мнению профессора И. Е. Марочкина, принцип территориальности означает развитие судебной системы судов общей юрисдикции в соответствии с административно-территориальным устройством, закрепленным в ст. 133 Конституции Украины. Он обусловлен необходимостью осуществления судебной власти на всей территории Украины и доступности ее для всего населения. Определяющее требование принципа территориальности состоит в том, что сеть судебных органов должна равномерно распространяться на все административно-территориальные единицы Украины [5, с. 44-45]. Автор акцентирует внимание на том, что этот принцип построения судебной системы обеспечивает территориальное разгра-

ничество юрисдикции однородных судов, т.е. определяет сеть судебного округа.

Анализ предписаний действующего законодательства о судостроительстве дает основания утверждать, что наибольшее значение принцип территориальности имеет в определении сети местных судов. На это указывает четкое определение территорий, на которые распространяется судебная юрисдикция, решение вопроса о размещении судов и их количественная достаточность на территории государства. Поэтому, принцип территориальности – это конституционный принцип (основная идея, исходное положение) построения системы судов общей юрисдикции, положенный в основу организации этой системы, который определяет подходы государства к ее формированию и обеспечивает территориальное разграничение юрисдикции однородных судов.

Если речь идет о реализации принципа территориальности в контексте деятельности высшего специализированного суда, то он имеет особенности. Во-первых, местоположение соответствующего высшего специализированного суда устанавливается не законом, а подзаконными актами (указами Президента Украины). Это позволяет утверждать об отсутствии законодательного императива относительно их территориального расположения только в пределах города Киева. Во-вторых, воплощение принципа территориальности обосновывается распространением территориальной юрисдикции высшего специализированного суда в пределах государства, но только в отношении судов низших уровней соответствующей юрисдикции. В-третьих, подзаконное регулирование территориального размещения высших специализированных судов влечет высокий уровень концентрации высших судебных органов исключительно в столице.

Важным в деятельности высших специализированных судов является принцип специализации. Его реализация дает возможность правового регулирования общественных отношений определенных видов. Вопросы специализации судебной деятельности были предметом исследования

в работах многих ученых и практиков, среди которых В. В. Городовенко, И. Е. Марочкин, Н. В. Сибильова, И. В. Назаров, А. И. Осетинский, А. О. Селиванов, В. В. Сердюк, Д. М. Притыка, В. И. Шишкин, Л. И. Фесенко и другие авторы. В целом их позиции основываются на том, что в ст. 125 Конституции Украины комплексно определено построение судебной системы Украины на принципах территориальности и специализации. Изложенное влечет образование с учетом основных принципов судопроизводства, изложенных в ст. 129 Основного Закона, в рамках системы судов общей юрисдикции специализированных судебных звеньев.

Определение принципа специализации в предписаниях Конституции Украины одним из базисных принципов построения системы судов общей юрисдикции и выделение на основании этого систем специализированных судов имеет целью решение задачи организационного наполнения судебной системы. Мы считаем, что по организационному признаку принцип специализации предусматривает создание судебных звеньев с определенной компетенцией в отдельных отраслях материального права (гражданского, уголовного, хозяйственного, административного и т.д.). Следовательно, реализация принципа специализации дает основания для создания отдельных подсистем специализированных судов в системе судов общей юрисдикции. Таким образом, сущность этого принципа заключается в том, что в системе судов общей юрисдикции создаются определенные подсистемы судебных органов, уполномоченные решать дела определенных категорий.

Реализация принципа судебной специализации позволяет при осуществлении судопроизводства максимально учесть особенности дел, находящихся в производстве соответствующего суда. По мнению Л. И. Фесенко, положения ч. 1 ст. 125 Конституции Украины безусловно свидетельствуют, что специализация судов является одним из принципов построения системы судов общей юрисдикции. Поэтому это значит, что указанный принцип должен распространяться на все виды судов (об-

щие и специализированные) и применяться не только исключительно к специализированным судам. Специализированные суды в своей совокупности составляют единую систему судов общей юрисдикции, поэтому неопределенным в смысле их специализации является существование общих судов, которые одновременно, исходя из анализа положений раздела XIII «Переходные положения» Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей», по своей сути также являются специализированными [6, с. 74]. Кроме того, профессор С. В. Кивалов утверждает, что принцип специализации означает, что суд рассматривает только те категории дел, которые относятся к его юрисдикции и, следовательно, не имеет права по своему усмотрению принимать к своему производству дела других юрисдикций [7, с. 119].

Статья 18 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» определяет специализацию судов общей юрисдикции. Вместе с тем, Л. И. Фесенко указывает на то, что высшие специализированные суды являются высшими судебными органами именно специализированных, а не общих судов. Однако, как отмечает автор, полная специализация проводится только в судах высшего уровня, а относительно судов местного звена этот принцип отсутствует в объеме соответствующих конституционных положений [6, с. 75]. С другой стороны, на наш взгляд, внедрение отраслевой специализации на уровне Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел свидетельствует об изменении подходов законодателя именно к применению отраслевого критерия специализации по решению гражданских и уголовных дел в построении судебных органов.

В свою очередь, В. В. Городовенко, обосновывает реализацию принципа специализации такими подходами: 1) специализация как элемент построения системы судов; 2) специализация как принцип организации определенного судебного учреждения. Так, согласно первому подходу специализация как принцип построения системы судов общей юрисдикции означает организацию

конкретных видов судов, являющихся элементами этой системы, которые наделяются соответствующими полномочиями, наличие которых дает возможность решать дела, являющиеся производными от определенного отдельно взятого вида правовых отношений. Для второго подхода характерно понимание специализации в конкретном судебном учреждении, что значит определение отдельных судей, которые являются специалистами или специализируются на рассмотрении определенных категорий дел, вытекающих из определенного вида правоотношений. Такая специализация в литературе определяется как внутренняя специализация судей [8, с. 13]. В подтверждение изложенного, указанный автор обращает внимание на то, что, например, «классический» судоустройственный принцип специализации судов имеет конкретное процессуальное содержание, которое заключается в дифференциации судебных разбирательств с учетом особенностей предмета спора, а также выделение в порядке, предусмотренном законом, отдельных судей, рассматривающих дела исключительно определенной категории [9, с. 80].

Мы считаем, что тенденция специализации в построении высших специализированных судебных органов в полной мере отражает разноплановость деятельности общества в той или иной сфере, в частности в отраслях хозяйствования, администрирования и т.п. Это влечет и разность в подходах к правовому регулированию этих отраслей. Следовательно, судебная специализация предоставляет дополнительные гарантии справедливого правосудия.

Суть принципа специализации судов заключается в создании судебных органов (отдельных судов или их систем), компетентных решать определенные виды правовых споров по правилам соответствующих судебных процедур. На наш взгляд, в контексте исследования принцип специализации может иметь отражение в образовании и деятельности: 1) относительно автономных специализированных систем судебных органов; 2) отдельных судов в составе общей (обычной) юрисдикции; 3) только специализированных

судов административной юстиции; 4) негосударственных учреждений по разрешению споров в определенных сферах правоотношений. На уровне высшего специализированного суда принцип специализации имеет проявление также во введении специализации судей, которая осуществляется путем определения собранием судей специализации отдельных судей, судебных коллегий, судебных палат, по рассмотрению определенных категорий дел в пределах соответствующей юрисдикции.

Таким образом, принцип специализации в построении системы судов общей юрисдикции может осуществляться: 1) по ее видам с образованием систем специализированных судов (отраслевая специализация); 2) по субъектному признаку; 3) способом ее определения путем специализации судей в пределах одного суда, в том числе и высшего специализированного суда. Поэтому специализация судов и специализация судей по рассмотрению дел определенных категорий являются понятиями неотждественными, поскольку второе из них имеет продолжение в построении специализированных судов по субъектному критерию и используется среди судей высших специализированных судов.

Согласно п. 8 ч. 3 ст. 129 Основного Закона обеспечивается право на обжалование решения суда в апелляционном и кассационном порядке кроме случаев, установленных законом. Изложенное указывает на то, что реализация права на обжалование судебного решения влечет построение системы судов общей юрисдикции в институциональном понимании. Функционирование судебных инстанций согласно нормам процессуального законодательства дает возможность решить правовой спор по существу и пересмотреть судебное решение в апелляционном, кассационном порядке.

Проблемы деятельности судебных инстанций неоднократно были предметом исследования ученых. Нужно выделить работы Р. О. Куйбиды, И. Е. Марочкина, В. В. Молдована, И. В. Назарова, Н. В. Сибильовой, А. О. Селиванова, В. В. Сердюка, С. П. Штелик и других. Согласно ст. 17 Закона Украины «О судоустройстве

и статусе судей» система судов общей юрисдикции в соответствии с предписаниями Конституции Украины строится по принципам территориальности, специализации и инстанционности. Частью 1 ст. 31 этого Закона предусмотрено, что в системе судов общей юрисдикции действуют высшие специализированные суды как суды кассационной инстанции по рассмотрению гражданских, уголовных, хозяйственных и административных дел.

Вместе с тем, организация судебных инстанций в системе административных судов имеет свои особенности. Предметная подсудность административных дел определена ст. 18 КАС Украины, согласно которой административными судами первой инстанции могут быть местные общие суды, окружные административные суды, Киевский апелляционный административный суд и Высший административный суд Украины. Согласно статье 184 КАС Украины судом апелляционной инстанции по административным делам является апелляционный административный суд, в пределах территориальной юрисдикции которого находится местный административный суд, принявший решение, а согласно ст. 210 КАС Украины судом кассационной инстанции по административным делам является Высший административный суд Украины.

В общем, судебная инстанция подразумевается как соответствующий суд с определенным объемом процессуальных полномочий. Однако такая позиция активно дискутируется учеными. В частности, Н. В. Сибильова отметила, что инстанционность – это процессуальное понятие и значит объем процессуальных полномочий суда относительно решения судебного дела. Обязательными условиями для определения указанного принципа автор считает следующие: право участников процесса на жалобу в суд высшей инстанции; законодательное определение наличия различных полномочий суда при рассмотрении или пересмотре одного и того же дела [10, с. 101]. Как отмечает И. Е. Марочкин, инстанционность – это организация судов согласно необходимости обеспечить право на пересмотр судебного реше-

ния судом высшего уровня. Инстанционная система является гарантией высокого качества судопроизводства и обеспечивает конституционное право на пересмотр судебного решения [10, с. 46, 101].

В свою очередь, Р. О. Куйбида отстаивает позицию, согласно которой принцип инстанционности используется для достижения двух основных целей: 1) обеспечение правосудности судебного решения; 2) обеспечение доступности и своевременности судебного решения [11, с. 40-41]. В. И. Шишкин указывает на то, что инстанционность является одним из принципов организации судостроительства и отмечает, что в подавляющем большинстве стран судебные системы организованы таким образом, что для каждой стадии судебного производства (инстанции) создаются судебные учреждения, к функциональной деятельности которых отнесен лишь один из видов прохождения дела [12, с. 6]. На наш взгляд, основное назначение инстанционности – обеспечение законности и обоснованности принятых решений, устранение допущенных нарушений закона и восстановление справедливости. Взаимосвязанность судебных инстанций не содержит отношений подчинения низших судебных органов высшим и не допускает влияния судов апелляционной (кассационной) инстанции на внутренние убеждения судей судов первой (апелляционной) инстанции при вынесении решений по конкретным делам.

Положения Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» изменили инстанционное построение судов Украины. В первую очередь это касается Верховного Суда Украины как наивысшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции. В настоящее время возникла ситуация, когда инстанционное расположение Верховного Суда Украины не урегулировано вообще. Законодатель ограничился только формулировкой новых, фактически одинаковых нормативных конструкций, изложенных в процессуальных законах, что стало следствием его неинстанционности [13, с. 103]. То есть, с одной стороны на Верховный Суд Украины возложена задача пересмотра решений высших специализированных судов,

а с другой – не определено его место как судебной инстанции.

Итак, говоря об исследованной триаде принципов построения системы судов общей юрисдикции, необходимо указать, что они безусловно определяют и построение высших специализированных судебных органов и направлены на реализацию задач, связанных с осуществлением ими правосудия. Эти принципы являются организационными (судоустройственными) и действуют в рамках единой целостной взаимосвязанной и взаимозависимой системы. Поэтому значение названных принципов в деятельности высшего специализированного суда заключается в следующем: 1) принцип территориальности характеризует построение системы судов общей юрисдикции в контексте сетевого распространения соответствующей специализированной судебной юрисдикции на всю территорию государства; 2) принцип специализации вводится с целью построения системы судов с использованием определенных критериев: отраслевого (создание систем специализированных судебных органов), субъектного (создание судов по делам несовершеннолетних, семейных судов) и специализации судей в пределах одного суда; 3) реализация принципа инстанционности является основой для организации судебных инстанций, каждая из которых имеет соответствующий объем процессуальных полномочий относительно решения спора по существу и пересмотра судебного решения в апелляционном, кассационном порядке.

Выводы. Таким образом, функциональные принципы в деятельности высшего специализированного суда возникают соответственно при рассмотрении гражданских, уголовных, хозяйственных, административных и других дел, при этом раскрывая общие принципы осуществления и реализации полномочий судебной власти, характерные для процедуры рассмотрения любого судебного дела. В свою очередь, организационные принципы обращены к отношениям, возникающим не по поводу рассмотрения и разрешения конкретного вида судебного дела, а по пово-

ду организации судебной системы, структуры ее органов, т.е. в связи с организационными отношениями.

Список использованных источников:

1. Теорія держави і права : підручник / С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров [та ін.] ; за ред. С. Л. Лисенкова. – К: Юрінком Інтер, 2005. – 448 с.
2. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закладів / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий [та ін.] ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. – Х.: Одиссей, 2008. – 528 с.
3. Організація судової влади в Україні: Навчальний посібник / За ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. – 184 с.
4. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Прокопенко Олександр Борисович. – Х., 2011. – 283 с.
5. Організація судової влади в Україні: Навчальний посібник / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін. ; За ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. – Х.: ТОВ «Одиссей», 2007. – 382 с.
6. Фесенко Л. І. Правовий статус Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у системі судового устрою: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.10 / Фесенко Леонід Іванович. – О., 2011. – 242 с.
7. Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды: монография / С. В. Кивалов. – О.: Юридична література, 2010. – 311, [24] с.: фото.
8. Городовенко В. В. Спеціалізація суддів як гарантія забезпечення належної якості та ефективності правосуддя / В. В. Городовенко // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 1. – С. 13.
9. Городовенко В. В. Принципи судової влади: монографія / В. В. Городовенко. – Х.: Право, 2012. – 448 с.
10. Організація судової влади в Україні: навч. посіб. / За ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. – Х.: Одиссей, 2007. – 328 с.
11. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія / Р. О. Куйбіда. – К.: Атіка, 2004. – 288 с.
12. Шишкін В. І. Судові системи країн світу: навч. посіб.: у 3 кн. / В. І. Шишкін. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – . – Кн. 2. – 2001. – С. 6.
13. Штелих С. П. Організаційно-правові аспекти інстанційної побудови системи судів загальної юрисдикції України: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.10 / Штелих Світлана Павлівна. – К., 2012. – 237 с.

ЩОДО АНАЛІЗУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

С. ШАПТАЛА,
здобувач кафедри економічної безпеки НАВС

SUMMARY

The main threat to the economic security of the state that exist in today's society, and the role of public and legal support to neutralize them. The mechanism of the institutional and legal regulation of economic security and its individual components. Analyzed the normative basis of organizational and legal mechanism for the regulation of economic security.

Keywords: economic security, national security, threats, organizational and legal regulation, mechanism, public and legal support

* * *

Розглянуто основні загрози економічній безпеці держави, які існують у сучасному суспільстві, та роль державно-правового забезпечення у їх нейтралізації. Визначено механізм організаційно-правового регулювання економічної безпеки та його окремі складові елементи. Проаналізована нормативна основна організаційно-правового механізму регулювання економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, загрози, організаційно-правове регулювання, механізм, державно-правове забезпечення

* * *

Рассмотрены основные угрозы экономической безопасности государства, которые существуют в современном обществе, и роль государственно-правового обеспечения в их нейтрализации. Определен механизм организационно-правового регулирования экономической безопасности и его отдельные составляющие. Проанализировано нормативную основу организационно-правового механизма регулирования экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, национальная безопасность, угрозы, организационно-правовое регулирование, механизм, государственно-правовое обеспечение

Постановка проблеми. Економічна безпека держави вже давно набула свого особливого значення в існуванні сучасного суспільства. Проте належний та стабільний стан забезпечення економічної безпеки не досягається сам по собі, не є результатом випадкового збігу обставин або привабливої економічної ситуації на ринках, а досягається в процесі кропіткої та цілеспрямованої діяльності як суспільства, так і держави, зусилля яких завдяки правому опосередкуванню, що обумовлено дією принципу верховенства права відповідно до ст. 8 Конституції України, поєднуються в єдине та цілісне явище – відповідний правовий механізм забезпечення економічної безпеки [1]. Прийнята у 1997 р. Концепція національної безпеки України прямо вказує, що національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо [1]. Але така виважена політика можлива лише за умов надійно функціонуючого механізму її організаційно-правового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення економічної безпеки держави в сучасній науці розглядались в роботах таких вітчизняних та зарубіжних науковців як Л. Абалкін, В. Білоус, О. Бандурка, О. Барановський, І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, В. Гесць, Б. Губський,

М. Єрмошенко, Я. Жаліло, В. Мунтян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, В. Тамбовцев, В. Шлемко та ін. Водночас особливості механізму організаційно-правового регулювання досліджуваної сфери вивчений не у повному обсязі.

Метою статті є аналіз особливостей механізму організаційно-

правового регулювання економічної безпеки держави та його окремих складових елементів.

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні економічна безпека держави перебуває під впливом цілої низки загроз, які порушують її стабільність та здатність до саморозвитку та прогресу. Варто зазначити, що законодавець чітко виділив перелік загроз національній безпеці, однією зі складових якої є економічна безпека. Зокрема, у ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. до них віднесено: істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку; ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; відсутність ефективної програми запобігання фінансо-

вим кризам; зростання кредитних ризиків; критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення; загострення проблеми підтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України; недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості; велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів; небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави; «тінізація» національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними тощо [2].

До можливих загроз в економічній сфері Концепція національної безпеки, затверджена Постановою Верховної Ради України від 18 липня 1995 р. відносить: неефективність системи державного регулювання економічних відносин; наявність структурних диспропорцій, монополізму виробників, перешкод становленню ринкових відносин; невирішеність проблеми ресурсної, фінансової та технологічної залежності національної економіки від інших країн; економічна ізоляція

України від світової економічної системи; неконтрольований вплив за межі України інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів; криміналізація суспільства, діяльність тіньових структур [3].

На слушну думку О. Кальмук, загроза економічній безпеці представляє собою загрозу економічному суверенітету, а це означає поступове перетворення країни на сировинний придаток, джерело дешевих трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів, що врешті решт може привести до втрати країною своєї територіальної цілісності та незалежності [4, с. 117], що прямо суперечить Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., якою у ч. 1 розділу IV «Економічна самостійність» зазначено, що Україна самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах [5].

Слід погодитися з професором З. Варналієм, який вказує, що узагальнення думок учених і експертів щодо джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої політики державного регулювання економічними процесами в контексті реалізації проголошених стратегій соціально-економічного розвитку країни [6].

Механізм державно-правового забезпечення економічної безпеки формується із врахуванням основних завдань, специфіки національної економіки. Логічно, що схема побудови є індивідуальною для кожної країни. Її повнота та ефективність багато в чому залежить від законодавчої бази держави, матеріально-технічної та фінансової основи захисту економіки.

Деякі автори зауважують, що механізм забезпечення економічної безпеки виступає частиною загальнодержавного механізму забезпечення національної безпеки, і крім того, обумовлений ним та залежати від нього, у тому числі й в частині визначення структурних елементів, що в своїй основі має зв'язок загального та особливого [7, с. 809].

Ураховуючи наявні у вітчизняній

юриспруденції концепції механізму організаційно-правового регулювання економічної безпеки України можна стверджувати, що механізм державно-правового забезпечення економічної безпеки держави представляє собою сукупність правових, управлінських, економічних, організаційних і мотиваційних способів забезпечення економічних інтересів як держави, суспільства, так і окремих суб'єктів економіки, за допомогою чого, з урахуванням особливостей національної економіки, забезпечується отримання прибутку, величина якого є достатньою, як мінімум, для перебування держави в економічній безпеці.

Метою державно-правового забезпечення економічної безпеки держави є досягнення максимальної стабільності функціонування економіки, а також створення основи для подальшого її зростання, навіть за наявності об'єктивних та суб'єктивних факторів, що несуть загрози. В умовах сучасної світової економічної кризи це особливо актуально.

Головні завдання державно-правового забезпечення економічної безпеки полягають у передбаченні та випередженні можливих загроз, які призводять до кризового стану, а також проведення антикризового управління, яке спрямоване на виведення країни з кризового стану; мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану країни, зокрема його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового та організаційного характеру.

Узагальнення точок зору науковців, що досліджували сутність механізмів адміністративно-правового регулювання економічної безпеки, дає змогу зазначити, що до їх складу фахівці відносять норми права; нормативні акти, юридичні факти й акти застосування права; правовідносини; акти реалізації прав і обов'язків; суб'єктів та об'єктів впливу; принципи та інструменти; методи регулювання; діяльність, спрямовану на забезпечення економічної безпеки

та процедури та алгоритми її реалізації; техніки і технології управління; організаційні структури і управлінський персонал; відповідне забезпечення (політичне, правове та інформаційне) [8, с. 30; 9, с. 14-17; 10, с. 14; 11, с. 28].

Проте аналіз зміст і значень кожного з наведених явищ, які, на думку деяких фахівців входять до складу вищезазначеного механізму, вказує на доцільність висловленої в адміністративній науці думки, що не всі із вказаних явищ слід відносити до елементів цього механізму. Зокрема, деякі автори зауважують на сумнівності включення до механізму державно-правового забезпечення економічної безпеки: а) суб'єктів, адже саме вони застосовують цей механізм; б) об'єкту, на підставі того, що саме щодо нього і застосовується цей механізм; в) правовідносин, тому що, механізм як раз і впорядковує ці відносини, він щодо них спрямований, а тому навряд чи об'єкт упорядкуванням може сам себе упорядковувати [7, с.810].

На підставі дослідження змістовного наповнення поняття «механізм державного управління» українська вчена Н.М. Ткачова відмічає, що до складу комплексного механізму управління можуть входити економічний, мотиваційний, організаційний, політичний та правовий механізми і окремо наголошує, що забезпечення економічної безпеки держави безпосередньо здійснюється за допомогою механізмів її реалізації [11, с.14, 28].

В цьому контексті відмітимо точку зору О.С. Саєнко, який стверджує, що в основі системи зміцнення економічної безпеки країни лежить відповідний її механізм, який складається із взаємопов'язаних та взаємодіючих складових: нормативно-правових; інституційно-організаційних; кадрових; інформаційно-аналітичних [12, с. 10, 12].

Дещо уточнюючи структуру забезпечення економічної безпеки, запропоновану О.С. Саєнком, А.Й. Присяжнюк до структури адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпе-

ки держави наполягає на доцільності включення блоків з таким змістом, як: нормативно-правовий (сукупність норм права та нормативно-правових актів, юридичні факти); інституційно-організаційний (система уповноважених органів управління в сфері забезпечення економічної безпеки); процедурно-функціональний (принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури і алгоритми реалізації діяльності по забезпеченню економічної безпеки, включаючи техніки і технології управління); забезпечувальний (кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення); інформаційно-аналітичний (аналіз стану розвитку та існування об'єкта забезпечення).

В аспекті цього слушною є думка вітчизняної дослідниці І.І. Подік, яка запевняє, що механізм забезпечення економічної безпеки України має включати чотири основні елементи: нормативно-правову основу; функціональний механізм публічної влади; систему суб'єктів господарювання; суспільно-політичну інфраструктуру [12]. Наведене вказує, що при такому підході ми отримуємо відповідну правову, організаційну та функціональну єдність, що втілюється в механізмі державно-правового забезпечення економічної безпеки України, де єдність забезпечується спільною правовою основою механізму та єдиною природою його організаційної структури.

Аналіз нормативно-правових джерел та фахової літератури дає змогу зазначити, що функціональний механізм забезпечення економічної безпеки складається з таких елементів, як: державний апарат; система місцевого самоврядування; органи влади Автономної Республіки Крим. На думку багатьох вітчизняних дослідників, провідну роль у цьому механізмі відіграють: Президент України; Верховна Рада України; КМУ; Рада національної безпеки і оборони України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Конституційний суд України; суди загальної юрисдикції; правоохоронні органи; органи місцевої державної влади, міс-

цевого самоврядування; суб'єкти господарювання підприємства, організації; громадяни та об'єднання громадян [13; 12].

Нормативно-правова основа забезпечення економічної безпеки на сьогодні в цілому створена і складається з кількох рівнів правових актів: міжнародних законодавчих актів, Конституції України [1], базового Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., статутних і галузевих законів, підзаконних нормативних актів, а також деяких політико-правових документів декларативного характеру.

В Україні основою нормативно-правової забезпечення економічної безпеки є Конституція України [1]. Зокрема, у Конституції України чітко зазначено, що разом із захистом суверенітету і територіальної цілісності України гарантування її економічної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу [1]. Грунтуючись на основних засадах Конституції, уряд України будує державну політику. Так, з метою системного підходу до забезпечення економічної безпеки України Верховною Радою України у 1997 р. було прийнято Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України.

Прийнята Концепція у розділі IV зазначає, що державна політика національної безпеки визначається виходячи з пріоритетності національних інтересів та загроз національній безпеці України і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних сферах національної безпеки відповідно до чинного законодавства. Зокрема, до основних напрямків державної політики національної безпеки України Концепцією в економічній сфері віднесено: недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, їх перетікання в тіньову економіку; контроль за експортно-імпортною діяльністю, спрямованою на підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника;

боротьба з протиправною економічною діяльністю, протидія неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів тощо.

На виконання вимог п. 17 ч.1 ст. 95 Конституції України був прийнятий також і Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., який визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Зокрема, ст. 8 зазначеного закону України вказує, що з урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, піднесенні економіки країни та ін. Відповідно до вказаної статті основними напрямками державної політики з питань забезпечення національної безпеки в економічній сфері є: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату; підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; вдосконалення антимонопольної політики; створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій; подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення впливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; здійснення виваженої політики вну-

трішніх та зовнішніх запозичень; забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення; забезпечення продовольчої безпеки; захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу; посилення участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях тощо.

Відповідно до пп. 1 і 17 ч. 1 ст. 106 Конституції України, ч. 2 ст. 2 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. розроблена і затверджена Президентом України Стратегія національної безпеки України від 12 лютого 2007 р., виконання якої покладено на Кабінет Міністрів України. Задля забезпечення прийнятого рівня економічної безпеки п. 3.3 зазначеної стратегії передбачено такі заходи:

- поліпшення інвестиційного клімату, зокрема, шляхом забезпечення дієвого захисту права власності, удосконалення регуляторного і корпоративного законодавства, обмеження монополізму, розвитку фінансового і фондового ринків;

- реформування податкової системи, забезпечення спрямованості фіскальної політики держави на зменшення питомої ваги усіх складових матеріальних витрат в економіці;

- підвищення ефективності використання державних коштів, забезпечити дієвий державний контроль за діяльністю суб'єктів природних монополій, прозорість використання ними фінансових ресурсів, ефективність тарифної та регуляторної політики;

- спрямування заходів економіч-

ної політики на зміцнення фінансового стану суб'єктів господарювання, забезпечення їх націленості на збільшення рентабельності та капіталізації;

- забезпечення випереджувального розширення внутрішнього ринку, уникнення критичної залежності національної економіки від кон'юнктури світових ринків;

- підвищення конкурентоспроможності національної економіки;

- формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проектів.

- активізація інноваційних процесів в освітній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційній галузях, які в сукупності формують інфраструктуру економіки знань – основу майбутньої конкурентоспроможності України у глобалізованому світі.

- земельна реформа та забезпечення пріоритетного розвитку агропромислового комплексу як основи продовольчої безпеки держави.

Деякі аспекти забезпечення економічної безпеки більш-менш комплексно та широко висвітлює Господарський кодекс України (далі – ГК України). Так, ст. 19 ГК України висвітлюється державний контроль та нагляд за господарською діяльністю, де говориться, що держава здійснює контроль і нагляд за господарською діяльністю суб'єктів господарювання у різних сферах.

На міжнародному рівні також існують певні нормативно-правові акти, які врегульовують питання забезпечення економічної безпеки. Зокрема, Заключний акт Народи з безпеки і співпраці в Європі від 1 серпня 1975 р., у розділі «Економічна і комерційна інформація» якого держави-учасниці, вважаючи, що економічна інформація за своїм характером повинна була б забезпечувати відповідний аналіз ринків та розробку середньострокових і довгострокових прогнозів, сприяючи тим самим встановленню стійких торгових потоків і кращому використанню торгових можливостей, виражаючи готовність поліпшувати якість і розширювати обсяг та роз-

повсюдження економічної і відповідної адміністративної інформації, сприятимуть регулярній і за можливості в більш короткі терміни публікації та розповсюдженню економічної і комерційної інформації, зокрема: статистичних даних про виробництво, національний доход, бюджет, рівень споживання та продуктивності праці; статистичних даних про зовнішню торгівлю; законів і регламентів, що стосуються зовнішньої торгівлі; інформації, що використовується для економічного прогнозування з метою сприяння розвитку торгівлі; іншої інформації, корисної для ділових людей у комерційних контактах, наприклад, періодично видаваних довідників, переліків і, коли це можливо, структурних схем фірм та організацій, що займаються зовнішньою торгівлею; заохочуватимуть роботу з гармонізації статистичних номенклатур, що проводиться в міжнародному плані, особливо в рамках Європейської економічної комісії ООН.

На забезпечення економічної безпеки також направлена Стратегія економічного розвитку Співдружності Незалежних Держав на період до 2020 року від 14 листопада 2008 р., яка передбачає комплексно заплановані та скоординовані заходи діяльності держав-учасниць СНД щодо забезпечення цілеспрямованих і погоджених дій для забезпечення економічної безпеки.

Висновки. Таким чином, на сьогодні система нормативно-правового забезпечення економічної безпеки України є цілком сформованою, проте вищезазначені законодавчі акти не містять конкретних механізмів забезпечення економічної безпеки, зокрема у жодній стратегії або програмі соціально-економічного розвитку не йдеться мова про забезпечення економічної безпеки регіонів, а надто жодних спроб внести зміни до зазначеного документа з урахуванням сучасної економічної ситуації зроблено не було. Також варто зазначити, що в недостатній мірі регулюється державою економічна безпека підприємства, в необхідному обсязі від-

сутні відповідні законодавчі акти, що, звісно, негативно впливає на рівень їх економічної безпеки.

Література:

1. Конституція України [Текст] : офіц. текст : [прийнята на 5 сесії Верховної Ради від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про основи національної безпеки України [Текст] : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

3. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України [Текст]: Постанова Верховної Ради України від 18 липня 1995 р. № 532-95-п. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/97_bez.html. – Назва титулу з екрану.

4. Кальмук О. Механізми забезпечення економічної безпеки України [Текст] / О. Кальмук // Журнал «Схід». – № 2 (109) лютий 2011 р. – С. 117-118.

5. Декларація про державний суверенітет [Текст] : Декларація Верховної Ради Української РСР від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – N 31. – Ст. 429.

6. Варналій З. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України [Текст] / З. Варналій : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rainbow.gov.ua/news/25.html>. Назва титулу з екрану.

7. Присяжнюк А.Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави [Текст] / А.Й. Присяжнюк // Форум права. – 2011. – № 1. – с. 808–813 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e./FP/11praiebd.pdf. – Назва титулу з екрану.

8. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве [Текст] / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1966. – 187 с.

9. Ківалов С.В. Адміністративне

право України [Текст] : [Навчально-методичний посібник] / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – Одеса: Юридична література, 2002. – 312 с.

10. Половян О.В. Механізм забезпечення економіко-екологічної безпеки господарських систем [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08 лютого 03 «Економіка та управління національним господарством» / О.В. Половян. – Донецьк, 2005. – 20 с.

11. Ткачова Н.М. Механізми державного регулювання економічної безпеки регіону [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Н.М. Ткачова. – Запоріжжя, 2009. – 40 с.

12. Саєнко О.С. Зміцнення економічної безпеки як чинник ефективного функціонування економічної системи [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. серпня 2000 р.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О.С. Саєнко. – О., 2010. – 20 с.

13. Користін О.Є. Теоретико-методологічні й організаційні проблеми забезпечення економічної безпеки [Текст] / О.Є. Користін : [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknuvs/2010_5/korustin.htm. – Назва з титулу. екрану.

«ВЗАЄМОДІЯ» І «КООРДИНАЦІЯ»: МАСШТАБНІСТЬ ПОНЯТЬ

С. СІВКОВ,

здобувач кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

SUMMARY

This article is devoted to the issue of value concepts such as „interaction” and „coordination”. In particular, it examined the content of each of these categories by analyzing the existing body of literature on relevant material definitions and approaches to the issue of different authors. Also, covered copyright contents vision researched concepts magnitude of each of them separately and comparing with each other.

Keywords: communication, coordination, concept, purpose, activity.

* * *

Стаття присвячена питанню співвідношення таких понять, як „взаємодія” та „координація”. Зокрема, у ній досліджено зміст кожної з названих категорій шляхом аналізу наявного у науковій літературі матеріалу стосовно відповідних дефініцій та підходів до даного питання різних авторів. Крім того, висвітлено авторське бачення змісту досліджуваних понять, масштабності кожного з них окремо і в співставленні один з одним.

Ключові слова: взаємодія, координація, поняття, мета, діяльність.

* * *

Стаття посвящена вопросу соотношения таких понятий, как „взаимодействие” и „координация”. В частности, в ней исследовано содержание каждой из названных категорий путем анализа имеющегося в научной литературе материала по соответствующим дефинициям и подходам к данному вопросу различных авторов. Кроме того, освещено авторское видение содержания изучаемых понятий, масштабность каждого из них в отдельности и в сопоставлении друг с другом.

Ключевые слова: взаимодействие, координация, понятие, цель, деятельность.

Постановка проблеми: На сьогодні в науці є низка питань, відносно шляхів вирішення яких відсутня єдина позиція. Серед таких питань, у тому числі, масштабність, чи-то співвідношення, таких понять, як „взаємодія” та „координація”. Ця проблема набуває своєї актуальності під час дослідження різноманітних соціальних процесів, зокрема публічного адміністрування сфер життєдіяльності суспільства.

Із урахуванням викладеного метою написання даної статті є з'ясування масштабності понять „взаємодія” та „координація”.

Стан дослідження теми. Досліджувані в цій статті поняття були і є предметом дослідження багатьох учених, зокрема Д. Г. Заброди, А. В. Загорного, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, Д. О. Корінь, В. М. Круглого, Т. Л. Маркелова, І. В. Озерського, А. М. Подоляки, Ю. А. Хатню, С. П. Черних, В. В. Шамрая та інших. Разом із тим єдина позиція з приводу співвідношення відповідних категорій так і не сформована.

Викладення основного матеріалу. Поняття „взаємодія” досліджувалося багатьма вченими, проте, єдина позиція щодо його змісту та масштабу відсутня.

Аргументом на користь даного твердження є також думка, висловлена А. М. Подоляком, який, зокрема, стверджує, що в юридичній літера-

турі теоретичні питання взаємодії державно-правових явищ досить широко освітлені і є досить велика кількість тлумачень цього терміну, але, не дивлячись на це, відсутня однозначна характеристика сутності даної категорії. У свою чергу, поняття „взаємодія” є як міжгалузєвою категорією, так і адміністративно-правовою [13, с. 338]

На думку Д. Г. Заброди, взаємодія є найбільш загальною закономірністю існування світу, яка є результатом і виявом універсальної взаємодії усіх предметів та явищ і виражає внутрішню структурну єдність усіх елементів та властивостей в кожній цілісній системі, а також нескінченно різні зв'язки та відносини самої системи з іншими, оточуючими її, системами чи явищами [5, с. 50].

Ми вважаємо, що дане визначення хоч і відображає зміст досліджу-

ваного поняття, проте, воно позбавлене конкретики і не може вважатись універсальним.

П. О. Сорокін стверджує, що взаємодія є найпростішою моделлю соціальних явищ та процесів і можлива лише за наявності:

- 1) двох або більшої кількості індивідів, котрі обумовлюють переживання та поведінку один одного;
- 2) актів, через які вони обумовлюють взаємні переживання та вчинки;
- 3) провідників, що здійснюють передачу дії або подразнення від одного індивіда до іншого [14, с. 23-24].

Аналізуючи процитоване визначення приходимо до висновку стосовно певних його недоліків. Зокрема, до їх числа слід віднести вжиття таких слів, як „індивіди”, „переживання”, „подразнення”, оскільки це позбавляє дану дефініцію універсальності, тобто можливості її застосування відносно взаємодії, у тому числі, юридичних осіб. Крім того, поняття „модель” означає деякий матеріал чи подумки представлений об'єкт або явище, що є спрощеною версією модельованого об'єкта або явища (прототипа) і в достатній мірі повторює властивості, суттєві для цілей конкретного моделювання (опускаючи несуттєві властивості, в яких він може відрізнитися від прототи-

пу) [2]. Взаємодія ж є безпосереднім процесом у реальній дійсності.

У свою чергу, С. П. Черних стверджує, що під взаємодією слід розуміти найважливішу та найбільш розвинену форму відносин між суб'єктами соціального середовища (соціальної системи), основними ознаками якої є демократичний характер взаємозв'язків, наявність певної вигоди для усіх суб'єктів взаємодії, взаємна узгодженість у діях суб'єктів соціальної системи для досягнення наміченої цілі.

Цінним у процитованому визначенні, на наш погляд, є акцентування уваги на демократичному характері взаємозв'язків, адже у протилежному випадку такі відносини носитимуть характер підпорядкування, добровільного чи примусового, а також на взаємоузгодженості дій суб'єктів відповідних відносин. Разом із тим Т. Котарбинський у свій час зауважував, що два суб'єкти взаємодіють, якщо хоча б один із них допомагає або перешкоджає іншому [6, с. 118]. Враховуючи зазначене вважаємо, що взаємодія не завжди є взаємоузгодженим процесом. При цьому, її більша результативність ймовірна саме при досягненні погодженості в діях.

Підтримуємо думку В. М. Круглого, який визначає взаємодію як:

1) сукупність усіх взаємозв'язків між будь-якими соціальними суб'єктами;

2) наявність найрізноманітніших стійких, об'єктивно обумовлених та необхідних, функціонально залежних, кількісно та якісно в зовнішньому виразі не обмежених форм взаємозв'язку між ними;

3) процес та результат взаємовпливів взаємодіючих сторін [8, с. 134].

С. Л. Недов стверджує, що взаємодія проявляється в процесі взаємовпливу і використання можливостей один одного для досягнення власних цілей. Він наголошує на тому, що взаємодія виникає там і тоді, коли взаємозв'язок між суб'єктами об'єднаний спільною метою. Взаємодія полягає не тільки в безперервному впливі один на одного, а також і під час використання взаємодіючими сторонами можливостей один одного для досягнення власних цілей [10, с. 125].

У даному визначенні, на наш погляд, є спірним положення щодо спільності мети, оскільки певну мету, ініціюючи взаємодію та підтримуючи її, може переслідувати також лише один із суб'єктів такої взаємодії, у той час як інший має за мету, для прикладу, пришвидшення її завершення.

У словниковій літературі досліджуване поняття визначено як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену дію між ким-небудь [1, с. 85].

У науковій літературі зустрічається також визначення взаємодії як процесу взаємовпливу та взаємодоповнення діяльності суб'єктів.

На наш погляд, дана дефініція є надто стислою і не розкриває змісту досліджуваного поняття, а лише акцентує увагу на взаємовпливі суб'єктів взаємодії.

Таким чином, проаналізувавши вищенаведені визначення поняття „взаємодія” доходимо висновку, що серед обов'язкових його ознак науковці виділяють наступні:

- взаємодія є різновидом діяльності, оскільки виключає бездіяльність, будучи процесом активним відносно її суб'єктів;
- наявність не менше двох суб'єктів;
- різноманітність суб'єктів взаємодії. Так, ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи;
- дія одного суб'єкта взаємодії обумовлює відповідну на це реакцію іншого;
- демократичний характер зв'язків та взаємна узгодженість дій (в ідеалі), коли кожен із суб'єктів наділений правом вибору тієї чи іншої поведінки, внесення пропозицій та впливу на прийняття рішень з конкретних питань;
- наявність певної вигоди для її суб'єктів.

Підбиваючи підсумки наведеному вище пропонуємо авторське визначення поняття „взаємодія”, під яким, на нашу думку, слід розуміти діяльність різноманітних суб'єктів, яка характеризується взаємообумовленістю дій її суб'єктів, спрямованих на досягнення певної цілі, а також (в ідеалі) демократичним характером зв'язків та їх взаємоузгодженістю.

Принагідно слід зауважити на наявності в науковій літературі неузгодженостей з приводу співвідно-

шення понять „взаємодія” та „координація”.

Вище нами було досліджено зміст поняття „взаємодія”. У свою чергу, „координація” (від лат. „со” – разом, і „ordinatio” – упорядкування) означає вироблене і встановлене спільно з декількома самостійно існуючими системами узгодження [7, с. 205].

У словниковій літературі „координація” трактується також як функція управління, змістом якої є забезпечення упорядкованих взаємозв'язків і взаємодії між організаціями, ділянками та учасниками виробництва й управління з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль, у вирішенні загальних завдань [15, с. 76-77].

З позиції управлінської діяльності, координація є заснованим на законі і підзаконних актах управлінським впливом вищого рівня суб'єктів відносно нижчого рівня, що здійснюється з метою спрямування діяльності взаємодіючих підсистем на виконання загальних завдань при самостійному, автономному вирішенні.

У свій час глибоко досліджував зміст поняття „координація” Т. Л. Маркелов, який, зокрема, вважає, що зміст координації становлять наступні взаємопов'язані елементи: 1) визначення мети узгодженої діяльності; 2) планування такої діяльності; 3) прогнозування її результатів, що визначають спрямованість, конкретність та перспективу узгодженої діяльності і в основному відбивають сутність координації. Організація відповідного процесу, з його точки зору, включає: 1) аналіз інформації, яка є у наявності; 2) вибір напрямів та форм координації дій суб'єктів; 3) розробка відповідних заходів; 4) визначення відповідальних виконавців та термінів виконання заходів. При цьому, серед елементів процедури координації він виокремлює: 1) порядок підготовки пропозицій для планування; 2) процес розробки планів узгоджених заходів; 3) визначення характеру заходів; 4) контроль й перевірка результативності окремих заходів; 5) визначення ефективності узгодженої діяльності [9, с. 39].

Таким чином, узагальнюючи викладений матеріал доходимо висновку, що координація є регламентованою, попередньо спланованою діяльністю суб'єктів вищого рівня,

наділених управлінськими повноваженнями, стосовно впливу на суб'єктів нижчого рівня, спрямованою на узгодження дій останніх з метою досягнення поставлених цілей.

На сьогодні в науковій літературі побутує декілька думок стосовно масштабності понять „взаємодія” та „координація”. Зокрема, одні автори їх ототожнюють, наполягаючи на синонімічності, у той час як інші зауважують на тому, що взаємодія є елементом координації або ж навпаки, чи то взагалі розмежовують досліджувані поняття.

Перша група науковців вважає, що між координацією та взаємодією відсутня різниця за сутністю, і розрізняються вони між собою тим, що при координації погодженість досягається за рахунок власних повноважень суб'єкта управління, а при взаємодії – за допомогою домовленості рівних за своїм становищем партнерів [7, с. 205].

Друга група науковців стверджує про те, що взаємодія є складовою координації. Так, Ю. В. Харченко та С. Г. Калмиков розмежовують дані категорії і зауважують на наступному. Координація містить у собі елементи підпорядкування взаємодіючих підрозділів координуючому центрові, який наділений владними повноваженнями, рішення якого є обов'язковими для взаємодіючих сторін. Взаємодія використовується тоді, коли однієї координації для виконання складних завдань недостатньо [16, с. 71].

Таку ж позицію відстоює А. В. Загорний. Зокрема, на його думку, координація – це управлінська діяльність щодо забезпечення взаємодії, а взаємодія – сама діяльність, узгоджена внаслідок координації за цілями, місцем, часом застосуванням сил та засобів для досягнення поставлених задач [4, с. 11-12].

Третя група науковців говорить про те, що координація є складовою взаємодії. Для прикладу, на думку Д. Г. Заброди, координація – це діяльність щодо організації взаємодії і дане поняття охоплюється поняттям „взаємодія” [3, с. 53].

Четверта група науковців розмежовує досліджувані поняття. Зокрема, І. В. Озерський стверджує, що координується постійна робота суб'єктів однієї системи, а взаємодія носить

одноразовий характер, при взаємовідносинах із суб'єктами різних служб й при необхідності узгодження їх дій кожного разу організовується знову [11, с. 543].

На думку В. П. Пивненка, координація є функцією одного із суб'єктів системи, а взаємодія – принципом діяльності, засобом їх контактів із суб'єктами інших служб і підрозділів [12, с. 159].

На підставі вищевикладеного ми дійшли до наступних **висновків**.

Нами підтримується позиція стосовно того, що поняття „взаємодія” є ширшим за змістом і включає в себе координацію. Така позиція пояснюється наступним.

По-перше, координація передбачає управлінські відносини, іншими словами, уповноважений суб'єкт диктує поведінку суб'єктів нижчого рівня, у той час як суб'єкти взаємодії характеризуються рівністю. Крім того, коло суб'єктів координації є значно меншим, оскільки обмежується відносинами підпорядкування.

По-друге, метою координації є створення відповідного режиму відносин між суб'єктами, при якому виконання ними узгоджених завдань досягається з найменшими витратами сил, засобів та часу, а мета взаємодії полягає в здійсненні певних узгоджених дій, спрямованих на досягнення певного результату [3, с. 54].

По-третє, координація чітко регламентується уповноваженим суб'єктом виходячи з її мети в частині послідовності та порядку здійснюваних дій, конкретних виконавців, передбачуваного результату тощо. Відносно взаємодії діють загальні правила, які поширюються на всіх її учасників рівною мірою.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В. Т. Бусел. – К., Перун, 2005. – 1728 с.
2. Вікіпедія : вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>.
3. Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. Г. Заброда. – К., 2005. – 235 с.
4. Загорний А. В. Координация деятельности органов внутренних дел с другими государственными органами

общественными организациями в предупреждении правонарушений и укреплении общественного порядка : [учеб. пособие]. – М., 1981. – 67 с.

5. Колпаков В. К., Заброда Д. Г. Адміністративно-правові проблеми взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією : Монографія. – Дніпропетровськ, 2006.

6. Котарбинський Т. Трактат о хорошей работе / Т. Котарбинский. – М. : Экономика, 1975. – 271 с.

7. Корінь Д. О. Поняття взаємодії дільничних інспекторів міліції / Д. О. Корінь // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 202-206.

8. Круглий В. М. Теоретико-правові засади взаємодії працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ з населенням // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2002. – № 3. – Ч. 2. – С. 131-139.

9. Маркелов Т. Л. Проблемы координации в борьбе с правонарушениями // Вопросы борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1977. Вып. 26, с. 35-49.

10. Недов С. Л. Поняття, зміст і мета взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації // Право і суспільство. – № 4. – 2010. – С. 124-128.

11. Озерський І. В. Взаємодія органів слідства та дізнання у боротьбі з організованою злочинністю (психолого-правовий аспект). Міжвідомчий науковий збірник / За ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка та ін. – Київ, 2001, Том 25., 820 с. – С. 538-544.

12. Пивненко В. П. Проблеми підвищення ефективності роботи правоохоронних органів в Україні у боротьбі з організованою злочинністю // Академія правових наук. Вісник... Вип. 1, Харків, 1997. – С. 157-159.

13. Подоляка А. М. Взаємодія державних органів в охороні громадського порядку / А. М. Подоляка // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 338-344.

14. Сорокин П. А. Система социологии : [у 2 т.] / П. А. Сорокин. – М. : Наука, 1993. – Т. 1 : Социальная анналитика: учение о строении простейшего (родового) социального явления. – 447 с.

15. Социальное управление : Словарь / Под.ред. В. И. Добренкова, И. М. Слепенкова. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 361 с.

16. Харченко Ю. В., Калмыков С. Г. Взаимодействие аппаратов уголовного розыска и 7-х отделов в раскрытии краж из квартир // Актуальные проблемы взаимодействия оперативных аппаратов органов внутренних дел Межвузовский сборник научных трудов – КНИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1988. – С. 69-74.

ЩОДО АНАЛІЗУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ УКРАЇНИ

В. БЛИК,

здобувач кафедри економічної безпеки НАВС

SUMMARY

In the article questions the competence of the staff departments SSCEC against economic crimes.

Keywords: competence, competency units of SSCEC of Ukraine, of authority of SSCEC divisions of Ukraine, staff of SSCEC divisions, economic crimes, the activity of SSCEC divisions of Ukraine.

У статті досліджуються питання компетенції працівників підрозділів ДСБЕЗ у боротьбі з економічними правопорушеннями.

Ключові слова: компетенція, компетенція підрозділів ДСБЕЗ України, повноваження підрозділів ДСБЕЗ України, працівники підрозділів ДСБЕЗ, економічні правопорушення, діяльність підрозділів ДСБЕЗ України.

В статье исследуются вопросы компетенции сотрудников подразделений ГСБЭП в борьбе с экономическими правонарушениями.

Ключевые слова: компетенция, компетенция подразделений ГСБЭП Украины, полномочия подразделений ГСБЭП Украины, сотрудники подразделений ГСБЭП, экономические правонарушения, деятельность подразделений ГСБЭП Украины.

Постановка проблеми. Роль правоохоронних органів у забезпеченні економічної безпеки держави була і залишається провідною. Особливо це характерно для кризових умов, у яких перебуває сучасне українське суспільство. Органи внутрішніх справ України спрямовують свої зусилля на захист життя, здоров'я, майна та інших передбачених законом прав громадян. Основною службою, яка протидіє економічній злочинності є Державна служба боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ). Проте у багатьох регіонах нашої держави рівень попередження та викриття злочинів у сфері економіки, зокрема, у кредитно-фінансовій, зовнішньоекономічній, господарській, торгово-комерційній, на ринку енергоресурсів залишається недостатнім. Водночас роль підрозділів ДСБЕЗ України та їх місце в механізмі забезпечення реалізації економічної безпеки та боротьби з економічними правопорушеннями визначається обсягом, змістом їх компетенцій та відповідальності. Сьогодні, особливо в умовах нових змін до законодавства, дослідження зазначеного питання набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень **Аі** публікацій. Питаннями адміністративного права і процесу, управління в ОВС, у т.ч. проблематикою удосконалення статусу ОВС України, зокрема їх компетенцією присвячувалися наукові праці таких видатних українських науковців: К.В. Антонов, П.В. Берназ, М.С. Головань, О.Ю. Горбунова, С.Д. Гусарев, Ю.Ф. Кравченко, В.М. Плішкін, Г. Пятакова, О.Є. Ткаченко, Ю.Ю. Хилько та ін. Незважаючи на значні наукові здобутки щодо, компетенції правоохоронних органів, питання компетенції підрозділів ДСБЕЗ України, залишаються недостатньо висвітленими.

Метою статті є аналіз компетенції працівників підрозділів ДСБЕЗ України в сучасних умовах, визначення окремих недоліків та розроблення шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Компетенція та відповідальність є невід'ємним стрижнем правового статусу підрозділів ДСБЕЗ України, а також одним з головних чинників, що впливають на ефективність їх діяльності. Слід погодитися з Б.Н. Габричидзе, який правильно відмічає, що дослідження питань компетенції необхідно, по-перше, тому, що воно дозволяє розкрити зміст діяльності державного органу, його реальні функції та їх призначення; по-друге,

аналіз компетенції дає можливість вносити обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо удосконалення правового положення органу, зміни та доповнення чинного законодавства [1, с.93].

Варто вказати на відсутність законодавчого визначення поняття «компетенція» взагалі та «компетенція підрозділів ДСБЕЗ України» зокрема, а також офіційного тлумачення його змісту, що на думку О.Є. Ткаченко ускладнює процес викриття, документування, розслідування і попередження злочинів економічної спрямованості. Це негативно позначається на ефективності діяльності не тільки самої служби, а й МВС в цілому [2]. А отже, проблема компетенції, а також відповідальності підрозділів ДСБЕЗ України заслуговує значної уваги з боку фахівців в цій галузі і на сьогоднішній день є дуже актуальною.

Оскільки питання компетенції підрозділів ДСБЕЗ України не отримали досі свого комплексного аналізу, їх дослідження можливе лише на основі загального поняття компетенції, виробленого юридичною наукою.

Поняття компетенція (лат. competentia – належність за правом) означає обізнаність та досвід індивідуума в певному питанні або колі питань і охоплює універсальні та вузько специфічні предметні сфери.

У тлумачному словнику С.І. Ожегова компетенція визначається як

«коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чіткості повноважень, прав» [3, с.289]. Аналогічне тлумачення компетенції наведено в «Советском энциклопедическом словаре»: «Компетенция (від лат. *competentia* – добиваюся, відповідаю, підхожу), – коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі» [4, с.613]. Інша енциклопедична література зазначає, що компетенція визначається як «коло повноважень якого-небудь органа, посадової особи; коло питань, в яких конкретна особа має знання, досвід» [5, с.595]. У тлумачному словнику сучасної російської мови під компетенцією розуміють «коло питань, явищ, в яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ» [6, с.358].

У тлумачному словнику української мови термін «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [7, с.874].

У наведених тлумаченнях поняття «компетенція» загальним є їх змістова основа: знання, які повинна мати особа; коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи у відповідності з установленими правами, законами, статутом. Знання, коло питань, досвід подані як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, які не є її особистісною характеристикою. У наведених тлумаченнях явно відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти даного поняття.

Поняття «компетенція» слід відрізнити від «компетентності». Так, М.С. Головань зазначає, що компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення якого-небудь завдання, а компетентність – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми [8].

Українська дослідниця Г. П'ятакова зазначає, що поняття «компетенція» частіше визначають як коло питань, явищ, в яких хтось є авторитетом, володіє знаннями, досвідом, а також як особистісні можливості кого-небудь, його квалі-

фікація (знання, досвід), які дають можливість брати участь у розробці визначеного кола питань або самому вирішувати їх завдяки сформованим вмінням та навикам. На думку авторки, «компетентність» потрібно розглядати як семантично первинну категорію, а «компетенцію» – як відтворене від неї поняття, що визначає сферу застосування знань, умінь, навичок людини. Компетентність – це набута для особистого досвіду сукупність, систему, «багаж» знань професіонала [9, с.153].

Компетентність працівників підрозділів ДСБЕЗ України є більш ширшим поняттям, що, на нашу думку, представляє собою сукупність головних теоретичних, правових знань, практичних навичок, яке характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, як здатність вирішувати проблеми завдяки здобутих шляхом навчання та практичної діяльності знань, умінь, навичок, досвіду і цінностей. Реалії сьогодення та великий масив законодавчих актів у різних сферах діяльності підрозділів ДСБЕЗ України, які мають тенденцію до постійної зміни, вказують на те, що компетентність працівників вказаних підрозділів має бути досить високою, а також потребують постійного навчання та самоосвіти.

Цікавою є думка Л.М. Розіна, який визначає компетенцію як показник знань з будь-чого, здатність правильно вирішувати певні питання [10, с.158].

Необхідність визначення компетенції, а також її стабільність не означають постійного та неухильного застосування чіткої схеми адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України. Адже гнучкість механізму контролю, його здатність реагувати на змінні умови та нові завдання, особливо в умовах економічної кризи – необхідна якість вказаних органів.

Варто зазначити, що обґрунтованою є позиція, що компетенція органу включає в себе два елементи – права та обов'язки. Так, академік В.Б. Авер'янов зазначає, що до складу компетенційного блоку доцільно віднести права та обов'язки [11, с.247]. Л.А. Григорян, зазначає, що подібна позиція є неточною, оскільки вона не враховує того, що повноваження без їх застосування при вирішен-

ні певного кола питань діяльності органу держави, не можуть існувати [12, с.88].

Розглядаючи поняття компетенції, Б.М. Лазарев, визначає, що «... складові частини компетенції – це юридична можливість чи обов'язок (або і те, і друге разом) виконувати визначеного виду управлінську діяльність (тобто – функцію) стосовно діяльності відповідного виду об'єктів управління» [13, с.240].

Російський дослідник Ю.А. Тихомиров запевняє, що за останні роки у вирішенні компетенції органів державної виконавчої влади намітилося два підходи. Один з них трактує повноваження органів як владні, тобто кожний орган діє від імені держави, наділений владними повноваженнями, які здійснюються на основі закону, та видає обов'язкові для виконання правові акти [14, с.212].

Для іншого підходу характерне визнання повноважень органів державної виконавчої влади як складового елементу їх компетенції, тобто встановлення компетенції – це нормативне закріплення прав і обов'язків цих органів [14, с.216]. Наприклад, представниками цього підходу є О.С. Лунев [15, с.121], І.М. Ананов [16, с.234]. Разом із тим, В.М. Плішкін стверджує, що до складу компетенції належать права, обов'язки та відповідальність [17, с. 411]. А от Ю.Ю. Хилько запевняє про доцільність включення відповідальності до компетенційного блоку не як самостійного структурного елементу, а як одного із різновидів обов'язків (обов'язок нести відповідальність за наслідки виконання повноважень, тобто юрисдикційний обов'язок) [18, с.11-33].

Кожен із наведених вище наукових поглядів має певні переваги. Але, разом із тим, на нашу думку, визначення юридичної відповідальності як юрисдикційного обов'язку є дещо передчасним. Слід зазначити, що відносини у зазначеній сфері мають особливості, які дозволяють відокремити їх від інших відносин, що виникають у сфері позитивних зобов'язань. Адаже саме про позитивні зобов'язання йдеться тоді, коли вказується на обов'язок як елемент чи складову частину компетенції.

Таким чином, поряд з терміном «компетенція підрозділів ДСБЕЗ України» використовується і термін

«повноваження підрозділів ДСБЕЗ України».

Варто зазначити, що на сьогоднішній день, не має єдиного підходу і до визначення сутності такої категорії, як «повноваження», тим паче «повноваження підрозділів управління ДСБЕЗ». Більшість вчених, зокрема, такі як: Д.М. Бахрах, І.Л. Бачило, Д.Д. Цабрія, розглядають повноваження з точки зору виконавчої влади як складовий елемент правового статусу [20, с.56; 19, с.126].

Деякі вчені розрізняють етимологічно поняття «компетенція» і «повноваження», вважаючи, що компетенція – це більш ширше поняття, оскільки крім прав та обов'язків до її структури входить і предмет відання, тобто та сфера життя, в якій конкретний орган юридично компетентний [21, с.175]. Підтримуючи дану точку зору, необхідно розглянути суть понять «права та обов'язки», «предмет відання» стосовно діяльності підрозділів ДСБЕЗ України.

Вказані поняття є взаємопов'язаними категоріями, але кожна з них характеризує органи зі свого боку. Права та обов'язки підрозділів ДСБЕЗ України проявляються як допустимі межі впливу на предмет відання. Між тим, права вказаних підрозділів носять одночасно характер обов'язків, на відміну від прав та обов'язків громадян, що є обумовленим тим, що держава, здійснюючи регулювання суспільства, діє через свої органи, зокрема і підрозділи ДСБЕЗ України, покладаючи на них певні обов'язки, для виконання яких державні органи і наділяються відповідними правами. Це означає, що правомочності підрозділів ДСБЕЗ України не складають якихось привілеїв, а виникають у зв'язку з необхідністю виконувати обов'язки, покладені на ці органи державою.

Оскільки працівник підрозділів ДСБЕЗ України, на відміну від фізичних та юридичних осіб, не може ухилитися від використання своїх прав, він повинен їх реалізовувати за відповідних обставин. Це, однак не означає відсутності правомірної альтернативи реалізації належних йому прав.

Під предметом відання прийнято розуміти коло суспільних відносин, в яких діють працівники підрозділів ДСБЕЗ України, як-то суспільні від-

носини в сфері боротьби з економічними правопорушеннями.

Таким чином, компетенція підрозділів ДСБЕЗ України є однією з основних передумов реалізації її ролі в сфері боротьби з економічними правопорушеннями, а будь-яке з повноважень її підрозділів тією чи іншою мірою торкається забезпечення даного права. На наш погляд, домінуючим елементом у структурі компетенції підрозділів ДСБЕЗ України є повноваження. І тому логічно розглядати компетенцію підрозділів ДСБЕЗ України саме через їх повноваження.

Так, розглядаючи компетенцією підрозділів ДСБЕЗ України, О.Є. Ткаченко вказує на чітко встановлене державними органами у певних нормативно-правових актах коло повноважень щодо викриття та попередження злочинів економічної спрямованості, а також забезпечення прав і свобод громадян України [2].

Проведений аналіз дозволяє сформулювати наступне визначення *компетенції підрозділів ДСБЕЗ України, як сукупності юридично встановлених повноважень (прав і обов'язків) у забезпеченні економічної безпеки України, яку складають владні права – права на активні дії, які є юридично значимими, завдяки яким вказані підрозділи спроможні своїми односторонніми діями (актами) утворювати, змінювати або припиняти конкретні правовідносини*. Система повноважень являє собою компетенцію підрозділів ДСБЕЗ України, яка і визначає її роль та місце в системі органів виконавчої влади, кожному виду якого властиві певний обсяг компетенції та відповідні форми і напрями її реалізації, яка закріплюється в нормативно-правових актах певного виду, що характеризуються як компетенційні нормативно-правові акти.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. працівники підрозділів ДСБЕЗ України мають право: вимагати від громадян і службових осіб припинення правопорушень; складати протоколи про адміністративні правопорушення, у випадках, передбачених КУпАП, накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів; здійсню-

вати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, фото-, кіно-, відеозйомку і звукозапис, прослуховування телефонних розмов з метою розкриття злочинів; перебувати на території і в приміщеннях підприємств, установ і організацій з повідомленням про це адміністрації з метою забезпечення безпеки громадян, громадської безпеки, запобігання злочину, виявлення і затримання осіб, які його вчинили; проводити з участю адміністрації підприємств, установ і організацій огляд виробничих, складських та інших службових приміщень і територій з метою перевірки охорони державного і колективного майна, додержання правил продажу товарів і надання послуг населенню; вимагати від матеріально відповідальних і службових осіб підприємств, установ і організацій відомості та пояснення по фактах порушення законодавства, проведення документальних і натуральних перевірок, інвентаризацій і ревізій виробничої та фінансово-господарської діяльності; витребувати і при необхідності вилучати документи, зразки сировини й продукції, опечатувати каси, приміщення і місця зберігання документів, грошей та товарно-матеріальних цінностей та ін.

Як випливає з п. 4.2 Наказу МВС України «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України» від 03 вересня 2012 р. № 769 працівники підрозділів ДСБЕЗ України мають право: викликати громадян і службових осіб у зв'язку з матеріалами, що знаходяться в їх провадженні; вимагати від керівників підприємств, установ і організацій пояснення по фактах порушення законодавства, перевірка додержання якого віднесена до компетенції ДСБЕЗ; входити безперешкодно у будь-який час доби на територію і в приміщення підприємств, установ організацій, в тому числі митниці, та оглядати їх з метою припинення злочинів, переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, притихійному лихові та інших надзвичайних обставинах; перебувати на земельних ділянках, в жилих та інших приміщеннях громадян за їхньою згодою, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ і

організацій з повідомленням про це адміністрації з метою забезпечення безпеки громадян, громадської безпеки, запобігання злочину, виявлення і затримання осіб, які його вчинили; одержувати безперешкодно і безплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції; порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні; за рішенням суду в присутності понятих та керівників підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, щодо яких проводиться перевірка, витребувати і вилучати оригінали документів, що свідчать про правопорушення, зразки сировини і продукції, а до ухвалення такого рішення суду - в присутності понятих та керівників підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, щодо яких проводиться перевірка, вивчати документи, що свідчать про правопорушення, за рахунок відповідного органу міліції робити з них копії із залишенням особам, щодо яких проводиться перевірка, опису документів, з яких виготовлено копії, опечатувати каси, склади та архіви на термін не більше 24 годин з моменту такого опечатування, зазначеного в протоколі; вилучати у громадян і службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку; відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб - житло, інші приміщен-

ня, транспортні засоби і майно, які їм належать; проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь; брати участь у розкритті кримінальних правопорушень у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством; за дорученням слідчого органу досудового розслідування, прокурора проводити або брати участь у проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні та виконувати ухвали слідчого судді, суду про привід учасників кримінального провадження у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Таким чином, згідно вищевизначених норм за письмовим запитом працівники підрозділів ДСБЕЗ України, мають право одержувати відомості у справах про правопорушення, що знаходяться в їх провадженні, а також проводити обшуки і вилучення за дорученням слідчих органів відповідно до кримінально-процесуального законодавства України.

Висновки. Отже, відповідно до чинного законодавства на працівників підрозділів ДСБЕЗ України як на структурний підрозділ міліції покладаються обов'язки щодо об'єктивного, всебічного і своєчасного проведення перевірок відомостей, викладених у заявах та повідомленнях про правопорушення, де наводяться дані про порушення законодавства, що регулює фінансову, господарську та іншу підприємницьку діяльність.

Література:

1. Габричидзе Б. Н. Городские советы депутатов трудящихся / Б. Н. Габричидзе. – М., 1968. – 214 с.
2. Ткаченко О. Є. Питання щодо компетенції Державної служби боротьби з економічними злочинами та суб'єктів її реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlduvs/2009_4/09_4_2_7.pdf.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / С. И. Ожегов; под ред. докт. филолог. наук, проф. Н. Ю. Шведовой. – [16-е изд., исправ.]. – М.: Рус. яз., 1984. – 797 с.
4. Советский энциклопедический словарь / [И.В. Абашидзе, П.А. Азимов, А.П. Александров и др.]; гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 1632 с.

др.]; гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 1632 с.

5. Новейший энциклопедический словарь. – М.: «Изд-во АСТ»; «Изд-во Астрель»; ООО «Транзиткнига», 2004. – 1424 с.

6. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка / Д. Н. Ушаков. – Изд-во: Альфа-Принт, 2005. – 1216 с.

7. Новый словарь Української мови: [у трьох томах] / [укладачі В. Яременко, О. Сліпушко]. – К.: Аконті, 2008. – Т. 3. – 862 с.

8. Головань М. С. Компетентність і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://lib.uabs.edu.ua/library/Article/Holovan_3.pdf

9. П'ятакова Г. Формування професійної компетентності магістра-філолога в умовах освітніх змін / Г. П'ятакова // Вісник Львівського університету. Серія педагог. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 151-160.

10. Розин Л. М. Вопросы теории актов советского государственного управления и практика ОВД / Л. М. Розин. – М.: Академия МВД СССР, 1975. – 138 с.

11. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. – 668 с.

12. Григорян Л. А. Советы – органы власти и народного самоуправления / Л. А. Григорян. – М., 1965. – 236 с.

13. Георгінов М. І. Управління державної служби боротьби з економічною злочинністю / М. І. Георгінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://odessa.umvd.gov.ua/struktura/novoe/UDSBEZ.HTM>

14. Тихомиров Ю. А. Публичное право: [ученик] / Ю. А. Тихомиров. – М., 1995. – 496 с.

15. Лунев А. Е. Теоретические проблемы государственного управления / А. Е. Лунев. – М.: Наука, 1974. – 246 с.

16. Афанов И. Н. Министерства в СССР / И. Н. Афанов. – М., 1960. – 287 с.

17. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / В. М. Плішкін; за ред. Ю.Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 1999. – 702 с.

18. Хилько Ю. Ю. Контрольно-наглядова діяльність міліції громадської безпеки: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. Ю. Хилько. – Х., 2006. – 203 с.

19. Цабрия Д. Д. Статус органа управления / Д. Д. Цабрия // Сов. государство и право. – 1978. – № 2. – С. 126-131.

20. Бачило И. Л. Функции органов управления (правовые проблемы оформления и реализации) / И. Л. Бачило. – М.: Юрид. лит., 1976. – 200 с.

21. Муніципальне право України: підручник / За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – К.: Юринком Інтер, 2001. – 352 с.

ПРИРОДА ПРИНЦИПІВ УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

У. РАМАЗАНОВА,

ад'юнкт кафедри адміністративного права і процесу Національна академія внутрішніх справ

SUMMARY

For legal science questions about the principles of law has always been important. Attention lawyers principles draw their decisive influence on people's behavior. As a component of social regulation it is caused by natural consciousness of people, their vital needs, patterns of functioning of public relations. Any principle, including the principle of the formation and operation of NGOs is a social phenomenon.

Keywords: associations, associations, NGOs, organizations, associations, principles, principles of law, principles of formation and activities of NGOs.

* * *

Для юридичної науки питання про принципи права завжди було актуальним. Увагу правознавців принципи привертають своїм визначальним впливом на поведінку людей. Як компонент соціального регулювання він обумовлений природною свідомістю людей, їхніми життєвими потребами, закономірностями функціонування суспільних відносин. Будь-який принцип, у тому числі й принцип утворення та діяльності громадських об'єднань є соціальним явищем.

Ключові слова: громадські об'єднання, об'єднання громадян, громадські організації, організації, об'єднання, принципи, принципи права, принципи утворення та діяльності громадських об'єднань.

* * *

Для юридической науки вопрос о принципах права всегда был актуальным. Внимание правоведов принципы привлекают своим определяющим влиянием на поведение людей. Как компонент социального регулирования он обусловлен естественной сознанием людей, их жизненными потребностями, закономерностями функционирования общественных отношений. Любой принцип, в том числе и принцип создания и деятельности общественных объединений социальным явлением.

Ключевые слова: общественные объединения, объединения граждан, общественные организации, организации, объединения, принципы, принципы права, принципы образования и деятельности общественных объединений.

Постановка проблеми. Автором охарактеризовані особливості принципів, принципів права та сформульовано поняття принципи утворення та діяльності громадських об'єднань. Використання зазначених принципів у нашій статті дає можливість здійснити характеристику принципів, принципів права та принципів утворення та діяльності громадських об'єднань в Україні та прослідкувати розвиток даних принципів, що і є метою даної статті.

Стан дослідження. Проблема сутності та визначення ознак громадських об'єднань в Україні досліджували С.С. Алексєєв, Ю.А. Ведерніков, Н.В. Ганжа, А.І. Денисов, А.М. Колодій, Т.О. Коломоець, О.Ф. Скакун, С. С. Юр'єв, В.К. Шкарупа, І.В. Март'янов, В.М. Манохін, Р.С. Павловський, В.І. Попова, Н.С. Полевий, С.О. Солдатов, М.С. Студенікіна, С.С. Студенікін, В.М. Семенов, В.Д. Трофімов, Д.В. Шутько, А.І. Щиглик, Ц.А. Ямпольська тощо.

Виклад основних положень. Джерелами принципів права є практично всі галузі життєдіяльності людей: політика, економіка,

культура, мораль, ідеологія та інші. Вони наповнюють кожен принцип значимим змістом. Принцип несе в собі історичний досвід побудови суспільних, державно-владних відносин, відбиває закономірності їх еволюції. Він є компонентом ідеології суспільства. Принцип є ідеєю, закладеною в традиційний механізм розвитку й функціонування суспільних відносин.

Принцип має морально-етичну основу. Він впливає із загальнолюдських прав, свобод, таких чеснот, як рівність, справедливість, порядність, совість, що обумовлює значимість, законність, соціальну цінність правового регулювання.

Принцип має також політичну природу, оскільки базується на основних тенденціях державно-владних відносин, практиці державного будівництва, народного суверенітету.

Економічною передумовою формування принципів є передусім проголошене невід'ємне від людини право власності, а також розвинена на основі людської кооперації колективна власність і державна як показник життєздатності держави. У певному змісті ідея власності пронизує правову дійсність, визначаючи методи правового регулювання.

Питання про принципи сучасного адміністративного права набуває особливої значимості в сутності адміністративно-правового статусі громадських об'єднань. У юридичній літературі вже зверталася увага на ті обставини, що бурхливий процес реформування адміністративного законодавства, обумовлений докорінними

соціально-економічними змінами в усіх галузях життя українського суспільства й держави, ставить перед наукою адміністративного права завдання формування принципів утворення та діяльності громадських об'єднань. Їх з'ясування важко переоцінити як для теорії, так і для практики адміністративно-правового регулювання. Підкреслюється, що принципи адміністративного права:

по-перше, є однією із ключових ідентифікаційних ознак, які свідчать про самостійний статус адміністративного права в системі права;

по-друге, виконують роль основної несучої конструкції, опорного каркаса правового регулювання державно-управлінських відносин, що є головною складовою предмета адміністративного права;

по-третє, визначають зміст методу правого регулювання, характерного для цієї галузі права, а тим самим специфічного правового режиму, що складається саме на базі особливих, властивих тільки адміністративному праву принципів;

по-четверте, задають вектор розвитку адміністративного права й законодавства, указуючи на найбільш прийнятні й соціально затребувані параметри формування й функціонування системи державних органів [1, с. 7-8], що відповідають інтересам і потребам людей [2].

У більшості випадків тема принципів або зовсім не вписується в рамки уваги вчених-адміністративістів, або висвітлюється ними вкрай стисло.

К.С. Бельський, зазначає, що норми-принципи в переважній більшості включаються в кожну з трьох складових частин адміністративного права (управлінське право, поліцейське право, право адміністративної юстиції), забезпечуючи всередині підгалузі реалізацію інших адміністративно-правових норм [3, с. 23].

Питання принципів завжди посідало у правознавстві непересічне місце. «Принцип» походить від ла-

тинського «*principiūm*», що означає начало, основа у філософії, те, що лежить в основі деякої сукупності фактів або знань, із збереженням первинного відтінку – перший, основний, вихідний [4, с. 214].

Так, А.М. Колодій з точки зору гносеології наголошує на тому, що категорія «принцип» тісно пов'язана з категоріями «закономірність» і «сутність». Поняття «принцип» співвідноситься з категорією «ідея» у тому випадку, коли під останньою філософи розуміють внутрішню логіку, закон існування об'єкта, те, що складає його внутрішню сутність [5, с. 16–17]. Але потрібно пам'ятати, що сутність і закон не одноманітні, не тотожні, а однорівневі поняття. Подібно до цього є близькими поняття закону й принципу, так як закономірність відображає систему зв'язків між явищами, а принцип уособлює в собі основні якості, сутність кожного з явищ, які співставляються. До цього потрібно додати, що поняття «принцип» пов'язується з категорією «ідея» у тому разі, коли під нею, мають на увазі, внутрішню закономірність існування об'єкта, тобто те, що визначає його внутрішню сутність.

Значення слова «принцип» у сучасних українських тлумачних словниках подається як особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось. Правило покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства тощо [6, с. 941].

Слід зазначити, що в українській мові термін «принцип» вживається у трьох значеннях: по-перше, як основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; по-друге, як особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; по-третє, переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці.

Категорія «принцип» у згаданих значеннях застосовується

щодо різноманітних соціальних явищ – права, економіки, політики, моралі тощо. Поняття «принцип» прийнятне лише до тих категорій, які саме можуть бути названі визначальними, основоположними, оскільки принцип є узагальненим виразом суті відповідного явища, що відображає об'єктивно існуючу реальність і закономірності, які в ньому діють.

У юридичній науці під принципом розуміють основоположне, вихідне положення певної теорії, вчення, науки тощо [7, с. 27].

Саме тому для характеристики принципів утворення та діяльності громадських об'єднань слід з'ясувати сутність детермінантів «принципи», «принципи права» тощо.

Теоретики права відокремлюють різні види принципів таких як, наприклад, конституційні принципи, принципи побудови державного апарату, принципи функціонування державного апарату, принципи теоретичних засад тощо.

У сучасній вітчизняній юридичній літературі існує чимало досліджень, присвячених принципам, їх аналіз дає можливість виділити декілька основних підходів, щодо тлумачення даного терміну, а саме:

принцип – категорія об'єктивна. Наприклад, О.Ф. Скакун визначає дану категорію як об'єктивно призначані праву відповідні положення, безперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які висуваються до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових та суспільних інтересів, зауважуючи, що принципи – це система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, що визначає напрямок його розвитку;

юридичні принципи – основні ідеї. М.М. Марченко пропонує трактувати їх як основні ідеї, вихідні положення процесу його формування, розвитку і функціонування, конструкції, на засадах яких встановлюються і функціонують не тільки норми, інститути або галузі, але і вся правова система [8, с. 54].

юридичні принципи – сфера правосвідомості, правової ідеології;

визначення, що будуються на аналізі різниці понять принципів права і правових принципів ґрунтуються на тому, що правові принципи – це головні ідеї, які виражають основні вимоги до системи права тієї чи іншої держави [9, с. 55-56].

Н.С. Полевий у самому широкому розумінні принцип вважає як начало, вихідний пункт, становлення буття – у даному випадку існування тієї чи іншої діяльності [10, с. 83].

С.С. Алексєєв називає принципами керівні начала (ідеї) права, які у концентрованому вигляді характеризують його зміст [11, с. 123]. Це свого роду «згустки» юридичної системи, явища сутнісного порядку, що напряду виражають економічні та соціально-політичні основи, розповсюджують економічні та соціально-політичні вимоги (вже в юридичному вигляді) на всі діючі юридичні норми [12, с. 239].

А.М. Колодій вважає принципами такими правовими явищами, які безпосередньо пов'язують зміст права з його соціальними основами – тими закономірностями суспільного життя, на яких дана правова система побудована і які вона закріплює [13].

На наш погляд, під принципами слід розуміти основні ідеї, вихідні положення, які виражають головні вимоги на всі діючі юридичні норми.

При з'ясуванні сутності принципів утворення та діяльності громадських об'єднань слід дослідити поняття «правові принципи».

У юридичній літературі різних періодів спостерігаємо велику розмаїтість дефініцій принципів права. Так, деякі автори визначають принцип права як “ідейну пружину” [14, с. 225], “поняття, що виражає суть історичного типу права” [15, с. 5-33]. Інші акцентують увагу на тому, що принцип права – це “закономірності, зв'язки, відносини” [16, с. 37], або “поняття”, “положення, що відбиває закономірнос-

ті суспільного життя” [17, с. 215; 18, с. 21], “соціальні умови” [19, с. 302]. Ведуться також дискусії про співвідношення принципів права і правових норм: принципи впливають із змісту самих норм [20, с. 98; 21, с.32] чи вони перебувають поза межами законодавчих положень і приписів.

Даючи власну оцінку цього явища й визначаючи сутнісну природу принципів права Д.А. Керімов зазначав, що у праві не можна бачити лише просте відтворення в нормативно-правовій формі основних умов як матеріального, так і іншого буття. Право незалежне від цього буття, воно є історично виробленою людством системою принципів, ідеалів, устремлінь; право універсальне в тому сенсі, що обслуговує будь-яке суспільство. У загальному вигляді ця ідея з'являється й у зарубіжній літературі, висловлена Вільямом Пейлі як загальні закони створюються ... без передбачення того, на кого вони можуть уплинути.

О.А. Лукашова під правовим принципом розуміє вимоги, що ставляться до системи права даної соціально-економічної формації, що формуються до виникнення системи права. Без їх формування було б неможливе створення нової системи права, що веде до перетворення правових принципів у принципи права”.

А.І. Денисов наголошує, що правові принципи представляють собою правові ідеї, які пронизують все право в цілому чи окремі групи правових норм, інститутів чи галузей права. Це ті ідеї, які надають праву єдність змісту.

В.М. Манохін вважає, що принципи права є формою суспільної свідомості, яка здійснює ідейний, інформаційно-виховний вплив загального характеру, тобто виконує функцію загального закріплення суспільних відносин, що і дає можливість розглянути їх з позиції певних ідей, керівних основ.

В.М. Семенов вважає, що принципи права прийнято визначати як основоположні начала, що обумов-

лені тією роллю, яку вони відіграють в існуванні і розвитку права. Практично принципи визначають самостійність галузі права нарівні з предметом і методом правового регулювання, тому вони висловлюють сутність конкретної галузі права. На їх базі відбувається побудова всіх інших норм, інститутів, які не можуть суперечити принципам. Цілком вірно він зазначає, називаючи принципи якісними особливостями, соціально-юридичною спрямованістю галузі права.

А.М. Васильєв визначає принципи права як основні положення, які виражають сутність відповідної галузі права.

Отже, принципи права – це керівні начала, ідеї, які характеризують його природу та сутність відповідної галузі права і створюють основу для розуміння правової системи держави.

Взагалі, на сьогодні загально-визнано, що керівні положення, щоб одержати статус принципів права, обов'язково повинні бути виражені в ньому, закріплені в змісті його норм. Принципи права мають нормативний характер, вони покликані регулювати, тобто, спрямовувати, визначати поведінку людей, при чому їх регулююча роль проявляється в складі визначеного комплексу юридичних норм, які вони організовують навколо себе і разом з якими вони діють. Принципи права знаходять своє вираження у нормах права, отже, принципи виступають у формі правових приписів, обов'язкових до виконання.

Серед найбільш важливих рис принципів, передусім, необхідно виділити їхню регулятивність.

Обстоювання регулятивної ознаки принципів, які формально закріплені у вигляді норм або ж з них випливають, не є однозначним та загальноприйнятим підходом, у сфері юридичної науки та може викликати багато заперечень. Не, в достатній мірі, є переконливими аргументи вчених, які ототожнюють принципи з основними засадами, які формально закріплені в ньому. Адже, будучи реально відтворени-

ми у праві здається, що принципи наче відокремлюються та відходять від власної основи, матеріального носія (правових норм) і перетворюються у внутрішні регулятори поведінки людини - принципи правосвідомості. Актуальною у зв'язку з цим є думка А.М. Васильєва, який звертав увагу на те, що не можна вважати, що правові ідеї – принципи повністю реалізуються лише в системі правових норм.

Цю думку можна аргументувати, навіть виходячи з того, що власне правові принципи, вже відтворені у нормативно-правових актах та набувають якостей ефективного і дієвого чинника впливу на суспільні відносини, що породжуються у процесі взаємодії членів суспільства при таких умовах, коли більшість не завжди усвідомлює зміст певних норм.

Виходячи саме з цих позицій, можна розглядати принципи в об'єктивному і суб'єктивному їхньому значенні, тобто виокремлювати принципи об'єктивного і суб'єктивного права, а також вказувати на їхні вже не тільки регулятивні, а й на нормативно-регулятивні та ідейно-політичні ознаки.

Нормативно-регулятивна природа принципів права відображається і у тому, що закріплені у праві принципи стають загальними правилами поведінки, які характеризуються наявністю імперативних, державно-владних рис, які є безпосередньо властивими, як нормам, які самі є принципами, так і принципам, які виводяться з норм.

В.М. Семенов зазначає, що принципи регулюють стільки, скільки регулює саме право.

З вищевикладеного, можна вважати, що у процесі функціонування права виникають системні (загальноправові, міжгалузеві, галузеві принципи і принципи інститутів права) і структурні (публічні й приватні, матеріальні й процесуальні, регулятивні й охоронні принципи).

Висновок. Під принципами громадських об'єднань слід розуміти основні ідеї, вихідні положення порядку формування і функціонування

громадських об'єднань на засадах яких вони утворюються та діють.

Список використаних джерел

1 Антонова В.П. Состояние и перспективы развития науки административного права (шестые «Лазаревские чтения») // Государство и право. – 2002. – № 11. – С. 5-53.

2 Концепція Адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22 лип. 98 № 810/98.

3 Бельский К.С. О предмете и системе науки административного права. // Государство и право. – 1998. – № 10. – С. 18-26.

4 Розенбаум Ю.А. Формирование управленческих кадров. – М.: Наука, 1982.

5 Колодій А.М. Принципи права України: Монографія. – Київ: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с

6 Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпін'я: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

7 Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.

8 Марченко М. Н. Общая теория государства и права. Академический курс : в 3 т. / Марченко М. Н. – М.: ЗЕРЦАЛО. – 2001. – Т. 1. – 2001. – 516с.

9 Пирожкова Ю.В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні: організаційний аспект: [монографія] / Юлія Володимиріна Пирожкова. – Запоріжжя, 2008. – 204 с.

10 Полевой Н.С. Криминалистическая кибернетика (Теория информационных процессов и систем в криминалистике). – М., 1982. – 168 с.

11 Алексеев С.С. Общая теория права. В 2-х т. Г.У. – М.: Юрид. лит., 1981 – 360 с.

12 Постанова Кабінету Міністрів України „Про впорядкування умов оплати праці працівників апарату органів влади, місцевого самоврядування та їх виконавчих органів, органів прокуратури, судів та інших органів” від 13.12.1999 р. № 2288.

13 Колодій А.М. Принципи

права України: Монографія. – Київ: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.

14 Васильев А.М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий права. – М., 1976. – 234 с.

15 Смирнов О.В. Основные принципы советского трудового права. – М.: Юрид. лит., 1977. – 213 с.

16 Державне управління: Навч. посіб. / За ред. А.Ф. Мельник. К.: Знання – Прес, 2003. – 343 с.

17 Хропанюк В.Н. Теория государства и права: Учеб. пособ. – М.: Дабахов, Ткачев, Димов, 1995. – 384 с.

18 Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підруч. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 752 с.

19 Пугачев В.П. Политология. Справочник студента. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Филологическое общество «СЛОВО», 2001. – 576 с.

20 Алексеев С.С. Общая теория права: В 2 т. – Т. 1. – М.: Юрид. лит., 1981. – 360 с.

21 Беляев Н.А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. – Л., 1986. – 345 с.

ЮРИСДИКЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ЩОДО ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ

Н. МОСТОВА,

ад'юнкт кафедри адміністративного права та процесу Національної академії внутрішніх справ України

SUMMARY

The article is addressed the issue of jurisdiction of administrative courts, the range of public law disputes covered and the range of public and legal affairs, which are not subject to the jurisdiction of administrative courts, defines the term «jurisdiction», «The jurisdiction of the court», «judicial jurisdiction» «administrative proceedings».

Key words: administrative jurisdiction, administrative law, public law dispute.

* * *

В статті розглянуті питання юрисдикції адміністративних судів, коло публічно-правових спорів, на які поширюється та коло публічно-правових справ, на які не поширюється юрисдикція адміністративних судів, дано визначення поняттям «юрисдикція», «юрисдикція суду», «судова компетенція», «адміністративне судочинство».

Ключові слова: адміністративна юрисдикція, адміністративне судочинство, публічно-правовий спір.

* * *

В статье рассмотрены вопросы юрисдикции административных судов, круг публично-правовых споров, на которые они распространяется, и круг публично-правовых дел, на которые не распространяется юрисдикция административных судов, дано определение понятиям «юрисдикция», «юрисдикция суда», «судебная компетенция», «административное судопроизводство».

Ключевые слова: административная юрисдикция, административное судопроизводство, публично-правовой спор.

Актуальність проблеми. Неоднозначне і часто помилкове трактування понять юрисдикції судів і підсудності, юрисдикції та судової компетенції, розподілу юрисдикцій між судами, критеріїв, за якими побудовані спеціалізовані юрисдикції, для вироблення єдиного підходу в розумінні зазначених категорій питання юрисдикції адміністративних судів вимагає подальшого наукового дослідження, вивчення, обговорення.

Мета і завдання дослідження полягають в аналізі категорії юрисдикції адміністративних судів, розмежування компетенції між адміністративними та іншими судами загальної юрисдикції.

Статтею 124 Конституції України встановлено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [1].

В юриспруденції термін «юрисдикція» в широкому розумінні вживається як поняття, рівнозначне компетенції, обсягу повноважень будь-якого органу, а інколи під ним розуміють власне систему відповідних органів. У вузькому розумінні юрисдикція — це: правомочність творити суд, вирішувати правові пи-

тання; коло повноважень судового чи адміністративного органу щодо правової оцінки конкретних фактів, у тому числі з вирішення спорів і застосування передбачених законом санкцій; сукупність правомочностей відповідних державних органів вирішувати правові спори і спори про правопорушення, тобто оцінювати правові дії особи чи іншого суб'єкта права з точки зору правомірності, застосовувати юридичні санкції до правопорушників. Юрисдикція, таким чином, — не просто правомочність, а правомочність щодо вирішення правового спору.

Традиційно в теорії процесуального права під судовою юрисдикцією (підвідомчістю) розуміють, з одного боку, властивості справи, які дозволяють певному суду взяти її до свого провадження, з іншого — право суду розглянути цю справу. Причому мається на увазі суд, що здійснює правосуддя у певній про-

цесуальній формі. Тобто розподіл правових спорів здійснюється між видами судочинства, а не між організаційними ланками судової системи.

Юрисдикція суду — це компетенція однієї структури (ланки) судів щодо розгляду справ певного виду або категорії спорів. Зокрема, адміністративна юрисдикція — це компетенція адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ (справ адміністративної юрисдикції). Отже, коли йдеться про юрисдикцію суду, то мається на увазі одна із складових компетенцій, повноважень суду щодо розгляду справи.

З визначенням юрисдикції спору розглядається також зміст структури судів, до компетенції яких належить розгляд цього спору.

Таким чином, не слід плутати юрисдикцію судів з підсудністю, оскільки правила юрисдикції визначають, яка структура судів має розглянути справу, а за правилами підсудності уже в одній структурі (ланці) судів встановлюється компетентний суд, який має розглядати адміністративну справу. Наприклад, за правилами територіальної підсудності в адміністративному судочинстві визначається місцевий адміністративний суд, до компетенції

якого належить розгляд справи (ст. 19 КАС України).

Юрисдикція — це встановлена законом чи іншим нормативним актом сукупність повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори і розглядати справи про правопорушення, тобто давати оцінку діям суб'єкта права з погляду їх правомірності чи неправомірності. Юрисдикція визначається залежно від виду і характеру справ, їх територіальної належності та від осіб, які беруть участь у розгляді справи. Спеціальними органами юрисдикції є суди — загальні, які поділяються на спеціалізовані.

Судова юрисдикція нерозривно пов'язана з поняттям «судова компетенція» — це сукупність юридично встановлених повноважень (владних прав і обов'язків) певного судового органу, в тому числі спеціалізованого суду, щодо визначеного законом кола питань, які підлягають вирішенню. Обсяг цієї компетенції обумовлюється здійсненням державної влади судовими органами в окремих сферах суспільного життя залежно від їх спеціалізації, територіального масштабу діяльності кожної ланки судової системи. Предметну компетенцію системи судових органів закріплено у статтях 124, 125 Конституції України та в інших законодавчих актах, що не тільки встановлюють конкретні повноваження судів у певних галузях права, а й визначають функціональні повноваження (відповідні права й обов'язки) судів у галузі правосуддя.

Відповідно до Конституції України судова юрисдикція визначає сферу судової влади та багатоступеневу диференціацію повноважень різних судів з розгляду справ. Судова юрисдикція як правовий інститут визначає структурно-функціональний характер судової влади і диференціює повноваження органів правосуддя в межах сфери їх діяльності та наявної судової системи. З одного боку, юрисдикція визначає діяльність судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій, а з іншого — сферу загальних (спеціалізованих) судів [2].

Погоджуємось з думкою Ю.П. Битяка, що аналіз положень Цивіль-

ного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) дозволяє стверджувати, що під час вирішення питання про віднесення правового спору до компетенції одного із видів загальної юрисдикції законодавець враховує: а) суб'єктний склад такого спору, б) зміст правовідносин, з яких він виник [3].

Аналіз юридичної літератури свідчить, що науковці по-різному визначають юрисдикцію адміністративних судів. Найбільше уваги цьому поняттю приділяють російські вчені. Так, В.М. Лебедев відносить до юрисдикції адміністративних судів розгляд скарг громадян на діяльність посадових осіб органів управління та місцевого самоврядування, а також справи, пов'язані з оскарженням нормативних актів та про порушення виборчих прав громадян. Більш широко визначає юрисдикцію Ю. А. Тихомиров, виділяючи ще й справи у спорах про законність притягнення до адміністративної відповідальності, всі справи, що мають публічно-правовий характер, тематичні спори, які випливають з податкового, митного, бюджетного та іншого спеціалізованого законодавства. За такого підходу до адміністративного судочинства слід віднести вирішення справ про адміністративні правопорушення, які розглядаються судом, оскільки ця діяльність суду є судочинством.

Ідею щодо необхідності поділу судочинства з адміністративних справ на окремі форми висловлювали Д. Н. Бахрах та А. Т. Боннер. Однією з таких форм, вважає А. Якимов, є адміністративно-сутяжебна юрисдикція (адміністративна юстиція), а другою — адміністративно-деліктна, або адміністративно-каральна юрисдикція.

Адміністративно-сутяжебне судочинство — форма захисту прав громадян та юридичних осіб у сфері виконавчої влади; адміністративно-деліктна юрисдикція — форма реалізації адміністративної відповідальності. Наголошується, що в теоретичному плані виділення двох форм адміністративного судочинства та їх відповідних предметів

— адміністративного спору та адміністративного правопорушення — породжує питання про необхідність використання якоїсь більш загальної категорії для визначення предмета адміністративного судочинства в цілому. Такою категорією може виступати адміністративно-правовий конфлікт.

В юридичній літературі сформувався три основні тенденції в розумінні адміністративної юстиції, яку розглядають як:

— особливий порядок вирішення адміністративно-правових спорів судами та уповноваженими на те державними органами (згідно з цим підходом до поняття адміністративної юстиції включається розгляд публічно-правових спорів не тільки судами, а й іншими державними органами. Можна дійти висновку, що в цьому випадку наголос зроблено на розумінні терміна «justitia» як «справедливості». Іншими словами, справедливість під час вирішення спорів може бути забезпечена не лише судами, а й адміністративними органами при розгляді скарг громадян у сфері адміністративної діяльності);

— самостійна галузь правосуддя, метою якої є вирішення судами спорів між громадянами та органами управління (адміністрацією) або між самими органами управління — тобто адміністративне судочинство. (Такий підхід є більш вузьким: до поняття адміністративної юстиції віднесено тільки судовий порядок вирішення публічно-правових спорів, тобто адміністративна юстиція є діяльністю виключно судовою. В такому розумінні наголос зроблено на розумінні терміна «justitia» як «правосуддя», яке відповідно до положень сучасної правової доктрини здійснюється виключно судами);

— не тільки особливий вид судочинства, а й система спеціалізованих судів або спеціальних судових підрозділів, які здійснюють адміністративне судочинство. (Згідно з цим підходом адміністративна юстицією є не будь-яке вирішення публічно-правових спорів, а тільки те, що здійснюється спеціально утвореними для цього судовими органами — окремими судами чи спеціалізованими структурними

підрозділами загальних судів, тобто обов'язковою ознакою адміністративної юстиції є наявність у судовій системі адміністративних судів або адміністративних палат у структурі судів загальної юрисдикції).

Зазначені підходи до тлумачення терміна «адміністративна юстиція» відповідають трьом критеріям, які використовуються вченими-адміністративістами для розкриття сутності цього правового інституту:

1) матеріальному, пов'язаному з природою спору (такий критерій дозволяє виявити особливий публічно-правовий характер спорів у сфері державного управління і відокремити їх від приватноправових відносин, що регулюються цивільним правом);

2) організаційному, обумовленому наявністю спеціальних органів, що здійснюють розгляд спорів;

3) формальному, що відповідає особливому порядку розгляду спорів [2, с. 45-47].

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ (ч. 1 ст. 2 КАС України).

В пункті 1 частини 1 статті 3 КАС України визначено, що справа адміністративної юрисдикції (адміністративна справа) - переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Таким чином, адміністративне судочинство – це форма позовного здійснення правосуддя, що полягає у всебічному, повному, об'єктивному

розгляді та вирішенні адміністративними судами в стадійному порядку, визначеному нормами КАС України, адміністративно-правових спорів, що виникають між фізичними та юридичними особами, з одного боку, та суб'єктом владних повноважень (органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами) — з іншого, з метою захисту прав та свобод фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб, здійснення контролю у сфері публічно-правових відносин.

Згідно з ч. 1 ст. 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку з здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму.

Юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема:

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

5) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України;

6) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму (ч. 2 ст. 17 КАС України).

Частиною 3 статті 17 КАС України встановлено, що юрисдикція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи:

1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України;

2) що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства;

3) про накладення адміністративних стягнень;

4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

Висновок. Таким чином, пріоритет визначення підвідомчості справ адміністративної юрисдикції належить Вищому адміністративному суду України, який згідно з нормами ч. 3 ст. 125 Конституції України є вищим судовим органом для спеціалізованих адміністративних судів. У випадку, якщо питання підвідомчості по-різному врегульовано нормами матеріального і процесуального закону, застосовуються норми процесуального закону, які є спеціальними.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30.

2. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія / Смокович М.І. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 304 с. – С. 37-38.

3. Битяк Ю.П. Законодавчі засади розмежування компетенції судів загальної юрисдикції / Ю.П. Битяк, Н.Б. Писаренко // Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: тези доповідей та наукових повідомлень учасників міжнародної науково-практичної конференції (25-26 січня 2007 р.) / за заг. ред. проф. В.В. Комарова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 74.

4. Кодекс адміністративного судочинства України: чинне законодавство зі змінами та допов. - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012.-176 с. – (Кодекси України).

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АДМІНСТРУВАННЯ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

М. МАРЧУК,

ад'юнкт кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

SUMMARY

The paper reveals a range of issues relating to the definition of «regulatory administration,» his place in the mechanism of public administration and regulatory features of relations arising in the field of broadcasting.

Keywords: public administration, public administration mechanism, legal administration Broadcasting, domestic legislation on television and radio, improvement of legislative regulation Broadcasting sector.

* * *

В роботі розкривається коло питань, які стосуються визначення поняття «нормативно-правове адміністрування», його місця в механізмі публічного адміністрування та особливостей нормативного регулювання відносин, які виникають в телерадіомовній сфері.

Ключові слова: публічне адміністрування, механізм публічного адміністрування, нормативно-правове адміністрування телебачення і радіомовлення, вітчизняне законодавство про телебачення і радіомовлення, вдосконалення законодавчого регулювання телерадіомовної сфери.

* * *

В работе раскрывается круг вопросов, касающихся определения понятия «нормативно-правовое администрирование», его места в механизме публичного администрирования и особенностей нормативного регулирования отношений, возникающих в телерадиовещательной сфере.

Ключевые слова: публичное администрирование, механизм публичного администрирования, нормативно-правовое администрирование телевидения и радиовещания, отечественное законодательство о телевидении и радиовещании, совершенствование законодательного регулирования вещательной сферы.

Постановка проблеми. Повне розкриття змісту та особливостей впливу публічної адміністрації на окремі суспільні відносини не можливе без дослідження механізму, за допомогою якого воно має здійснюватись. В свою чергу, механізм публічного адміністрування телебачення і радіомовлення також є досить складною системою з власним правовим забезпеченням. Тому, як і у випадках з іншими сферами відносин, невід'ємною складовою цього механізму є нормативно-правове адміністрування.

На жаль, до сьогоднішнього дня в правовій доктрині не вироблено єдиного підходу до тлумачення поняття «нормативно-правове адміністрування» та не показано його взаємозв'язок з основними категоріями адміністративного права. Крім того, проблематика визначення поняття «нормативно-правового адміністрування» особливо в сфері телебачення і радіомовлення ускладнюється ще й внутрішніми неузгодженостями та значною структурованістю існуючої нормативної бази, яка спрямована на регулювання відносин в галузі телебачення і радіомовлення.

Стан дослідження проблеми. Попри те, що вітчизняна правова наука все ще на дає тлумачення поняттю «нормативно-правове адміністрування», питання пов'язані з визначенням його місця в механізмі публічного адміністрування, а також належною реалізацією досліджувались провідними науковцями. Зокрема, вивченням поняття «механізм» в правовій науці займалися Л.П. Юзьков та О.В. Федорчак. Щодо механізму публічного адміністрування,

то його структуру (до якої входить і нормативно-правове адміністрування) досліджували В.М. Князев та В.Д. Бакуменко.

Метою статті є з'ясування сутності та особливостей нормативно-правового адміністрування телебачення і радіомовлення, виявлення недоліків існуючої нормативної бази, яка присвячена регулюванню зазначених відносин, а також висловлення пропозицій щодо шляхів її покращення.

Виклад основних положень.

Публічне адміністрування з кожним днем викликає все більший науковий інтерес і зумовлює актуальність досліджень, спрямованих на розкриття його змісту, сутності, взаємозв'язку та розрізнення з усталеними поняттями теорії і практики які існують в адміністративному праві та державному управлінні [1, с. 4], а також особливостей застосовуваного ним механізму.

Базовим елементом механізму публічного адміністрування є саме поняття «механізм», яке досліджується як з позицій правознавства, так і багатьох інших наук.

На думку Л.П. Юзькова, існують два основні підходи до визначення поняття «механізм» - структурно-організаційний та структурно-функціональний. За першим підходом механізм характеризується як сукупність складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів. Згідного другого напрямку при визначенні механізму того чи іншого процесу, явища увага акцентується не тільки на організаційній основі його побудови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні [2, с. 57,59.]. На нашу думку, другий підхід є більш вірним,

адже справжню сутність механізму можна виявити лише побачивши його динамічні трансформації та зробивши аналіз ефективності його функціонування.

Щодо механізму публічного адміністрування, то сучасні українські фахівці в основному акцентують увагу на його схожості із механізмом публічного (державного) управління.

Зокрема, В.М. Князев та В.Д. Бакуменко формулюють сутність механізму публічного управління як «практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, процеси виробництва, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей». Поряд з цим, вони також зазначають, що комплексний механізм публічного управління є «системою політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління» [3, с. 182]. Фактично, ці самі властивості є характерним і для механізму публічного адміністрування.

О.М. Ковалюк визначає відповідний механізм як систему норм, методів, важелів, інструментів, які використовуються в діяльності держави і підприємств за нормативного, правового та інформаційного їх забезпечення на мікро- та макрорівні [4, с. 253]. Правові норми, які видаються уповноваженими державою суб'єктами та засоби, за допомогою яких має здійснюватись регулювання галузі є базою, на яку має опиратись механізм публічного адміністрування.

Виходячи з цього, пропонуємо тлумачити механізм публічного адміністрування як систему, що забезпечує практичну реалізацію уповноваженими державою суб'єктами публічного адміністрування належного регулювання відносин у суспільстві з метою досягнення поставлених перед ними цілей, яка має власні методи та інструменти впливу на об'єкт адміністрування з відповідним правовим забезпеченням.

Враховуючи невід'ємність фактору належного правового забезпечення механізму публічного адміністрування, можемо стверджувати,

що його складовою є нормативно-правове адміністрування.

В сфері телебачення і радіомовлення нормативно-правове адмініструванням пропонуємо розглядати як сукупність нормативних актів, що регулюють порядок, умови та встановлюють принципи діяльності вітчизняних телерадіоорганізацій, а також визначають повноваження контролюючих їх суб'єктів, спрямованих на таке регулювання суспільних відносин, яке буде максимально задовольняти культурні, духовні, освітні та інші інформаційні потреби населення та сприятиме впровадженню демократичних стандартів у цій сфері.

Загалом, нормативна база, яка спрямована на регулювання відносин в галузі телебачення і радіомовлення є досить широкою та не систематизованою. Це пов'язано з тим, що законодавство України про телебачення і радіомовлення є зовнішньою формою правового регулювання відносин в сфері телебачення і радіомовлення та характеризується наявністю нормативних актів різної юридичної сили, змісту та форми. Юридична форма зазначених актів залежить від статусу публічного органу, який регулює діяльність телерадіоорганізацій, та його компетенції.

Саме тому, виділяють різноманітні підходи до класифікації нормативно-правових актів. Наприклад, основні нормативно-правові акти в сфері телебачення і радіомовлення в залежності від суб'єкта, який його видав в загальному вигляді можна поділити на:

1. Акти Верховної Ради України (закони та постанови).
2. Акти Президента України (укази та розпорядження).
3. Акти органів виконавчої влади (постанови та розпорядження Кабінету міністрів України; акти інших органів виконавчої влади. До останніх належать Постанови Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, накази Держкомтелерадіо України).
4. Міжнародні акти (за умови їх ратифікації вони є вищими за ієрархією ніж закони).

Іншим видом класифікації актів може бути їх поділ в залежності від спрямованості регулятивного впливу

на окремі групи відносин у цій сфері. Так, існують акти як загального спрямування (наприклад, Конституція України, Закон України «Про телебачення і радіомовлення»), так і акти спрямовані на регулювання діяльності певних видів телерадіомовлення (Закон України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення»). Окремо можна розглядати акти спеціально створених регулюючих органів та міжнародне законодавство, яке призначене для уніфікації регулювання державами телерадіомовної сфери.

Ми вважаємо, що при висвітленні особливостей нормативно-правового адміністрування у сфері телебачення і радіомовлення варто застосовувати комплексний підхід, в якому враховувати юридичну силу нормативних актів, статус суб'єктів нормотворення та класифікацію актів за проблемним напрямком, на який спрямоване їхнє регулювання.

Провідна роль у нормативно-правовому адмініструванні телебачення і радіомовлення належить законам, адже їх норми як результат первинної форми правового регулювання, що здійснюється законодавцем, визначають основоположні засади побудови структури національного телебачення і радіомовлення України і мають визначальне значення для неї.

Основні засади нормативно-правового адміністрування телебачення і радіомовлення як і багатьох інших галузей визначені в Конституції України – основному законі держави.

Зокрема, важливою гарантією вільного і плюралістичного розвитку телерадіомовної сфери в Україні є норма, закріплена в ст. 15 Конституції України, якою заборонено цензуру. А, в ст. 34 говориться, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [5].

Відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації окремо регулюються Законом України «Про інформацію». Саме цей акт відображає основні напрями державної інформаційної політики, складовою якої

є політика держави в сфері телебачення і радіомовлення. Спеціальний розділ в цьому акті присвячено міжнародній інформаційній діяльності, співробітництву з іншими державами, зарубіжними і міжнародними організаціями в галузі інформації [6].

Реалізація положень цього закону багато в чому залежить від норм Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», яким регулюються особливості передачі інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах та порядок доступу користувачів до інформації у відповідних системах [7].

Що ж стосується безпосередньо нормативно-правового адміністрування телерадіомовлення, то системоутворюючим нормативним актом у цій галузі є Закон України «Про телебачення і радіомовлення». Він спрямований на регулювання відносин, що виникають у сфері телевізійного та радіомовлення на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови функціонування відповідних організацій, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкриті і вільне обговорення суспільних питань. Крім того, в ньому визначено план розвитку національного телерадіоінформаційного простору, гарантії свободи діяльності телерадіоорганізацій, основні напрямки державної політики в сфері телебачення і радіомовлення, а також дано роз'яснення базових понять пов'язаних із телебаченням і радіомовленням [8].

Проте, на жаль, Закон України «Про телебачення і радіомовлення» так і не зміг охопити всіх основних аспектів регулювання телерадіомовної сфери, в зв'язку з чим на сьогоднішній день існує велика кількість законів, які доповнюють чи конкретизують його норми.

Окрім положення цього нормативного акту деталізуються наступними законодавчими актами:

1) Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» визначає склад, повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, принципи, правові

та організаційні засади її діяльності як конституційного, постійно діючого, колегіального, наглядового та регулюючого державного органу в галузі телерадіомовлення. Варто відзначити й те, що цей орган в межах своїх повноважень приймає регуляторні акти, у тому числі нормативно-правові, а також інші акти індивідуальної дії та визначає перспективи розвитку телерадіомовлення [9].

2) Закон України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення» [10] акцентує увагу на одному із елементів структури Національного телебачення і радіомовлення – Суспільному телебаченні і радіомовленні. Зокрема, розкривається підстави та мета його створення, визначається орган, що здійснює нагляд за діяльністю Суспільного телерадіомовлення, особливості ліцензування Суспільного телерадіомовлення, а також наводяться джерела його фінансування; Водночас, на нашу думку, в цьому акті не достатньо приділено уваги конкретизації та розробці положень щодо задоволення потреб українського суспільства, адже саме це є головною метою такого мовлення;

3) Закон України «Про телекомунікації» [11] регулює відносини суб'єктів ринку телекомунікацій щодо надання та отримання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загальногo користування. В ньому розкриті питання державного управління в сфері телекомунікацій;

4) Закон України «Про радіочастотний ресурс України» [12] встановлює правову основу користування радіочастотним ресурсом України для забезпечення економічного, соціального, інформаційного та культурного розвитку, державної безпеки, обороноздатності, а також виконання міжнародних зобов'язань. В ньому закріплені повноваження державних органів щодо умов користування радіочастотним ресурсом України, права, обов'язки і відповідальність органів державної влади, що здійснюють публічне адміністрування в цій сфері, та фізичних і юридичних осіб, які користуються та/або мають намір користуватися радіочастотним ресурсом України.

5) Закон України «Про державну

підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» дає визначення державним, комунальним та іншим ЗМІ. Крім того, він визначає основні напрями і форми державної підтримки, які до них застосовуються та категорії ЗМІ, які не підпадають під дію норм цього закону. Важливим аспектом є те, що згаданий нормативний акт містить тлумачення районного, міського, міськрайонного телерадіомовлення [13], яке на нашу думку, слід було б розмістити у Законі України «Про телебачення і радіомовлення», а з цього акту – виключити.

Крім того, аудіовізуальні твори, які транслюються на телебаченні підпадають під дію Закону України «Про авторське право і суміжні права». В цьому ж акті дано визначення поняттям, які є базовими при дослідженні відносин в сфері телебачення і радіомовлення. Зокрема, йдеться про: 1) «організацію ефірного мовлення», яку визначено як телерадіоорганізацію, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників) та 2) «організацію кабельного мовлення» – телерадіоорганізацію що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддалі сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду) [14].

Враховуючи важливість наведених вище понять для адміністрування сфери телебачення і радіомовлення пропонуємо доповнити ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» відповідними положеннями із Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Як бачимо, в українському законодавстві існує досить негативна тенденція розпорошення базових норм, які повинні були б міститися в Законі України «Про телебачення і

радіомовлення» на чималу кількість законів. В результаті, замість деталізації окремих положень створюється непослідовна та неповна законодавча база, що складається з багатьох частин, які досить часто не узгоджуються між собою. Цілком ймовірно, якщо цього не виправити, то в усі ці закони в майбутньому вноситимуться зміни за різними планами та з різними цілями, і цей стан відсутності послідовної бази створюватиме великі труднощі як для діяльності органів публічного адміністрування, так і для нормального функціонування самих телерадіоорганізацій.

Зважаючи на це, крім вище запропонованих змін і уточнень вважаємо за необхідне об'єднати в Законі України «Про телебачення і радіомовлення» норми, які стосуються наступного:

1) особливостей діяльності Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

2) функціонування системи Суспільного телебачення і радіомовлення;

3) розміщення реклами на теле- і радіоканалах з урахуванням забезпечення інтересів українських громадян.

В зв'язку з висвітленням цих питань у базовому законі, існування окремих законів «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» та «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення», на нашу думку, є не доцільним. Що ж до інших норм, розпошених по аналізованих нами законах, то їх теж варто систематизувати разом із підзаконними актами.

Висновки. Спираючись на запропоновані визначення понять «механізм публічного адміністрування», «нормативно-правове адміністрування» та результати аналізу окремих законодавчих актів, можна зробити висновок, що належне регулювання телерадіомовної сфери із такою кількістю несистематизованих правових актів не може призводити до позитивних наслідків. В зв'язку з цим, першочерговим завданням для вирішення поставленої нами проблеми буде прийняття заходів стосовно реформування нормативної бази в сфері телебачення і радіомовлення та їх належне втілення.

При цьому, слід враховувати, що подальший розвиток нормативно-правового адміністрування телебачення і радіомовлення буде залежати від різних факторів: якості та ефективності здійснюваних в країні реформ, від спрямування державної політики України у сфері діяльності медіа організацій, роботи регулюючих органів та ін.

Ми вважаємо, що впорядкування норм законодавства про телебачення і радіомовлення має здійснюватися комплексно, з проведенням систематизації всіх нині діючих правових норм, які регулюють діяльність всіх суб'єктів інформаційної діяльності України. Але, зауважимо, що особливе місце серед цього масиву має відводитись телерадіомовленню.

Основна мета заходів щодо систематизації чинного законодавства про телебачення і радіомовлення вбачається в тому, щоб зробити його максимально доступним і зрозумілим, більш зручним для практичного застосування телерадіомовниками та суб'єктами публічного адміністрування, тобто таким, як зазначено у запропонованому нами тлумаченні поняття «нормативно-правове адміністрування».

Доцільним, на нашу думку, було б створення Інформаційного кодексу, або прийняття основ законодавства щодо ЗМІ, чи об'єднання діючих нормативних актів в сфері діяльності ЗМІ в інший акт, який би найбільш докладно регулював діяльність ЗМІ. При цьому, необхідно, щоб в новоствореному об'єднуючому нормативно-правовому акті окремим розділом регулювалися б відносини в сфері телерадіомовлення, які не підпали під дію Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

Створення єдиної внутрішньо узгодженої системи нормативно-правового регулювання відносин у сфері діяльності телерадіоорганізацій є сьогодні необхідною умовою ефективного функціонування й розвитку цивілізованого інформаційного простору та ринкової економіки в Україні.

Список використаних джерел:

1. Зарубіжний досвід публічного адміністрування : метод. рек. / авт. кол.

: Н. М. Мельтохова, В. В. Корженко, Ю. В. Дідок та ін. ; за заг. ред. Н. М. Мельтохової. – К.: НАДУ, 2010. – 28 с.

2. Юзьков Л. П. Государственное управление в политической системе развитого социализма. / Л. П. Юзьков –К. : Вища школа, 1983. –155 с.

3. Державне управління: Словник-довідник / За заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. – К. : УАДУ, 2002. – 228 с.

4. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : Монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2002. – 396 с.

5. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. –№ 30. – Ст. 141.

6. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

7. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.

8. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

9. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення : Закон України від 23 вересня 1997 р. № 538/97-ВР // Відомості Верховної ради України. – 1997. – № 48. – Ст. 296.

10. Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення : Закон України від 18 липня 1997 р. № 485/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – N 45. – Ст. 284.

11. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

12. Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 5 липня 1989 р. № ETS(132) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 100. – Ст. 3297.

13. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 50. – Ст. 302.

14. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

АТЕСТАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ЗАСІБ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ БЕЗДОМНИХ ОСІБ І БЕЗПРИТУЛЬНИХ ДІТЕЙ

Л. КОЖУРА,

ад'юнкт кафедри адміністративного права і процесу НАВС

SUMMARY

In the scientific article defined range of issues concerning designation of concepts «means the administrative and legal protection of homeless people and street children», «certification of businesses and individuals in the field of administrative and legal protection of homeless people and street children» and reveal their contents. The author analyzes the scientific position relating to the above concepts and provides its own definitions of these concepts.

Key words: “protection”, “certification”, “homeless person”, “street children”.

* * *

В науковій статті окреслюється коло питань, що стосуються визначення понять «засоби адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «атестація юридичних і фізичних осіб у сфері адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» та розкривається їх зміст. Автор аналізує наукові позиції, що стосуються вищезазначених понять та пропонує власне визначення вказаних категорій.

Ключові слова: «засоби захисту», «атестація», «бездомні особи», «безпритульні діти».

* * *

В научной статье определяется круг вопросов, касающихся обозначения понятий «средства административно-правовой защиты бездомных лиц и беспризорных детей», «аттестация юридических и физических лиц в сфере административно-правовой защиты бездомных лиц и беспризорных детей», и раскрывается их содержание. Автор анализирует научные позиции, относящиеся к вышеизложенным понятиям, и предлагает собственные определения указанных категорий.

Ключевые слова: «средства защиты», «аттестация», «бездомные лица», «беспризорные дети».

Постановка проблеми. Бездомні особи і безпритульні діти потребують особливого захисту та опіки з боку держави, державних службовців і громадських організацій, що працюють в інтересах вищевказаних незахищених верств населення. Фізичні та юридичні особи, які безпосередньо забезпечують адміністративно-правовий захист вищезазначених громадян та дітей, повинні володіти певним набором професійних якостей, щоб виконувати свої обов'язки максимально ефективно. Цьому сприятиме атестація працівників у сфері адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, яка на сьогодні не встановлена на законодавчому рівні, що бачиться неприпустимою правовою прогалиною, яку необхідно ліквідувати.

Стан дослідження проблеми. Проблему коштів адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей досліджували такі вчені-юристи, як В.Б. Авер'янов, Н.В. Вітрук, Е.А. Лукашова, П.М. Рабинович та інші вчені. Однак атестація працівників у сфері адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей залишається практично не дослідженою, тому автор статті бачить доцільним з'ясування змісту вищевказаного феномену.

Метою статті є визначення категорій «засоби адміністративно-правового захисту бездомних осіб і

безпритульних дітей» та «атестація працівників сфери адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей».

Виклад основних положень. Категорія «засоби» є терміном загальноживаним, проте його сутність відрізняється неоднозначним смисловим навантаженням. Юридична література не оперує чітко визначеним поняттям даного терміну, не зважаючи на його теоретичне та практичне застосування, що бачиться науковою та законодавчою прогалиною, оскільки «виключено, щоб юридичний термін позначав поняття з неусталеним змістом

і щоб термін з'явився раніше, ніж поняття» [1, с. 31].

Філософи-науковці теж не ввели зазначеної дефініції, проте вони оперують категорією «засоби виробництва», відповідно до якої – це, по-перше, предмети праці, які є об'єктом людського впливу, у сучасних виробничих процесах до них відноситься і сировина, тобто предмети природи, яких уже піддано певному впливу з боку людини, видозмінені її працею; по-друге, засоби праці – це сукупність усіх речових елементів, які людина використовує для впливу на предмет праці (знаряддя виробництва, виробничі будівлі, транспорт, сховища для сировини та продукції, земля, яка обробляється)» [2, с. 391].

Основоположною бачиться позиція К. Маркса, який під засобом розумів свідомість, волю, трудову активність людини, його перетворюючий вплив на природу [3, с. 357], оскільки вона значно розширює понятійне навантаження категорії «засоби», включаючи до її складу не тільки техніку, а й свідомі діяльні акти по використанню цієї техніки – тобто технологію застосування технічних засобів. Ця категорія у такому випадку відображає діалектичну єдність техніки та технології, інструментів і діяльності [4, с. 22].

Одночасно категорію «засоби» не можна віднести до юридичної термінології, оскільки вона лишається самостійно не визначеною. Що ж до компоненту «правові», який часто вживається поряд із терміном, про який йдеться вище, і який доводить свою належність до юридичної термінології, то можемо говорити виключно про існування словосполучення.

Класик юридичної думки С.С. Алексєєв вважає, що «правові засоби» – це субстанціональні, інституціональні правові феномени, що розглядаються в контексті власного функціонального призначення і скеровані на досягнення соціально корисних цілей [5, с.14-15].

Вищенаведене можна застосувати і до поняття адміністративно-правових засобів. При цьому воно матиме на увазі всю систему адміністративно-правових норм, що розглядається з позиції їх функціонального призначення з метою вирішення тих чи інших соціальних завдань, регулювання відповідного кола суспільних відносин.

Правові засоби розуміють як закріплені Конституцією, нормами законів або інших правових актів прийоми, способи впливу на суспільні відносини з метою досягнення певного результату. До них відносять юридичні норми, правовідносини, індивідуальні правостановлюючі веління і приписи, акти правозастосовчих органів тощо [6]. Адміністративно-правові засоби посідають важливе місце серед засобів правових, відрізняючись різноманітністю та особливими рисами, що також притаманні і засобам адміністративно-правового захисту бездомних осіб та безпритульних дітей.

Публічні органи управління широко використовують зазначені засоби, формуючи та вдосконалюючи суспільні відносини у різних сферах (у нашому випадку це сфера всебічного захисту бездомних осіб та безпритульних дітей), оскільки адміністративно-правові засоби являють собою дієвий структурний елемент регулятивної діяльності органів і поділ владних повноважень.

Характерні особливості та порядок застосування адміністративно-правових засобів у сфері адміністративно-правового захисту категорій осіб, що нами досліджуються, закріплено у законодавстві України відповідного спрямування,

уточнені ж такі засоби у нормативно-правових актах, що видаються органами виконавчої влади центрального та місцевого рівнів, а також органами місцевого самоврядування.

Процедура втілення в життя категорії, про яку йдеться, урегульована нормами права, закріпленими у актах, що забезпечують функціонування зазначеної галузі. Безпосередня ж реалізація покладена на публічні органи управління, зокрема їх посадових осіб, які здійснюють покладені на них державою повноваження. Найчастіше вони спрямовані на осіб, що надають адміністративно-правовий захист - органи публічного управління та громадські організації, та тих, хто такого захисту потребує - бездомні особи та безпритульні діти.

Отже, спираючись на наведене, можемо вивести власну дефініцію категорії адміністративно-правових засобів захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Так, **засоби адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей** – це сукупність прийомів та способів, за допомогою яких публічні органи управління регулюють суспільні відносини у сфері захисту даних незахищених категорій населення, що мають на меті дотримання та забезпечення їх інтересів.

Засоби адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей носять різноманітний характер, проте є взаємопов'язаними, являючи собою цілісну систему, та знаходяться у тісному зв'язку з засобами регулювання різних сфер діяльності публічних органів управління.

Чинне законодавство України закріплює вибір того чи іншого засобу доречність його застосування у тому чи іншому випадку.

Проведений аналіз адміністративного законодавства України та практики його застосування дозволяє виокремити наступні засоби адміністративно-правового захисту бездомних осіб та безпритульних дітей:

- 1) ліцензування;
- 2) атестацію;
- 3) контроль (нагляд);
- 4) адміністративну відповідальність за порушення прав незахищених верств населення, що нами досліджуються.

Далі розглянемо атестацію більш детально.

Атестація у сфері адміністра-

тивно-правового захисту бездомних осіб та безпритульних дітей не закріплена на законодавчому рівні. Вважаємо, що законодавцю слід встановити атестацію у сфері адміністративно-правового захисту бездомних осіб та безпритульних дітей для посадових осіб, які надають зазначеним категоріям населення соціальні послуги, тобто працівників публічних органів управління сфери у цьому напрямку, та членів громадських організацій, що захищають права людей, які опинилися на вулиці.

Енциклопедична, юридична та монографічна література лише частково розкриває поняття «атестація» та оперує наступними визначеннями:

✓ атестація – це проведення перевірки кваліфікації робітника шляхом періодичної оцінки його знань, досвіду, навичок, здібностей, тобто його відповідності займаній посаді чи роботі, яку він виконує [7, с. 10];

✓ під атестацією державних службовців зазвичай розуміють діяльність, в процесі якої атестаційна комісія в рамках встановленої науково обгрунтованої процедури з метою виявлення ступеня відповідності працівника займаній посаді проводить оцінку ділових, особистих та моральних якостей службовця, процесу та підсумків його службової діяльності, результатами якої стають висновки та рекомендації атестаційної комісії у відношенні покращення праці як службовця, що атестується, так і апарата всього державного органу [8];

✓ атестацією є встановлена державою форма періодичної перевірки спеціальної правоздатності певної категорії працівників та якості трудової функції, яку вони виконують, з метою встановлення відповідності осіб, що атестуються, займаній посаді, підвищення їх професійно-ділового та морально-політичного рівня, а також сприяння адміністрації в поліпшенні підбору і розстановки кадрів [9, с. 9].

Таким чином, наведені визначення дають підстави стверджувати, що атестація розглядається як аналіз професійних здібностей та якостей для посадових та службових осіб, відзначається її періодичність та оціночна роль при умові оцінювання працівника займаній посаді тощо. Найбільш вдалим, на нашу думку, визначенням є останнє запропонова-

не, яке бачиться найповнішим та найточнішим, оскільки помічає функції правових норм щодо атестації, та у ньому наявна спроба визначення їх місця в системі права.

На сьогодні не існує теоретичної та методологічної бази, яка б дозволяла ефективно оцінювати роботу працівників даної сфери. На нашу думку, це пов'язано, по-перше, з недостатньою «молодістю» сфери державного захисту бездомних осіб та безпритульних дітей (на державному рівні проблему бездомності на безпритульності дітей було визнано тільки у 2004 році), по-друге, громадські організації, які надають сьогодні подібний захист і залучають до цієї роботи волонтерів, вдячні будь-яким людям, що пропонують допомогу і роблять це у своїй переважній більшості на громадських засадах, не вимагаючи від них спеціальної освіти, кваліфікаційних чи професійних навичок тощо.

Проте вважаємо, що сучасна сфера адміністративно-правового захисту бездомних осіб і безпритульних дітей потребує процедури атестації працівників державної сфери адміністративно-правового захисту бездомних осіб та безпритульних дітей, які надають необхідний захист сьогодні, та, якщо припустити, що держава все-таки делегує повноваження у цій сфері громадським організаціям шляхом надання відповідної ліцензії на заняття захистом бездомних осіб і безпритульних дітей, то вимоги до учасників недержавних організацій, що будуть надавати соціальні та інші послуги людям, які опинилися у складних життєвих обставинах та на вулиці, слід зробити більш контрольованими та ввести процедуру атестації (оцінювання) волонтерів (учасників) громадських організацій.

Коли йде мова про бюджетне фінансування громадських організацій та про роботу з особами та дітьми, які є особливо вразливими внаслідок перебування на вулиці та проживають в асоціальних умовах, неможливо обійтися без розробки системи оцінювання результатів діяльності посадових осіб (учасників громадських організацій).

Та чи інша особа може успішно виконувати соціальну роботу, якщо їй притаманні такі особистісні якості, як: власна гуманістична спрямованість, чесність, об'єктивність, справедливність, тактовність, емпативність, спостережливість та уважність, терпимість, витримка та стриманість, порядність та совість тощо.

Але закріпити чи покласти в основу законодавства перераховані людські якості, що притаманні у своїй сукупності не всім індивідам взагалі, а окремим соціальним працівникам зокрема, неможливо. Тому ми можемо вести мову про перевірку належності виконання працівниками роботи, передбаченої вимогами їх посади в межах педагогічних стандартів та моральних правил [10].

В той же час недоцільно зводити оцінювання показників діяльності виключно до функції контролю. Перед ним стоїть ширший перелік завдань, що передбачають досягнення наступної мети:

- ✓ допомогти соціальним працівникам, які працюють із бездомними особами та безпритульними дітьми, усвідомити значення функцій, які вони виконують та організаційні цілі установи (громадської організації);

- ✓ спрямувати діяльність зазначених вище працівників у необхідному напрямку;

- ✓ вжити необхідних заходів для розвитку потенційних можливостей працівників, що залучені до роботи з бездомними особами та безпритульними дітьми;

- ✓ чітко ставити завдання перед працівниками, які надають послуги бездомним особам та безпритульним дітям, та інформувати їх про бажані для керівництва результати;

- ✓ час від часу дозволяти працівникам зазначеної сфери оцінювати ефект від своєї роботи самостійно та подавати пропозиції щодо її вдосконалення та покращення.

Висновок. Таким чином, за допомогою атестації посадової особи (члена громадської організації) можна здійснити аналіз роботи кожного конкретного працівника та використати результати атестації при оцінці діяльності всього публічного органу управління чи громадської організації, що надають адміністративно-правовий захист бездомним особам та безпритульним дітям.

Треба відзначити, що законодавець не надає загально визнаного поняття атестації. Тому, спираючись на наведені вище погляди вчених з приводу правової категорії «атестація», вважаємо за необхідне дати власне визначення поняттю «**атестація працівників сфери адміністративно-правового захисту бездомних осіб**

та безпритульних дітей» - це визначений законодавством аналіз якості професійної діяльності осіб, які надають соціальний (адміністративно-правовий) захист бездомним особам та безпритульним дітям.

Саме тому вважаємо за доцільне прийняти Постанову Кабінету Міністрів України «**Про атестацію працівників сфери захисту бездомних осіб та безпритульних дітей**», яка б передбачала, що атестації підлягають працівники як державного сектору зазначеного захисту, так і громадських організацій. Документ виступить своєрідним гарантом особі працювати надалі на відповідній посаді та отримувати заробітну плату, у випадку, якщо така особа проіде атестацію.

Список використаної літератури:

1. Хабибулин Н. И. Политико-правовые проблемы семиотический анализа языка закона (теоретико-методологическое исследование): Автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Н. И. Хабибуллин. - СПб., 2001. - 48 с.
2. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя. - М.: Изд-во полит. лит., 1975. - 496 с.
3. Маркс К. Соч. / К. Маркс, Ф. Энгельс. - Т. 20. - М.: Прогресс, 1985. - 580 с.
4. Шундилов К. В. Цели и средства в праве (общетеоретический аспект): дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Шундилов Константин Валериевич - Саратов, 1999. - 182 с.
5. Алексеев С. С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация / С. С. Алексеев // Советское государство и право. - 1987. - № 6 - С. 12-19.
6. Алексеев С. С. Теория права / Алексеев С. С. - М.: Изд-во БЕК, 1994. - 224 с.
7. Негру Ф. П. Научно-технический прогресс и трудовой договор: Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Ф. П. Негру. - М., 1972. - 12 с.
8. Стариков Ю. Н. служебное право: [учебник] / Стариков Ю. Н. - М.: БЕК, 1996. - 698 с.
9. Жиров А. П. Правовые аспекты аттестации руководящей работников и специалистов в промышленности: Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / А. П. Жиров. - М., 1979. - 201 с.
10. Государственная служба в Российской Федерации: (Сб. норматив. Актов): [учеб. пособие] / [сост. Ю. Н. Стариков]. - Воронеж: Изд-во ВГУ, 1995. - 320 с.

ИНСТИТУТ СОГЛАШЕНИЙ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

В. ШКЕЛЕБЕЙ,

аспирант кафедры уголовного процесса Национальной академии внутренних дел (Украина)

SUMMARY

The article presents a comparative analysis of the norms of the criminal procedure law, which form the Misses Institute in criminal proceedings of Ukraine and other countries. Identify common signs agreements for recognition of guilt and reconciliation, the stages of their detention, assessed the appropriate authority involved.

Key words: criminal trial, institute of agreements, agreement about confession of guilt, mediacya, judicial independence of side of defense.

* * *

В статье проводится сравнительный анализ норм криминального процессуального законодательства, образующих институт соглашений в уголовном судопроизводстве Украины и других стран. Выделены общие признаки соглашений о признании виновности и примирении сторон, этапы их заключения, оценены соответствующие полномочия участников процесса.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, институт соглашений, соглашение о признании виновности, медиация, процессуальная самостоятельность стороны защиты.

Постановка проблемы. В уголовном судопроизводстве Украины, как и во многих странах мира, существует проблема дифференциации процессуальной формы, ускорения и упрощения судебного разбирательства при неуклонном соблюдении прав и законных интересов участников процесса. Существующая “неразборчивость” правосудия особенно обостряется в том случае, когда в суд представляются достаточные доказательства вины лица в совершении преступления и подсудимый свою виновность также не отрицает, а поэтому возможно решить дело без полного судебного рассмотрения [1, с. 3].

Актуальность темы исследования. В условиях необходимости европейской интеграции Украины был принят новый Уголовный процессуальный кодекс Украины, который по заключению экспертов Совета Европы соответствует Европейской конвенции по правам человека, европейским стандартам в сфере правоприменения норм уголовно-процессуального права. Одним из основных и важных направлений нового Уголовного процессуального кодекса Украины является усовершенствование, оптимизация и существенное повышение оперативности уголовного производства. Институт соглашений в уголовном производстве – это мощный механизм, который позволит наилучшим образом реализовать поставленные задачи взамен существовавшей ранее советской модели уголовного производства.

Цель этой статьи – проанализировать закрепленный в УПК Украины институт соглашений на предмет целесообразности его внедрения в уголовное судопроизводство.

Изложение основного материала исследования. “Упрощенный” порядок уголовного судопроиз-

водства большинства европейских стран и США обеспечивает институт соглашений, который одновременно способствует реализации принципа процессуальной экономии, а также обеспечивает права потерпевшего на быстрое и полное возмещение причиненного ему вреда. В УПК Украины 2012 г. также закреплен особый порядок уголовного производства на основании двух видов соглашений: 1) о примирении между потерпевшим и подозреваемым или обвиняемым и 2) о признании виновности между прокурором и подозреваемым или обвиняемым (ст. 468). И если соглашения первого порядка в той или иной мере уже известны отечественному законодательству (например, примирение сторон по делам частного обвинения), то соглашение о признании виновности – абсолютная новелла уголовного процесса, требующая детального научного анализа.

Институт соглашений о признании виновности так и не получил достаточного освещения в отечественной юридической литературе, хотя возможность его закрепления в уголовном процессуальном законодательстве уже долгое время активно обсуждается на конференциях и

круглых столах, а также на страницах научных юридических изданий, посвященных проблемам реформирования уголовного судопроизводства. Причем диапазон взглядов на этот правовой институт колеблется от полного его отрицания до безоговорочного признания. Как правило, сам термин “соглашение о признании виновности” у большинства теоретиков ранее всегда вызывал негативный образ обвинителя и защитника, которые, несмотря на служебные барьеры и этические принципы, небескорыстно “торгуются” о благоприятном исходе дела, а затем “навязывают” свое решение подсудимому и судье, на чем производство заканчивается. Рассматривая особенности применения данного института, ученые отмечают, что нередко суть такого соглашения сводится к тому, что обвиняемый признает себя виновным в менее тяжком преступлении, чем совершенное им на самом деле. В обмен на это лицо, поддерживающее обвинение, требует назначения более мягкого наказания, чем такое, на которое мог рассчитывать обвиняемый в случае принципиального подхода к расследованию совершенного им преступления. Заключение такой “сделки” в практике европейских стран, как правило, влечет за собой упрощение процедуры дальнейшего судопроизводства, то есть дело не передается на рассмотрение суда присяжных, а собранные на досудебном следствии доказательства в суде практически не исследуются. Таким образом, противники соглашений о признании виновности, отрицая возможность включения этого правового института в новое уголовное процессуальное законодатель-

ство постсоветских стран, утверждают, что этот институт противоречит принципам уголовного процесса, в частности, принципу объективной истины, увеличивая риск судебной ошибки [2, с. 16–19].

Действительно, институт освобождения от уголовной ответственности, например, по федеральному уголовному законодательству США, в сравнении с уголовным законодательством Украины, имеет свою специфику. Характерной особенностью досудебного производства в США является то, что в нем значительно сокращена “дистанция” от момента совершения преступления до принятия итогового процессуального решения по делу, причем заключением соглашений о признании виновности в этой стране заканчивается, по разным оценкам, от 80 до 90 процентов всех досудебных производств. Подобное соглашение нередко заключается и в том случае, когда обвиняемый признает себя виновным в совершении менее тяжкого преступления или же не по всем пунктам обвинительного акта, а также когда обвинитель, сомневаясь, что присяжные признают обвиняемого виновным, предъявляет обвинение в совершении преступления меньшей степени тяжести. Поэтому, когда прокурор не уверен, что сможет доказать, к примеру, совершение лицом умышленного убийства, он выдвигает обвинение в причинении смерти по неосторожности [3; 4].

Считаем, что закрепление в отечественном законодательстве института соглашений о признании виновности в “американской интерпретации” могло бы привести к ситуации, когда невиновное лицо, боясь наказания за тяжкое преступление, признает себя виновным в совершении преступления меньшей степени тяжести (другими словами, повторится известная негативная практика, когда подозреваемый “берет на себя” то, чего не совершал). Вместе с тем, нетрудно заметить, что такое смягчающее вину обстоятельство как раскаяние, предусмотренное уголовным законодательством Украины и других стран СНГ еще с советских времен, также содержит элементы признания виновности. Близким к закреплению в УПК Украины производству на основе соглашений о признании виновности считаем особый порядок судебного разбирательства, предусмотренный УПК Российской Федерации (раздел X), а также “упрощенный” порядок судеб-

ного разбирательства, закреплённый УПК Украины в редакции 1960 г. (части 3, 4 и 5 ст. 299). Соглашения о признании виновности известны практике не только в странах англо-американского типа уголовного процесса. Такие процедуры закреплены в УПК Италии, Испании, Германии, Бельгии, Нидерландов и других стран. Например, аналогичной соглашением о признании виновности в Украине является так называемая процедура “*patteggiamento*”, закреплённая в УПК Италии. Согласно данной норме, в любое время до судебного разбирательства прокурор, обвиняемый (его защитник) могут договориться о квалификации преступления и возможной мере наказания, подав в суд соответствующее ходатайство.

Согласно же УПК Украины, соглашение о признании виновности заключается между прокурором и подозреваемым или обвиняемым по инициативе любой из сторон. Такое соглашение не может быть заключено в уголовном производстве, в котором участвует потерпевший (физическое или юридическое лицо), а также по особо тяжким преступлениям, независимо от круга субъектов, которым причинен ущерб.

Процессуальный порядок соглашения о признании виновности аналогичный примирению сторон, хотя и имеет ряд особенностей. Прежде всего, такое соглашение можно заключать как в рамках производства по уголовным проступкам, преступлениям небольшой тяжести, так и по тяжким преступлениям, вследствие которых ущерб нанесен государственным и общественным интересам (ч. 4 ст. 469 УПК Украины). Инициатива такого соглашения может исходить как от прокурора, так и от подозреваемого или обвиняемого. Например, если обвиняемый до провозглашения им последнего слова достигнет согласия с прокурором или потерпевшим, он может перед последним словом или даже во время своей речи заявить о желании заключить одно из возможных соглашений. При этом суд, предоставляя возможность обвиняемому закончить свое выступление, согласно ч. 3 ст. 474 УПК безотлагательно останавливает проведение процессуальных действий и переходит к рассмотрению соглашения по сути.

Заключение соглашения с прокурором в итоге предполагает смягчение наказания или полное освобождение от уголовной ответствен-

ности. Поэтому предложенная в соглашении мера наказания предварительно согласовывается сторонами с учетом характера обвинения и обстоятельств, которые должны учитываться прокурором (ст. 470 УПК). Следствием заключения соглашения о признании виновности является ограничение прав прокурора и обвиняемого (подсудимого) на обжалование решения суда в апелляционном или кассационном порядке.

В УПК Украины учтены ситуации, когда в уголовном производстве фигурируют несколько подозреваемых или обвиняемых (ч. 8 ст. 469), поскольку в случае, если уголовное производство осуществляется в отношении нескольких таких лиц, соглашение о признании виновности может быть заключено с одним (или несколькими) из подозреваемых или обвиняемых.

В отличие от соглашения о признании виновности, инициировать соглашение о примирении сторон имеет право только потерпевший либо подозреваемый или обвиняемый. При этом вести переговоры (договариваться) по поводу заключения такого соглашения могут, кроме этих лиц, защитник, представитель (законный представитель), а также другое лицо, одобренное сторонами, за исключением следователя, прокурора или судьи, поскольку именно эти участники производства могут быть объективно не заинтересованы в производстве на основании соглашения, допускающего возможность принятия судебного решения, не дожидаясь завершения расследования в полном объеме. Посредниками при заключении соглашений о примирении, на наш взгляд, могут быть профессиональные специалисты (медиаторы), которые будут помогать консультациями обеим сторонам при достижении договоренности и составлении проектов необходимых документов.

Под медиацией в уголовном производстве следует понимать деятельность специалиста (медиатора) по урегулированию споров, которая осуществляется в рамках переговоров сторон уголовно-правового конфликта с целью заключения между ними мирового соглашения [5; 6]. В предложенном нами варианте проекта Закона Украины “О медиации (посредничестве) в уголовном судопроизводстве” определено, что медиатор – это физическое лицо, являющееся независимым посредником в урегулировании сторонами уголовно-

правового конфликта, возникшего между ними. Медиация в уголовном производстве – это процедура разрешения уголовных конфликтов их сторонами, основанная на принципах добровольности, и равенства сторон, конфиденциальности, независимости и беспристрастности с привлечением медиатора, направленная на самостоятельное достижение сторонами решений по урегулированию уголовного конфликта в порядке, предусмотренном УПК Украины. Внедрение в правовое поле института медиации, прежде всего, требует законодательного определения статуса самих “медиаторов”, полномочий центрального органа, целью деятельности которого являлась бы координация работы таких посредников, а также закрепления круга производств, в которых возможна медиация (например, во Франции нет никаких ограничений по ее применению, а в Польше возможность медиации допускается лишь по делам о нетяжких преступлениях).

Соглашение о примирении может также заключаться, если его сторонами или стороной является несовершеннолетний, в связи с чем привлекаются законные представители и защитники несовершеннолетних. При этом если несовершеннолетний достиг шестнадцатилетнего возраста, он имеет право примириться самостоятельно, но при согласии его законного представителя. Если же несовершеннолетний не достиг 16 лет, соглашение о примирении с его согласия заключает законный представитель.

Примирение сторон возможно по уголовным проступкам, преступлениям небольшой и средней тяжести, а также в уголовном производстве в форме частного обвинения. По тяжким и особо тяжким преступлениям примирение сторон не допускается. Если в уголовном производстве участвуют несколько потерпевших по одному и тому же преступлению, соглашение может быть заключено лишь со всеми пострадавшими без исключения. Если же участвуют несколько потерпевших по различным преступлениям, соглашение заключается с одним или несколькими потерпевшими. В последнем случае материалы, по которым стороны достигли согласия, подлежат выделению в отдельное производство.

Когда стороны выразили желание на примирение и заключение соглашения, обсудили основное содержание такой договоренности, то при

непосредственном заключении сделки должны учитываться требования относительно ее содержания (ч. 1 ст. 471 УПК Украины). Во избежание каких-либо процессуальных нарушений и давления на потерпевшего со стороны защиты, законодатель обязывает суд убедиться, что заключение соглашения является добровольным, исключая применение насилия, принуждения или угроз по отношению к нему. Для подтверждения добровольного волеизъявления потерпевшего суд, в случае необходимости, может истребовать документы, в частности жалобы подозреваемого или обвиняемого, подаваемые ими на разных этапах уголовного производства, и решения по результатам их рассмотрения, вызвать в судебное заседание определенных лиц и допросить их.

Следует выделить обязательные этапы заключения соглашений о признании виновности и примирении сторон в уголовном производстве Украины: 1) первоначальное согласие сторон вступить в переговоры; 2) процессуальное закрепление фактических обстоятельств дела в материалах уголовного производства; 3) квалификация преступления в соответствии с нормами уголовного (материального) права; 4) признание подозреваемым или обвиняемым сути и содержания сообщенного ему подозрения (обвинительного акта); 5) двусторонняя договоренность об освобождении лица от уголовной ответственности или же, если это невозможно, достижение договоренности относительно меньшего объема обвинения, изменения обвинения или назначения более мягкого наказания; 6) подготовка проекта и подписание соглашения; 7) предоставление подписанного соглашения на утверждение в суд. После принятия соответствующего решения и утверждения соглашения, при наличии оснований для освобождения лица от уголовной ответственности или смягчения наказания, суд своим определением прекращает уголовное производство.

Выводы. Таким образом, в контексте нашего исследования приходим к выводу, что заключение соглашений о признании виновности и примирении сторон в уголовном судопроизводстве Украины имеют ряд общих признаков, в частности: их целью является урегулирование уголовно-правового конфликта; эти соглашения предполагают систему взаимных уступок (компромиссов),

их заключение происходит под контролем суда, обе модели соглашений основываются на добровольном волеизъявлении сторон; рассмотрение соглашений судом происходит в особом порядке, закрепленном УПК; заключение соглашений может инициироваться в любой момент, как на стадии досудебного расследования (начиная с сообщения лицу о подозрении), так и во время судебного разбирательства; утвержденные судом таких соглашений влечет важные правовые последствия вплоть до прекращения производства по делу и освобождения лица от уголовной ответственности, а также могут существенно влиять на избираемую меру наказания.

С учетом вышеизложенного, закрепление в УПК Украины института соглашений считаем позитивным шагом на пути решения проблем современного уголовного судопроизводства, относящихся как к досудебному следствию, так и судебным стадиям. Вместе с тем, расширение процессуальной самостоятельности стороны защиты в формах и методах воздействия на ход уголовного производства не лишает следователя и прокурора обязанности доказывать должным образом, а суд – объективно исследовать обстоятельства совершенного правонарушения.

Список использованной литературы:

1. Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження / П. В. Пушкар / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2005.
2. Іваненко П. С. Примирення винного з потерпілим / П. С. Іваненко // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. – № 8.
3. Козочкин И. Д. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии : [учебное пособие] / И. Д. Козочкин. – М. : Омега, 1992.
4. Прилуцкий С. Институт допустимости доказів у кримінальному судочинстві США та Англії : порівняльно-правовий аспект / С. Прилуцкий // Право України. – 2006. – № 10. – С. 132–134.
5. Попаденко Е. В. Применение примирительных процедур (медиации) в уголовном судопроизводстве / Е. В. Попаденко. – М., 2010.
6. Айрестен И. Деятельность в области восстановительного правосудия в Европе / И. Айрестен // Восстановительный подход в работе с несовершеннолетними правонарушителями (зарубежный опыт). – М., 2005.

ЭТИМОЛОГИЯ ДИСЦИПЛИНАРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Л. ЕРМОЛЕНКО-КНЯЗЕВА,
аспирант Классического частного университета

SUMMARY

Etymology of concepts «discipline» and «responsibility» has been defined, the nature of disciplinary action as a form of legal liability based on these concepts has been described.

Key words: responsibility, legal responsibility, disciplinary responsibility, state discipline, misconduct, disciplinary liability of civil servants.

* * *

Определяется этимология понятий «дисциплина» и «ответственность», на основе данных понятий раскрывается сущность дисциплинарной ответственности как одного из видов юридической ответственности

Ключевые слова: ответственность, юридическая ответственность, дисциплинарная ответственность, государственная дисциплина, служебная дисциплина, дисциплинарная ответственность государственных служащих.

Постановка проблемы. История государственной независимости Украины насчитывает всего двадцать два года, а потому сущность дисциплинарной ответственности в нашем государстве значительного развития почти не получила. Вопросы сущности дисциплинарной ответственности в украинском законодательстве почти отсутствуют и находятся в различных по своей природе нормативно-правовых актах, в частности в дисциплинарных уставах Вооруженных сил и органов внутренних дел Украины, Кодексе законов о труде Украины и Уголовно-исполнительном кодексе Украины, а также в целом ряде законов и подзаконных актах Украины. А поэтому указанная проблема влечет за собой прирост количества граждан, которые незаконно привлекаются к дисциплинарной ответственности только из-за несовершенства соответствующего законодательства.

Актуальность темы. Одной из проблем дисциплинарной ответственности, которая на данный момент стоит перед учеными, является проблема определения ее сущности, отделяющая этот вид юридической ответственности от других. От ее решения зависит как теоретическая конструкция этого вида юридической ответственности, так и законотворческая практика. Важной является разработка и внедрение именно законодательного определения сущности дисциплинарной ответственности.

Проблемы дисциплинарной ответственности базируются на работах и выводах ученых – представителей общей теории государства и права, административного и трудового права, а также других отраслей права. В частности, они раскрываются в работах таких известных ученых, как В.Б. Аверьянов, А.Б. Агапов, С.С. Алексеев, А.М. Бандурка, Г.П. Бондаренко, И.А. Галаган, С.Т. Гончарук, В.В. Касюлин, Е.В. Кли-

кина, О.Н. Княгинина, В.К. Колпаков, А.В. Никифоров, Д.Н. Овсянко, А.В. Оболонский, С.В. Петков, М.В. Плюхин, С.В. Подкопаева, С.Н. Прилипко, В.Н. Скобелкин, О.Н. Ярошенко и многие другие.

Большинство работ, посвященных дисциплинарной ответственности, датировано еще советским периодом, а современные наработки касаются лишь отдельных аспектов дисциплинарной ответственности. Такое состояние раздробленности проблемы требует новейших исследований в области административного права, профилактике и предотвращении правонарушений в обществе. На данном этапе основательно не исследовались аспекты относительно этимологии понятия „дисциплинарная ответственность”, что и составляет актуальность тематики.

Целью статьи является исследование этимологии понятия „дисциплинарная ответственность” и его составляющих.

Изложение основных положений.

Раскрывая вопрос определения понятия и содержания института дисциплинарной ответственности необходимо определить этимологию понятия „дисциплинарная ответственность”, составляющими которого являются понятия дисциплина и ответственность.

В первую очередь раскроем сущность понятия „дисциплина”. Отметим, что дисциплина проявляется в тщательном выполнении социальных принципов и норм поведения, в привычке к порядку, соблюдению законов и подчинении собственного интереса интересам организации [1, с. 257]. В толковом словаре украинского языка под редакцией В. В. Ярошенко и А. Н. Слипушко дисциплина определена как „твердо установленный порядок, распорядок, соблюдение которого является обязательным для всех членов данного коллектива” [2, с. 758]. Согласно украинской юридической энциклопедии Ю.С. Шемшученко дисциплина (лат. „disciplina” – сдержанность, строгость) – это точное, своевременное и неукоснительное соблюдение установленных правовыми и другими социальными нормами правил поведения в общественной и государственной жизни [3, с. 199]. В экономической энциклопедии С. В. Мочерного дисциплина определяется как своевременное и надлежащее выполнение правил и обязанностей [4, с. 349].

В дальнейшем отметим, что как отмечают Г.В. Осовская и А.В. Крушельницкая, родовым признаком дисциплины является порядок – совокупность правил поведения, соблюдение которых требуется от

человека [5]. Раскрывая некоторые аспекты по разделу дисциплины на виды, следует подчеркнуть, что по мнению В.П. Петкова и О.В. Кривенко, среди разновидностей дисциплины существуют общеобязательная и специальная дисциплины (обязательны только для членов определенной организации) [6, с. 90]. В своих работах В.И. Щербина выделяет дисциплину: трудовую и служебную. Служебная дисциплина, по его мнению, является разновидностью дисциплины труда и состоит в особой сфере служебно-трудовых отношений [7, с. 9].

Другие ученые выделяют также дисциплину государственную, трудовую, служебную и другие [8, с. 49]. Проанализируем более детально указанные виды дисциплины.

Трудовая дисциплина – это форма общественных связей людей в процессе выполнения трудовых функций, с обязательным подчинением участников определенному распорядку. Дисциплина вводит личность в определенный стереотип поведения, принят и поддерживается данным коллективом. Итак, трудовая дисциплина – это выполнение каждым работником своих функций и обязанностей, соблюдение установленных требований, правил и ответственность за их выполнение.

Обеспечение трудовой дисциплины начинается с точного определения круга обязанностей каждого работника. Эти обязанности устанавливаются правилами внутреннего трудового распорядка, должностными положениями и инструкциями, приказами и распоряжениями. Ответственность отдельных категорий работников закрепляется в тех сферах общественного производства, в которых строгое соблюдение дисциплины имеет особо важное значение, и любая дезорганизация служебных отношений может вызвать определенные негативные последствия.

Государственная дисциплина предусматривает порядок отношений, установленный государством, согласно которому все государственные органы, организации, должностные лица и граждане обязаны выполнять возложенные на

них задачи и обязанности. Характерным признаком государственной дисциплины является то, что одним из участников отношений всегда является государство в лице того или иного государственного органа (должностного лица).

Работа в государственном органе и выполнение организационно-распорядительных или консультативно-совещательных функций обуславливает наличие основной характеристики дисциплины государственных служащих, а именно – соблюдение предусмотренных законами и другими нормативно-правовыми актами запретов и установленных ограничений при прохождении государственной службы.

Таким образом, служебную дисциплину целесообразно определять как определенное правовое положение, которое заключается в четкой реализации предоставленных прав, точном исполнении, а также в неуклонном соблюдении установленных общих и специальных ограничений государственными служащими. То есть, несоблюдение именно служебной дисциплины должно приводить к привлечению государственных служащих к дисциплинарной ответственности.

Итак, было определено сущность первой составляющей понятия дисциплинарной ответственности, а именно – дисциплины, которая представляет собой соблюдение установленных правил поведения во время трудового процесса.

В дальнейшем, считаем целесообразным, раскрыть содержание понятия ответственности. Это направление было предметом рассмотрения таких ученых, как В.Б. Аверьянов, А.Б. Агапов, С.С. Алексеев, Г.П. Бондаренко, И.А. Галаган, С.Т. Гончарук, В.К. Колпаков и многие другие. Проблемы сущности ответственности, как социального явления, несмотря на ее широкую разработанность, являются весьма актуальными.

Рассматривая понятие ответственности отметим, что в специальной литературе нет единого подхода к его определению и в различных областях науки это понятие используется учеными в зависи-

мости от различных аспектов [9]. В „Юридической энциклопедии” присутствует такое понятие юридической ответственности – это вид социальной ответственности, суть которой заключается в применении к правонарушителям (физическим или юридическим лицам) предусмотренных законодательством санкций, которые могут обеспечиваться для выполнения государством также и в принудительном порядке [9]. В правовой литературе за основу в термине „ответственность” берется преимущественно соответствующая мера взыскания с нарушителя долга, обязанности [10].

Из вышеуказанного можем отметить, что в наиболее общем виде ответственность представляет собой отношение, которое обеспечивает интересы и волю взаимосвязанных субъектов, гарантированные обществом и государством. Ответственность реализуется на основе последовательного взаимодействия трех основных ее составляющих: а) осознание обязанности б) оценки поведения в) наложения санкций за неисполнение или ненадлежащее исполнение обусловленных правил поведения.

Раскрывая сущность юридической ответственности, следует отметить, что она состоит из нескольких видов, среди которых функционирует и дисциплинарная ответственность. Итак, общепризнанно, что дисциплинарная ответственность является самостоятельным видом юридической ответственности. В свою очередь юридическая ответственность является видом ответственности социальной.

С.В. Подкопаев отмечает, что дисциплинарная ответственность, как и другая юридическая ответственность, как правовое явление, является процессом воздействия, с одной стороны, на лицо, совершившее правонарушение, а с другой – на потенциального правонарушителя. Государство устанавливает степень негативной оценки действия (бездействия), которая признается проступком, и те лишения, которые должен перетерпеть нарушитель. Иными словами, само наличие законодательного закрепления дисциплинарной ответственности (осно-

ваний возникновения, видов дисциплинарных взысканий) влияет на формирование мотивов поведения, сдерживающих от нарушений [11].

По мнению А.Н. Ярошенко и С.М. Прилипко, дисциплинарная ответственность работников является одним из видов юридической ответственности, т.е. обязанность работника понести наказание, предусмотренное нормами законодательства о труде за противоправное неисполнение или ненадлежащее исполнение своих трудовых обязанностей [11]. Как видим, указанное определение охватывается только трудовым законодательством и не включает особенностей специальной дисциплинарной ответственности, в частности дисциплинарной ответственности государственных служащих, что является весьма существенным недостатком.

По поводу дисциплинарной ответственности свое мнение высказал А.Н. Бандурка. Он отметил, что дисциплинарную ответственность влекут нарушения, связанные с неисполнением или ненадлежащим исполнением по вине работника возложенных на него трудовых (служебных) обязанностей, то есть признаются дисциплинарными проступками. Должностные лица определенных категорий подлежат дисциплинарной ответственности также за проступки, которые хотя и не являются нарушениями трудовой дисциплины и служебных обязанностей, но признаются несовместимыми с достоинством и назначением этих лиц (в частности, работники правоохранительных органов) [12, с. 210].

Другие ученые отмечают, что дисциплинарная ответственность – это применение (наложение) мер дисциплинарного взыскания к виновному лицу. Так, например, Д.М. Овсянко определяет дисциплинарную ответственность как применение мер дисциплинарного взыскания к государственному служащему в порядке служебного подчинения за виновные нарушения правил государственной службы, не определенные в уголовном порядке [14, с. 145]. Но в приведенных выше определениях дисциплинарная ответственность толкуется в основном с

точки зрения наказания, применяемого за нарушение дисциплины. По этому поводу достаточно справедливо высказалась О.В. Климкина, которая отмечает, что не нужно делать равенство между понятиями „ответственность” и „наказание”. Конечно, без применения соответствующего взыскания, говорить о том, что лицо привлечено к дисциплинарной ответственности невозможно. Но не нужно забывать и о том, что ответственность – это не только факт применения наказания, но и особое правовое положение после этого. Иными словами, привлечение к дисциплинарной ответственности имеет целью определенные негативные последствия материального или морального характера, которые наступают для лица после применения мер пресечения.

Последнее время правовая наука все больше внимания уделяет дисциплинарной ответственности государственных служащих, поскольку природа и механизм этого вида юридической ответственности являются достаточно неисследованными. А потому просто необходимо рассмотрение вопроса законодательного закрепления понятия дисциплинарной ответственности, что в определенной степени будет способствовать выяснению сущности дисциплинарной ответственности государственных служащих. Отсутствие в законодательстве указанного института порождает возникновение различных взглядов ученых-юристов как на само понятие дисциплинарной ответственности государственных служащих, так и на определение оснований для ее применения.

Выводы. Таким образом, дисциплинарную ответственность можно определить как один из видов юридической ответственности работника, которая выражается в виновном нарушении трудовой или служебной дисциплины с применением к нему предусмотренных правовыми нормами дисциплинарных взысканий а также осознания негативных последствий материального или морального характера, которые наступают для лица после применения мер пресечения.

Список использованных источников:

1. Ануфриев М.И., Бандурка А.М., Ярмиш А.Н. Высшее учебное заведение МВД Украины: Научно-практическое пособие. - М.: Ун-т внутр. дел, 1999. - 369с.
2. Новый толковый словарь украинского языка в 4 томах. / Сост. Ярошенко В.В., Слипущко О.М. - М.: Аконтит, - 1998. Т. 1. - 910 с.
3. Юридическая энциклопедия в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (председатель ред.) И др.. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-И. - 743 с.
4. Экономическая энциклопедия в 3 т. / Под ред. С. В. Мочерний (отв. ред.) И др.. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 864 с.
5. Осовская Г.В., Крушельницкая О.В. Управление трудовыми ресурсами: Учеб. пособие. - М.: ЖГП, 2000. - 304 с.
6. Петков В.П., Кривенко А.В. Дисциплина как гарант в профилактике правонарушений // Вестник Запорожского юридического института. - Запорожье, 2001. - № 3. - С. 89-95.
7. Щербина В.И. Дисциплинарная ответственность государственных служащих органов внутренних дел: Дис. ... Канд. юрид. наук (12.00.05) / Университет внутр. дел. - Харьков, 1998. - 174 с., С. 9
8. Крушельницкая О.В. Мельничук Д.П. Управление персоналом: Учебное пособие. - К.: Кондор, 2003. - 296 с.
9. Шнейдер М.А. Советское Уголовное право. Общая часть. - М.: Юрид. лит., 1965. - 173 с.
10. Санталовых А.И. Теоретические вопросы Уголовного ответственно сти. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1982. - 96 с., С. 6
11. Прилипко С.Н., Ярошенко А.М. Трудовое право Украины: Учебник. - 2-е изд., Перераб. и доп. - М.: Издательство «Финн», 2009. - 728 с.
12. Административная деятельность. Часть особенная: Учебник / Под общ. ред. проф. О.М. Бандурки. - М.: Изд-во Ун-та внутр. дел, «Эспада», 2000. - 368с. - С.210
14. Овсянко Д.М. Государственная служба в Российской Федерации: Уч. пособие.-М., 1996. с. 145.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ

Б. ОНИЩЕНКО,
заместитель руководителя аппарата Кировского районного суда г. Кировоград

SUMMARY

The article provides a definition of legal regulation of responsibility of officials in the administrative reform in Ukraine. With particular emphasis in the article is characteristic of constitutional, criminal, administrative, disciplinary, civil, political and moral responsibility of the officials. The paper also examined the legislative acts regulating the issue of the prosecution of officials, the subjects of such powers, the consequences of borrowing, collection, subjective side of justice. Analysis of the structure allowed the question of the meaning of all the above described system of legal responsibility.

Keywords: regulation, responsibility, official sanction.

* * *

Статья предоставляет собой определение особенностей правового регулирования ответственности должностных лиц в рамках административной реформы в Украине. При этом особое внимание в статье занимает характеристика конституционной, уголовной, административной, дисциплинарной, гражданской, политической и моральной ответственности должностных лиц. В статье также исследованы законодательные акты, которые регулируют вопрос о привлечении к ответственности должностных лиц, субъекты таких полномочий, последствия привлечения, взыскания, субъективные стороны ответственности. Анализ структуры разрешил вопрос о смысле всей вышеизложенной системы юридической ответственности.

Ключевые слова: регулирование, ответственность, должностное лицо, взыскания.

Введение. В соответствии со ст. 3 Конституции Украины «человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей ценностью» [1]. Однако провозглашенные демократические ценности достигаются постепенно, а правовое государство становится реальностью с достижением высокого уровня правосознания, разработкой и практической реализацией эффективных норм ответственности, ориентированных на защиту гарантированных конституционных прав человека.

Украина в рамках административной реформы проводит реформирование государственной службы, как ее органической составляющей, что является целостной системой становления административно-правового статуса должностных лиц, разграничения полномочий должностных и служебных лиц, привлечения их к административной ответственности за совершение ими должностных правонарушений. Переход к новой административной культуре предполагает необходимость изменения отношений между гражданами и государством, установление стандартов качества работы государственных служащих, повышения ответственности за служебные правонарушения, ведь особый статус государственного служащего означает, прежде всего, особую, повышенную ответственность перед обществом.

Целью статьи является исследование видов ответственности, к которым могут привлекаться должностные лица и определение особенностей такого привлечения.

Методы и использованные материалы. Методологическую и теоретическую основу исследования составили общенаучный и частнонаучные методы, позволяю-

щие прийти к выводу о необходимости приведения существующего законодательства в сфере ответственности руководителей органов исполнительной власти в соответствие с принципами науки теории права, дабы исключить практику привлечения к юридической ответственности лиц на основе субъективизма и сиюминутных политических интересов.

Полученные результаты и об- суждения. Как отмечает А. Петришин, «должностное лицо должно быть привлечено к повышенной юридической ответственности» [2]. Это объясняется, прежде всего, тем ответственным положением в системе государственного управления, которое занимают руководители органов исполнительной власти.

Неэффективный контроль за деятельностью государственных служащих, неотработанный механизм административной, материальной и дисциплинарной ответственности – это факторы, которые приводят к коррупции в государственной службе и в других сферах общественной жизни. Концепция административной реформы в Украине определяет разработку вопросов ответственности органов исполнительной власти, их должностных лиц за свои решения, действия или бездействия, что является неотложной задачей государства [3].

Учитывая отраслевую принадлежность правовой нормы, что нарушена, и вид совершенного правонарушения, выделяют, например, следующие виды юридической ответственности:

1) конституционная ответствен-

ность – состоит в применении к государственным органам, органам местного самоуправления, должностным лицам, объединениям граждан, отдельным гражданам за нарушение норм Конституции таких санкций, как отстранение от должности высших лиц государства; отставку должностных лиц или всего органа; досрочное прекращение полномочий государственных органов или должностных лиц, признание неконституционными нормативно-правовых актов или отдельных их частей; приостановление действий актов исполнительных органов власти; лишение гражданства и т.д.

В современной правовой науке специфической по определению разновидностью юридической ответственности, ряд авторов называют конституционно-правовую ответственность. Ее особенностью является то, что она может применяться в условиях, когда нормы права вообще не нарушаются. В этих случаях ответственность связана с теми действиями, которые расцениваются как отрицательные в политическом плане (например, коллективная ответственность Кабинета Министров Украины перед Верховной Радой Украины). Привлечение правительства к ответственности имеет не юридический, а политический характер [4].

Из украинских ученых, например, А. Мельник предлагает следующее определение конституционно-правовой ответственности «... конституционно-правовая ответственность высших органов государственной власти является юридической ответственностью политического характера, существует в сфере конституционных отношений и реализуется ответственностью субъектов конституционно-правовых отношений (положительный аспект) осуществления их правового статуса и компетенции, а в случае его нарушения – в принудительном перенесении мер воздействия (отрицательная ответственность), суть

которых заключается в исключении из сферы политики путем лишения права осуществлять государственную власть» [5].

2) уголовная ответственность – заключается в применении к виновному вменяемого физического лица, совершившего преступление, меры государственного осуждения в виде лишения или ограничения личного, имущественного или иного характера (наказание). Уголовный кодекс Украины закрепляет исчерпывающий перечень действий, признаваемых преступлениями, и виды наказаний, а Уголовно-процессуальный кодекс – регламентирует порядок привлечения к уголовной ответственности. Полномочиями привлечения к юридической ответственности в Украине наделен только суд [6]. Должностные лица привлекаются к уголовной ответственности за совершение так называемых служебных преступлений, которые по характеру и проявлением нарушений подразделяются на: нарушение полномочий (невыполнение, ненадлежащее выполнение полномочий, преступная халатность, бездействие), превышение полномочий (совершение акта, не имеет законной силы, превышение границ власти или несоблюдение форм, процедур), совершение акта, относится к полномочиям, но в противозаконных целях [7]. Особенностями этого вида ответственности является состояние судимости после отбывания наказания. Таким образом, уголовная ответственность – это наиболее суровый вид юридической ответственности, назначается только судом в пределах материального и процессуального права.

3) административная ответственность – состоит в применении к виновным физическим, юридическим или должностным лицам административных взысканий за совершение административного нарушения. Применяется судом, органами государственного управления, государственными комиссиями, инспекциями, должностными

лицами к лицам, которые не подчинены по службе. Административная ответственность не влечет за собой судимости.

В соответствии со статьей 14 «Ответственность должностных лиц» Кодекса Украины об административных правонарушениях «должностные лица подлежат административной ответственности за административные правонарушения, связанные с несоблюдением установленных правил в сфере охраны порядка управления, государственного и общественного порядка, природы, здоровья населения и других правил, обеспечение выполнения которых входит в их служебные обязанности» [8].

С. Гончаренко определяет, что «административная ответственность как разновидность правовой ответственности – это специфическая форма негативного реагирования со стороны государства в лице его компетентных органов на соответствующую категорию противоправных проявлений (прежде административных проступков), согласно которой лица, совершившие эти правонарушения, должны дать ответ перед полномочными государственными органами за свои неправомерные действия и понести за это административные взыскания в установленном законом порядке» [9]. Административная ответственность в этом случае должна иметь именно карательный характер.

А. Матиос среди целей административного воздействия определяет такие, как дальнейшее повышение эффективности административной ответственности, надлежащее использование воспитательных, предохранительных и профилактических возможностей, заложенных в содержании административных взысканий.

К должностным лицам за административные правонарушения применяются более строгие штрафные санкции, чем к гражданам, что обусловлено правом этих лиц осуществлять юридические действия властного характера. Следует от-

метить, что они подлежат административной ответственности за несоблюдение только тех правил, выполнение которых относится к их служебным обязанностям. К тому же непосредственным нарушителем может быть не само должностное лицо, но и другие, в частности подчиненные ему лица. Кроме того, должностные лица могут нести административную ответственность и как обычные граждане, если нарушения установленных правил не связано с выполнением служебных обязанностей. Например, в случае наложения административного взыскания за злостное неповиновение законному распоряжению или требованию работника милиции или его оскорбление – служебное положение лица не учитывается.

Административное правонарушение, совершенное должностным лицом, одновременно является и дисциплинарным проступком, поскольку предполагает ненадлежащее исполнение служебных обязанностей. Поэтому не исключается привлечение ее к двум видам юридической ответственности – административной и дисциплинарной, однако этот вопрос должен решаться в каждом конкретном случае с учетом всех обстоятельств дела [10].

4) дисциплинарная ответственность – состоит в обязанности ответить за совершенное нарушение трудовой дисциплины служащих и испытать дисциплинарные взыскания.

Правовым основанием привлечения к дисциплинарной ответственности является совершение дисциплинарного проступка. За нарушение трудовой дисциплины применяются особые санкции – дисциплинарные взыскания, налагаемые собственником или уполномоченным им органом непосредственно за обнаружением проступка, но не позднее одного месяца со дня его обнаружения, не считая времени освобождения работника от работы в связи с временной нетрудоспособностью или пребыванием его в

отпуске (не более шести месяцев с момента совершения проступка).

Определенные особенности имеет специальная дисциплинарная ответственность государственных служащих. К таким субъектам применяются меры дисциплинарного воздействия, предусмотренные как ст. 147 Кодекса законов о труде (выговор и увольнение) [11], так и в статье 14 Закона Украины «О государственной службе» (предупреждение о неполном служебном соответствии и задержка до одного года в присвоении очередного ранга или в назначении на высшую должность) [12].

Общими основаниями для применения дисциплинарных взысканий являются: невыполнение или ненадлежащее выполнение служебных обязанностей; превышение полномочий, нарушение ограничений, связанных с прохождением государственной службы, осуществление поступка, который порочит лицо государственного служащего или дискредитирует государственный орган, в котором он работает. Кроме общих оснований, предусмотренных законодательством о труде, основанием для освобождения или другого устранения от выполнения должностных функций может быть совершение указанных в Законе Украины «Об основах предотвращения и противодействия коррупции» коррупционных действий с запретом занимать должности в государственных органах и их аппарате [13].

Особым видом специальной дисциплинарной ответственности государственных служащих является отстранение служащего от выполнения должностных полномочий и проведении служебного расследования в соответствии с постановлением Кабинета Министров Украины от 13 июня 2000 № 950 «Об утверждении Порядка проведения служебного расследования относительно лиц, уполномоченных на выполнение функций государства или органов местного самоуправления» [14] в случае не-

выполнения служебных обязанностей, что привело к человеческим жертвам или причинило значительный материальный или моральный ущерб гражданину, государству, предприятию, учреждению, организации или объединению граждан. Невыполнение возложенных служебных обязанностей может быть основанием для привлечения к нескольким видам ответственности, причем в основе состава проступка может лежать одно и то же должностное действие (поступок). Кроме того, к государственным служащим могут применяться более жесткие меры дисциплинарного воздействия, в частности те, которые предусмотрены ст. 41 Кодекса законов о труде (КЗоТ) (однократного грубого нарушения трудовых обязанностей руководителем предприятия, учреждения, организации всех форм собственности, его заместителями, главным бухгалтером предприятия, учреждения, организации, его заместителями, а также служебными лицами таможенных органов, государственных налоговых инспекций, которым присвоены персональные звания, и служебными лицами государственной контрольно-ревизионной службы и органов государственного контроля за ценами; виновных действий руководителя предприятия, учреждения, организации, в результате чего заработная плата выплачивалась несвоевременно или в размерах, ниже установленного законом размера минимальной заработной платы; виновных действий работника, который непосредственно обслуживает денежные или товарные ценности, если эти действия дают основания для утраты доверия к нему со стороны собственника или уполномоченного им органа; совершения работником, выполняющим воспитательные функции, аморального проступка, не совместимого с продолжением данной работы).

Дисциплинарная ответственность реализуется исключительно в пределах служебного подчинения.

5) гражданская ответственность

– состоит в применении к физическим или юридическим лицам гражданско-правовых взысканий за нарушение договорных обязательств, причинение внедоговорного имущественного ущерба, а также нарушение личных имущественных прав. Таким образом, гражданская ответственность является способом восстановления и компенсации договорных и внедоговорных обязательств и заключается в возмещении правонарушителем имущественного вреда и возобновлении нарушенных прав.

Гражданско-правовая ответственность – это предусмотренные законодательством методы принудительного воздействия на нарушителя гражданских прав и обязанностей путем применения к нему гражданско-правовых санкций, которые тянут за собой невыгодные имущественные последствия, которые проявляются в лишении его определенных прав или возложении на него дополнительных обязанностей.

Правовой базой гражданской ответственности государственных служащих является Кодекс законов о труде Украины, а также положения о материальной ответственности. Существенным является то, что ответственность за вред, причиненный должностным лицом, должен нести орган государственной власти, если такие юридически значимые действия связаны со служебной деятельностью его должностного лица в пределах предоставленной ему компетенции. Вред, причиненный должностным лицом в результате действий, не связанных с выполнением служебных обязанностей даже в рабочее время, возмещается непосредственно виновным лицом.

Для отечественного законодательства чрезвычайно актуальным является совершенствование механизмов, которые позволят направить деятельность субъектов политики в русло и ограничить деструктивную практику в системе современных политических отношений.

Достичь этого можно путем обеспечения правовых средств и установление мер воздействия на субъектов политики в случае нарушения политических норм, несоблюдение взятых на себя политических обязательств. При этом, политическая ответственность определяется в целом, как ответственность политиков перед обществом, в отличие от конституционной ответственности, что определяется, как ответственность политиков перед политиками.

Такое разграничение, с одной стороны, создает условия для системного и взаимосвязанного развития институтов политической и конституционной ответственности, а с другой – обеспечивает развитие институтов гражданского общества, которым в системе политической ответственности принадлежит ведущая роль. В условиях становления демократического общества в Украине роль последнего фактора приобретает особое значение. Единственным очевидным основанием привлечения к политической ответственности являются политические мотивы, которые можно охарактеризовать как субъективное представление руководящего состава о ходе политических процессов в управляемой организации. Причем, инициатором политической ответственности может быть не только руководитель, но и любой член организации, субъективные представления которого о ходе политических процессов не совпадают с позицией руководства.

7) Моральная ответственность – обусловлена тем, что действия политического руководителя должны иметь нравственную основу и определяться в значительной степени моральными принципами. Ввиду того, что мораль и политика тесно связаны между собой, они не могут существовать изолированно, не нарушая целостности друг друга.

Правильным является замечание Н. Григорука, который утверждает, что: «политическая и моральная ответственность власти, в отличии от

конституционной, существует как в положительном, так и в ретроспективном аспектах. Политическая ответственность в конкретном случае – это ответственность за выполнение принятых на себя обязательств, обещаний и программ, за надлежащую реализацию тех властных полномочий, которые те или иные структуры получили от народа как единственного источника власти» [15, с. 179].

В то же время существенная разница между действием норм права и других социальных норм состоит в том, что право обеспечивается государственным принуждением. Нравственная норма таким средством не обеспечивается. Субъективную сторону моральной ответственности составляют категории «совесть» и «честь». Вместе с тем следует заметить, что моральный долг не всегда выполняется по внутреннему желанию и убеждению. На практике моральная ответственность чаще всего реализуется в виде общественного мнения, которая представляет собой оценку управленческой деятельности, которые отражаются в суждениях граждан о государственной политике, работе государственного аппарата и его руководителей.

Для контроля и предупреждения совершения нарушений государственными служащими законодательством предусмотрен особый порядок принятия на государственную службу, а именно – принятие присяги государственного служащего, в которой указано то, что гражданин осознает свою высокую ответственность, будет верно служить народу Украины, строго придерживаться Конституции и законов Украины [12].

Законодательные акты в Украине, к сожалению, содержат требование принятия присяги только государственными служащими, которыми являются, в частности, руководители комитетов, органов исполнительной власти со специальным статусом и местных государственных администраций. По

нашему мнению, это обусловлено отсутствием специальных обновленных нормативно-правовых актов, регулирующих правовой статус Кабинета Министров и центральных органов исполнительной власти. Анализ конституционных норм многих государств мира свидетельствует об обязанности правительства принимать присягу на верность народу. Поэтому, по нашему мнению, учитывая положительный опыт зарубежных стран благоприятным является предложение о закреплении в Конституции Украины обязанности руководителей органов исполнительной власти всех уровней принимать присягу на верность народу Украины.

Выводы. Подытоживая вышеизложенное, можно констатировать, что ситуация с привлечением к ответственности руководителей органов исполнительной власти весьма неоднозначна. Это обусловлено тем, что «... часто юридическая ответственность субъектов власти сочетается с ответственностью политической и моральной, продуцируя новые, смешанные формы ответственности» [16 с. 185-187].

Выход из этой ситуации видится в приведении существующего законодательства в сфере ответственности руководителей органов исполнительной власти в соответствие с принципами науки теории права, что исключит практику привлечения к юридической ответственности лиц на основе субъективизма и сиюминутных политических интересов. Это также будет способствовать универсализации понимания термина «юридическая ответственность» и обеспечит унифицированное использование этого понятия в правоприменительной практике.

Следует акцентировать, что сегодня начальной есть потребность в принятии Закона об ответственности органов исполнительной власти, который бы определял основные общенациональные интересы, критические показатели неэффективности их осуществления, основания возникновения

личной ответственности высших должностных лиц и институтов власти, виды ответственности, механизмы ее реализации; пределы ответственности субъектов власти за результаты их деятельности.

Важно законодательно закрепить и обязанность высших должностных лиц регулярно отвечать на вопросы Парламента, Конституционного суда, прокуратуры, касающиеся реформирования в государстве.

Библиографический список

1. Конституция Украины (с изменениями, внесенными согласно Закону № 2222-IV от 8 декабря 2004 года // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Петрушин А. Понятие должностного лица // Вестник Академии правовых наук Украины. - 2000. - № 2. - С. 44.
3. О мерах по внедрению Концепции административной реформы в Украине: Указ Президента Украины от 22 июля 1998 // Официальный вестник Украины. - 1999. - № 21. - Ст. 32.
4. Аверьянов В. Административная реформа и правовая наука / В. Аверьянов // Право Украины. - 2000. - № 3. - С. 20-27.
5. Мельник А.В. Конституционно-правовая ответственность высших органов государственной власти: Дис канд. юрид. наук: 12.00.02 / А.В. Мельник / Киевский национальный ун-т им. Т. Шевченко. - М., 2000. - 175 с.
6. Аверьянов В. Человек и реформирование административного права / В. Аверьянов, Ю. Шемшученко // Правительственный курьер. - 2000. - 23 марта.
7. Уголовный Кодекс Украины: Закон Украины от 5 апреля 2001 // Ведомости Верховной Рады Украины. - 2001. - № 25 - 26. - Ст.131.
8. Кодекс Украины об административных правонарушениях: Закон Украины от 7 декабря 1984 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Аверьянов В.Б. Проблемы углубления демократических принципов административной реформы в Украине

/ В. Аверьянов // Государственное строительство и местное самоуправление: Сб. науч. трудов / Ин-т гос. и местн. сомоуправл. - Вып. 2. - М.: «Право», 2002. - С. 3-16.

10. Кодекс Украины об административных правонарушениях: Научно-практический комментарий / Г. А. Калюжный, А. Т. Комзюк, А. Погребной и др.. - К.: Всеукраинская ассоциация издателей «Правовое единство», 2008. - 781 с.

11. Кодекс законов о труде Украины: Закон Украины от 10 декабря 1971 // Ведомости Верховного Совета УССР. - 1971. - № 50.

12. О государственной службе: Закон Украины от 16 декабря 1993 года // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1993. - № 52. - Ст. 490.

13. Об основах предотвращения и противодействия коррупции: Закон Украины от 7 апреля 2011 // Ведомости Верховной Рады Украины. - 2011. - № 40. - Ст.404.

14. Об утверждении Порядка проведения служебного расследования относительно лиц, уполномоченных на выполнение функций государства или органов местного самоуправления: Постановление Кабинета Министров Украины от 13 июня 2000 // Официальный вестник Украины. -2000. - № 24. - Ст. 1004.

15. Органы государственной власти в Украине / Под ред. В.Ф. Погорилка: монография. - М.: Ин-т государства и права им. В.М. Корецкого, 2002. - 592 с.

16. Армаш Н. Руководитель органа исполнительной власти: административно-правовой статус: монография / Н. Армаш - М.: ГУ «ЗИГМУ», 2006. - 248 с.